

**ORTA GELİR TUZAĞI ÜZERİNE
EKONOMETRİK BİR ANALİZ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

Mohammad Nabi SAIFI

**Yüksek Lisans Tezi
Ekonometri Anabilim Dalı
Prof.Dr. Ömer YILMAZ
2020**

Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

Mohammad Nabi SAIFI

ORTA GELİR TUZAĞI ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof.Dr. Ömer YILMAZ

ERZURUM-2020

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Orta Gelir Tuzağı Üzerine Ekonometrik Bir Analiz: Türkiye Örneği" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim * .

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

28/07/2020

Mohammad Nabi SAIFI

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ömer YILMAZ danışmanlığında, Mohammad Nabi SAIFI tarafından hazırlanan bu çalışma 20. / 07. / 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Ekonometri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ömer YILMAZ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet Suphi ÖZÇOMAK

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Abdulkadir KAYA

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME VE TÜRKİYE’NİN BÜYÜME PERFORMANSI

1.1.İKTİSADİ BÜYÜME: TANIM VE KAVRAMI.....	4
1.1.1.İktisadi Büyüme ve Kalkınma Arasındaki İlişki.....	5
1.2.ÜLKELERİN GELİŞME DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ.....	6
1.2.1.Atlas Dönüşüm Faktörün Metodolojisi.....	7
1.2.2. Satın Alma Gücü Paritesi ve İnsani Gelişme İndeksi	11
1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi.....	15
1.3.AZ GELİŞMİŞLİĞİN ÖLÇÜLMESİ VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN ÖZELLİKLERİ	18
1.3.1. Az Gelişmişliğin Ölçülmesi	18
1.3.2.Az Gelişmiş Ülkelerin Özellikleri	19
1.3.2.1. Kişi Başına Düşük Gelir	19
1.3.2.2. Gelir Dağılımının Dengesizliği	20
1.3.2.3. Sağlık	23
1.3.2.4. Nüfus.....	23
1.3.2.5. Sosyal Sorunlar	24

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA GELİRLİ ÜLKELER VE ORTA GELİR TUZAĞI

2.1. ORTA GELİRLİ ÜLKELERİ BELİRLENME YÖNTEMLERİ	27
2.2. ORTA GELİR TUZAĞI	29
2.3. ORTA GELİR TUZAĞINA TARİHSEL BİR BAKIŞ.....	32
2.3.1. Adam Smith ve Büyümenin Durağan Durumu.....	32
2.3.2. Ricardo'nun Yaklaşımı	34
2.3.3. Neo-Klasik Büyüme Modeli ve Büyümenin Durağanlaşması.....	35
2.4. ORTA GELİR TUZAĞI İLE İLGİLİ YENİ YAKLAŞIMLAR	39
2.4.1. Arz Yönlü Yaklaşımlar	39
2.4.2. Talep Yönlü Yaklaşım	41
2.4.3. Egawa'nın Yaklaşımı.....	43
2.4.4. Evreler Yaklaşımı	45
2.4.4.1. Aoki (2011) Yaklaşımı.....	45
2.4.4.2. Ohno'nun Yaklaşımı	46
2.4.5. Eşik Değerler Ve Büyüme Hızını Belirleyen Yaklaşım	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE

3.1. TÜRKİYE ORTA GELİR TUZAĞINDA MI?.....	52
3.2. LİTERATÜR TARAMASI	54
3.3. MATEMATİKSEL YÖNTEM	61
3.4. EKONOMETRİK YÖNTEM	62
3.4.1. Birim Kök Testleri	62
3.4.2. Dikey-Fuller (1979) Birim Kök Testi	64
3.4.3. Phillips-Perron Birim Kök Testi	65
3.4.4. Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi	65
3.4.5. Lee-Strazicich (2003) Birim Kök Testi	66
3.5. ROBERTSON VE YE'NİN YAKLAŞIMI (2013).....	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULUŞ VE SAKINMA STRATİJİLERİ

4.1.ORTA GELİR TUZAĞINDAN KAÇINMAK İÇİN ÖNERİLER	75
4.1.1. Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı	75
4.1.2. Eğitim Sisteminde Reform.....	78
4.1.3. İhracatın GSYİH İçindeki Payı	80
4.1.4. Sanayi Sektörünün Yapısı	82
4.2. ARDL SINIR TESTİ.....	88
4.2.1. ARDL Modelinin Uygulaması.....	89
4.2.2. Kısa Dönem Bulguları	92
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	97
ÖZGEÇMİŞ	104

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ORTA GELİR TUZAĞI ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ
Mohammad Nabi SAIFI
2020, 104 Sayfa

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer YILMAZ

Jüri: Prof. Dr. Ömer YILMAZ

Prof. Dr. Mehmet Suphi ÖZÇOMAK

Doç. Dr. Abdulkadir KAYA

Bir ekonomide kişi başına düşen gelirin belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra uzun bir süre artmaması, ekonomi orada sıkışıp kalması ve durgunluk içine girilmesi haline orta gelir tuzağı denir. Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını ekonometrik yöntem ile belirlenmek için bu tezin ana hedefidir. Bu amaçla çalışmada önce bir ülkenin gelişme düzeyini belirlenen ölçülerden (Milli Gelir, Kişi Başına Düşen Gelir, İnsani Gelişim İndeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma İndeksi) bahsedilmiş ve söz konusu ölçüler ile ülkelerin sınıflandırılması ve sınıflandırmada Türkiye'nin yeri açıklanmıştır. Daha sonra orta gelir tuzağı ile ilgili teori ve yeni yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında ise Robertson ve Ye'nin (2013) yaklaşımından faydalanmıştır. Yaklaşımına göre herhangi bir ülkenin orta gelir tuzağında olup olmadığını araştırmak için söz konusu ülkenin GSYİH'dan lider ülkenin GSYİH'sı çıkarılarak yeni bir seri elde edilir. Bu yeni serinin durağanlığına bakılmak için birim kök testler uygulanır, birim kök testleri sonucunda eğer seri düzeyde durağan çıkarsa söz konusu ülkenin orta gelir tuzağında olduğuna karar verilir. Bu çalışmada Türkiye'nin GSYİH'dan ABD'nin GSYİH'sı çıkarılarak yeni seri elde edilmiştir. Yeni serinin durağanlığına bakmak için Dikey-Fuller (1979), Phillips-Perron (1988) birim kök testleri, bir kırılmalı Zivot-Andrews (1992) ve iki kırılmalı Lee-Strazicich (2003) birim kök testleri uygulanmıştır. Birim kök testlerinin sonuçlarına göre elde edilen fark serisinin düzeyde durağan olmadığı ve buradan hareketle Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı sonuca varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, Orta Gelir Tuzağı, Alt Orta ve Üst Orta Gelirli Ülkeler, Birim Kök Testi

ABSTRACT
MASTER DISSERTATION
AN ECONOMETRICS ANALYSIS ON MIDDLE INCOME TRAP: THE CASE OF
TURKEY
Mohammad Nabi SAIFI

2020, 104 Pages
Advisor: Prof. Dr. Ömer YILMAZ
Jury: Prof. Dr. Ömer YILMAZ
Prof. Dr. Mehmet Suphi ÖZÇOMAK
Doç. Dr. Abdulkadir KAYA

The middle income trap is the fact that the income per capita in an economy does not increase for a long time after reaching a certain level, the economy is stuck there and enters into stagnation. Whether is the Turkey at the middle income trap is the main goal of this thesis to be determined by econometric methods. For this purpose before mentioned the measures(National Income, Per Capita Income, Human Development Index and Sustainable Development Index) of determining the level of development of a country and in the classification of countries concerned with the classification and measurement are described Turkey's place. Then, the theory and new approaches about the middle income trap are mentioned. In the application part of the study, benefited from the approach of Robertson and Ye (2013). According to the approach, in order to investigate whether any country is in the middle income trap, a new series is obtained by subtracting the GDP of the leader country from the GDP of the country in question. Unit root tests are applied to look at the stationarity of this new series, and it is decided that the country in question is in the middle income trap if the series is stationary at the end of the root tests. In this study the new series were obtained from the subtracting of USA GDP from Turkey's GDP. Dikey-Fuller (1979), Phillips-Perron (1988) unit root tests, one break Zivot-Andrews (1992) and two break Lee-Strazicich (2003) unit root tests were performed to look at the stationarity of the new series. According to the results of unit root tests differenced series is not stationary at level that thus conclusion that has been reached Turkey concluded at the middle income trap.

Keywords: Economic Growth, Middle Income Trap, Lower Middle and Upper Middle Income Countries, Unit Root Test.

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup ve bana her zaman yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Ömer YILMAZ hocama teşekkürlerimi sunarım. Her zaman odasına gittiğimde yardımını esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Sinan TEMURLENK hocama ve tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi arz ederim.

Erzurum-2020**Mohammad Nabi SAIFI**

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Kişi Başına Düşen Gelire Göre Ülkelerin Grupları	9
Tablo 1.2. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (Atlas Metodu US\$)	9
Tablo 1.2. (Devam): Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (Atlas Metodu US\$)	10
Tablo 1.3. Seçilmiş Bazı Ülkelerin İnsani Gelişme İndeksi	14
Tablo 1.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Endeksi Bazı Seçilmiş Ülkelerin Aldığı Puan ve Sıraları	17
Tablo 1.5. Yıllar İtibarıyla Gelir Düzeyleri.....	20
Tablo 1.6. Bazı Seçilmiş Ülkelerin GİNİ Katsayıları	22
Tablo 2.1. Alt Orta ve Üst Orta Gelirli Ülkelerin Grupları	28
Tablo 2. 2. Analize Dahil Edilen Ülkelerin İç ve Dış Talep Katkıları	43
Tablo 2.3. 1950'den Sonra Düşük-Orta Gelirli ve Üst-Orta Gelir Seviyesine Geçiş Yapabilen Ülkeler	49
Tablo 2.4. 1950'den Sonra Üst-Orta Gelirli ve Yüksek Gelir Seviyesine Geçiş Yapabilen Ülkeler.....	50
Tablo 2.5. (Devam) 1950'den Sonra Üst-Orta Gelirli ve Yüksek Gelir Seviyesine Geçiş Yapabilen Ülkeler	51
Tablo 3.1. Uluslararası Kurumların Büyüme Tahminleri	53
Tablo 3.2. Matematiksel Yöntemin Sonuçları.....	61
Tablo 3.3. ADF Birim Kök Testin Sonuçları	70
Tablo 3.4. Zivot-Andrews Birim Kök Testin Sonuçları.....	71
Tablo 3.5. Lee-Strazicich (LM) Birim Kök Testin Sonuçları	72
Tablo 4.1. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Üçlü Patent Sayıları	77
Tablo 4.2. Küresel Rekabet Sıralamasında Türkiye'nin Konumu	83
Tablo 4.3. Yeni Küresel Rekabet Endeksi	84
Tablo 4.4. Değişkenlerin Açıklanması	85
Tablo 4. 5. ADF Birim Kök Testin Sonuçları	86
Tablo 4.6. Phillips-Perron Birim Kök Testin Sonuçları	87
Tablo 4.7. Zivot-Andrews Birim Kök Testin Sonuçları.....	88

Tablo 4.8. ARDL (3, 2, 2, 2, 2, 1) Tahmin Sonuçları	90
Tablo 4.9. Sınır Testi Sonuçları	91
Tablo 4.10. ARDL (3, 2, 2, 2, 2, 1) Uzun Dönem Katsayıları	92
Tablo 4.11. Hata Düzeltme Modelinin Tahmin Sonuçları	92

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Üretim Olanaklar Eğrisi.....	5
Şekil 2.1. Orta Gelir Tuzağı Süreci	30
Şekil 2.2. Adam Smith'in Durağan Durumu	33
Şekil 2.3. Ricardo'nun Durgunluk Durumu.....	35
Şekil 2.5. Endüstriyel Gelişme Evreleri ve Orta Gelir Tuzağı	47
Şekil 3.1. Eşitsizlik Tuzağı	60
Şekil 3.2. (a) Düzey Halinde $LOGGSYH_{TR}$ ve $LOGGSYH_{ABD}$ Serilerin Grafiği	69
Şekil 3.3. Fark Serisi.....	69
Şekil 3.4. Türkiye ve ABD'nin Büyüme Oranları	73
Şekil 4.1. Türkiye ve G. Kore'de Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı	76
Şekil 4.2. Türkiye ve G. Kore'nin İhracatının GSYİH İçindeki Payı.....	81
Şekil 4.3. Cusum ve Cusum-SQ Grafikleri	91

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented (Genelleştirilmiş) Dikey-Fuller Birim Kök Testi
Ar-Ge	: Araştırma ve geliştirme
DF	: Dikey-Fuller
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
LM	: Lagrange Çarpana Dayalı Lee-Strazicich Birim Kök Testi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OGT	: Orta Gelir Tuzağı
PP	: Phillips-Perron Birim Kök Testi
TR	: Türkiye
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
ARDL	: Auto-Regressive Distributed Lag (Oto regresif Dağıtılmış Gecikme Modeli)
ZA	: Zivot-Andrews Birim Kök Testi

GİRİŞ

Orta gelirli ülkeler, düşük ücretli ve üretim maliyetleri düşük olan az gelişmiş ülkeler ile hızlı teknolojik değişime uyum sağlayan endüstrilere sahip olan ve yenilikçiliğe önem veren zengin ülkeler arasında sıkışıp kalan ülkelerdir. Bunun nedeni ise düşük gelir seviyesinde olan ülkeler ucuz emeğe sahip, yurt dışından transfer ettikleri sermaye ve basit teknolojisi sayesinde maliyeti düşük ve genellikle de emek yoğun ürünlerin üretimi gerçekleşmekte ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmektedirler. Düşük gelirli ülkeler tarım sektöründen ücreti yüksek olan sanayi ve imalat sektörüne geçmesi sonuçta üretim faktörlerin yani emek ve sermayenin kırdan kente göç etmesi, sermayenin karlılığının artması ve doğal kaynakların bolluğu ülkenin üretkenliği ve ekonomik büyümeyi hızlanmaktadır. Dolayısıyla kişi başına gelir seviyesi de artmakta ve ülke de orta gelir seviyesine ulaşmaktadır. Orta gelir seviyesine ulaşan ülkeler eski ve basit teknolojinin kullanılması, ücretlerin artması, sermayenin karlılığının azalması, yeniliğe ve verimliliğe dayanan üretime geçiş yapılmaması sonucunda ekonomik büyüme yavaşlanmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkeler teknoloji ve inovasyona dayalı ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesiyle uluslararası piyasalarda rekabet edebilmektedirler. Orta gelirli ülkeler hem gelişmiş ülkelere hem de az gelişmiş ülkelere yavaş büyümekte ve söz konusu iki grup ülke arasında sıkışıp kalmaktadır. Söz konusu sıkışma süreci uzun zaman devam ederse bu durum orta gelir tuzağı olarak adlandırılmaktadır. Bugün Doğu Asya ülkeleri, özellikle Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkelerin birçoğunun karşı karşıya kaldığı ekonomik durum budur. Doğu Asya'daki Japonya, Güney Kore ve Hong Kong gibi yeni sanayileşen ekonomiler, orta gelir seviyesinden üst gelir seviyesine doğru orta gelir tuzağına düşmeden geçişi başarılı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Bu da doğru ve yeniliğe dayanan politikalar ve uygun koşullar altında böyle bir geçişin mümkün olduğunu göstermektedir.

Orta gelir tuzağı ile ilgili bir çok teorik ve ampirik çalışmalar bulunmakta, çalışmaların çoğu ekonomik (gayri safi yurtiçi hasıla, kişi başına düşen milli gelir, gelir dağılımı) göstergeler, sosyal ve/veya demografik (eğitim, nüfus) gibi göstergeler ele alarak

orta gelir tuzağı olgusu üzerine çalışmışlardır. Bu çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını araştırmak için ekonomik göstergelerden GSYİH'yi dikkate alarak araştırılmıştır. Bu amaçla yeni ve aynı zamanda ekonometrik bir yöntem olan Robertson ve Ye'nin (2013) yaklaşımından faydalanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomik büyüme ve kalkınma ve bunlar arasındaki farktan kısa bir şekilde bahsedilmiş, ülkelerin gelişme düzeyleri belirlenen farklı ölçütler dikkate alınarak dünya ülkelerin sınıflandırılmasında Türkiye'nin yeri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde az gelişmiş ülkelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ve sorunları gözden geçirilerek söz konusu sorunlar az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmaların ne kadar yavaşlattığını açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde orta gelirli ülkeler ve orta gelir tuzağının teorik çerçevesi, orta gelir tuzağına tarihsel bir bakış olarak klasik büyüme teorilerinden Adam Smith'in büyümenin durağan durumu, Ricardo'nun büyüme yaklaşımı ve Neo-Klasik büyüme teorilerinden Solow'un büyümenin durağanlaşması modeli ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca orta gelir tuzağı ile ilgili Arz Yönlü, Talep Yönlü, Ekonomik Evreler Yaklaşımı, Eşik Değerler ve Büyüme Hızını Belirleyen Yaklaşımı gibi yeni yaklaşımlardan yola çıkarak orta gelir tuzağının mahiyeti açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye ekonomik büyüme ile ilgili genel bir bilgi verilmesi ardından orta gelir tuzağı hakkında daha önce yapılan çalışmaların literatür özeti sunulmuştur. Daha sonra Türkiye orta gelir tuzağında olup olmadığını Robertson ve Ye'nin (2013) yaklaşımından faydalanarak ekonometrik olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Genelleştirilmiş Dikey-Fuller (1979) birim kök testi, Phillips-Perron (1988) birim kök testi, bir yapısal kırılmalı Zivot-Andrews (1992) ve iki yapısal kırılmalı Lee-Strazicich (2003) birim kök testleri kullanılmıştır.

Dördüncü bölümde gelişmiş ülkeler, özellikle Asya Kaplanlarının nasıl orta gelir tuzağından kurtuldukları, hangi politikalar ve planlar uyguladıkları, hangi sosyo-ekonomik faktörlere önem verdikleri ve Türkiye'nin büyümesini hızlandırılması ve büyümenin sürdürülebilmesi için söz konusu politikalar ve planlardan nasıl sonuçlar çıkarması

gerektiği açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak da gelişmiş ülkeler ve Asya Kaplanları özellikle Güney Kore çok önem verdiği sosyo-ekonomik faktörler ele alarak Türkiye için bir analiz yapılmıştır. Bu amaçla imalat sanayinin GSYİH içindeki payı, gelir dağılımı, Ar-Ge harcamaları, teknolojik ürünlerin ihracatı ve eğitim gibi sosyo-ekonomik faktörlerin milli gelir üzerine etkisi ARDL sınır testi kullanarak araştırılmıştır. Analiz için önce değişkenlerin durağanlığını Genişletilmiş Dikey-Fuller (1979), Phillips-Perron (1988) birim kök testi ve bir yapısal kırılmalı Zivot-Andrews (1992) birim kök testi kullanılarak araştırılmıştır. Daha sonra Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) sınır testi uygulanmıştır. Tahmin sonuçların yorumlanması ve Türkiye hızlı büyümesi ve büyümeyi sürdürülebilir kılması için öneriler ile son bulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

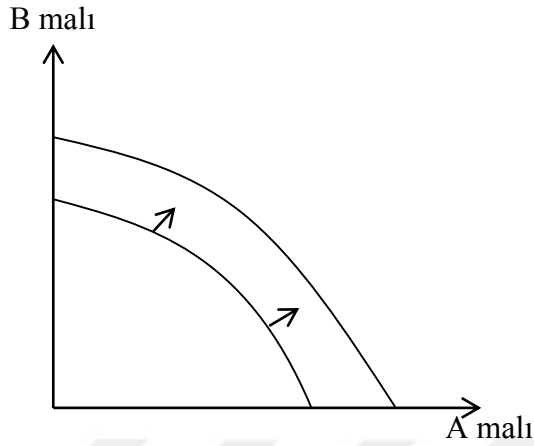
İKTİSADİ BÜYÜME VE TÜRKİYE’NİN BÜYÜME PERFORMANSI

1.1.İKTİSADİ BÜYÜME: TANIM VE KAVRAMI

Bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretim (mal ve hizmetin) miktarındaki reel artışı göstermekte ya da büyüme kişi başına düşen reel gelirdeki artış olarak da ifade edilebilmektedir (Erdoğan, 2013: 3).

Üretimdeki artış iki şekilde gerçekleşebilir, ilki uzun dönemde ekonomi tam istihdamda iken üretim faktörlerindeki artış ya da teknolojiye meydana gelen gelişme sonucunda mevcut üretim kapasitesinin genişlemesidir. İkincisi kısa dönem ile ilgili bir durum, kısa dönemde talep değişikliği nedeniyle kapasite kullanım oranlarında meydana gelecek artışa dayalı üretim artışıdır. Bu iki farklı üretim artışlarından iktisadi büyümeyi en iyi temsil eden ve arzu edilen üretim artışıdır, çünkü büyüme tam istihdam durumunda teknolojik gelişmeye ya da yeni kaynak ilave edilmesine dayanan üretim artışıdır. Bu durumda büyüme üretim kapasitesine bağlı olarak uzun dönemde gerçekleşebilir (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 3). Üretim kapasitesindeki artış, üretim faktörlerinin miktarına ve niteliğine dayalı iki şekilde meydana gelecek, üretim faktörlerinin miktar olarak artması yeni işgücü, yeni sabit ve değişir sermaye artışı, yeni yatırımların gerçekleşmesi, yeni hammadde ve doğal kaynakların bulunmasıyla kapasite artışıdır. Üretim faktörlerinin niteliği olarak iyileşme ise vasıflı ve eğitilmiş işgücünün bulunmasına, teknolojik gelişmelere ve üretim faktörlerin verimliliğine dayalı kapasite artışıdır (Berber,2006: 3-4).

Yukarıda ifade edildiği gibi iktisadi büyüme genel olarak mal ve hizmetin miktarındaki artış ya da kişi başına düşen reel gelirdeki artışı ifade eder. Bu artış makro açıdan arz yönlü bir kavram olup, toplam arz eğrisinin sağa kayması ya da üretim olanakları eğrisinin yukarı doğru kayması ile gösterilebilir (Erdoğan, 2013: 3).

Şekil 1.1. Üretim Olanaklar Eğrisi

Kaynak: Erdinç, 2013

Şekil 1.1.'de bir ülkenin A ve B gibi sadece iki mal ürettiği varsayılmaktadır, her iki malın üretimi geçmiş yıla göre artmıştır ve üretim olanaklar eğrisi yukarı doğru kaymaktadır. Tercihe bağlı olarak belirli bir malın üretimi diğerine göre daha fazla gerçekleştirilebilir bu durumda üretim olanaklar eğrisinin sadece o mala göre konumu değişecektir.

1.1.1.İktisadi Büyüme ve Kalkınma Arasındaki İlişki

İktisadi büyüme ve kalkınma her ne kadar birbirine yakın kavramlar olsa da İktisat literatüründe kalkınma kendi özünde büyümeden farklı anlam taşımaktadır. Büyüme sadece üretim artışı göstermektedir ancak üretimin adaletli bir şekilde dağılıp dağılmadığını ve insanların refah seviyesinin yükseldiğini tam olarak göstermemektedir.

Bir ülkede insanların refah artışından bahsedilebilmek için mutlaka gelir dağılımını dikkate almak gerekir. Kişi başına gelir büyüyebilir ama bundan ülke nüfusunun belirli bir kesimi daha fazla yararlanabilir büyük bir kesimin refah düzeyinde ise herhangi değişiklik görülmeyebilir bu duruma kalkınmasız büyüme denir (Kaynak, 2011: 83).

İktisadi büyüme mal ve hizmetin ya da üretimin miktarındaki artışı ifade etmektedir. Kalkınma ise üretim miktarındaki artışın yanında sosyal, ekonomik ve kültürel olarak köklü değişikliği ifade eder. Bu köklü değişikliğe yapısal dönüşüm denir, bu dönüşümler sosyal, kültürel, siyasi ve hatta üretim ve tüketim süreçlerinde de

gerçekleşebilir. Bu anlamda kalkınma büyümeyi de içine alır ve büyümeye göre daha geniş bir kavramdır (Ersungur, 2017: 39-41).

İktisadi büyüme GSMH ya da GSYH'deki artış olarak da tanımlanabilir, kalkınma ise az gelişmiş toplumların sosyal, kültürel ve siyasi yapısının değişmesine, yenilenmesine ve gelişmesine denmektedir (Özsoy, 2013: 3-4).

Büyümenin, makro düzeyde (ülke çapında) gelirin artmasına karşın bir sektörün büyümesi veya bir firmanın büyümesi gibi mikro özelliğinden de bahsedilebilir, ancak kalkınma ise daha çok iktisat politikası kapsamında yer almaktadır. Bundan hareketle kalkınma makro iktisadi bir süreç olup, büyüme ise hem makro hem de mikro özelliklere sahiptir (Berber, 2006: 11-12).

1.2.ÜLKELERİN GELİŞME DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Ülkelerin gelişme düzeylerini ölçebilmek için genellikle gayri safi yurtiçi hasıla yada kişi başına düşen gelir kullanılmaktadır, ancak bu kriterlere gelen eleştiriler ve kriterlerden kaynaklanan sorunlardan hareketle farklı ölçülere başvurulmaktadır. Çünkü ülkelerin sosyal, ekonomik ve demografik yapıları, coğrafi konumları, üretim ve tüketim kalıpları birbirinden farklı olup, ülkeleri gelişme yönünden karşılaştırmak için çok farklı ölçütleri dikkate almak gerekir. Bu kriterlerden gayri safi yurtiçi hasıla ve kişi başına düşen gelir ekonomik gelişmeyi tam olarak göstermeyebilir ancak ülkelerin gelişme düzeylerini ölçmeye bir yerden başlamak gerekir.

Ülkelerin karşılaştırılması için kişi başına düşen gelir ölçütünün yanında sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel faktörleri de dikkate alan satın alma gücü paritesi, insani gelişme endeksi, sürdürülebilir kalkınma endeksi, sosyal ilerleme endeksi gibi bazı ölçütler bulunmaktadır (Tosunoğlu ve Özsoy, 2017: 9). Orta gelir tuzağından bahsetmeden önce söz edilen ölçütlerden kısaca bahsetmek gerekir. Çünkü sadece milli gelirin fazlalığı dikkate alınırsa Türkiye G-20 (dünyanın en güçlü 20 ülke) ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak milli gelir daha sonra da açıklanacağı gibi bir ülkenin gelişme düzeyi tam olarak göstermemektedir. Bu amaçla ülkeleri gelişme düzeylerini gösteren diğer ölçütlerden

kısaca bahsederek, Türkiye'nin konumunun ülkeler arasında kaçınıcı sırada olduğunu gösterilmektedir.

Ölçütlerden ilki hem nüfus büyüklüğünü hem de ekonomik büyüklüğü içeren kişi başına düşen gelir ölçütüdür. Dünya bankası bu ölçütü kullanarak ülkelerin gelişme düzeylerini belirlemektedir. Ancak dünya bankası basit döviz kuru yerine kendi geliştirdiği atlas metodunu kullanarak Atlas Dönüşüm Faktörünü oluşturmaktadır. Yani dünya bankası Amerikan doları cinsinden gayri safi milli gelirin hesaplanmasında, belirli operasyonel ve analitik amaçlarla, basit döviz kurları yerine Atlas Dönüşüm Faktörünü kullanmaktadır. Atlas dönüşüm faktörünün amacı, ülke çapındaki ulusal gelirlerin karşılaştırılmasında döviz kuru dalgalanmalarının etkisini azaltmaktır.

Her yıl için Atlas Dönüşüm Faktörü, bir ülkenin o yıldaki döviz kurunun ve önceki iki yılın döviz kurlarının ortalaması; ülkedeki enflasyonun oranı ile uluslararası enflasyon arasındaki farka göre ayarlanır. Düzeltmenin amacı, enflasyonun neden olduğu döviz kurundaki herhangi bir değişikliği azaltmaktır (Dünya Bankası, 2019).

1.2.1. Atlas Dönüşüm Faktörün Metodolojisi

Bir ülkenin t yıl ve t-n yıl arasındaki enflasyon oranı (r_{t-n}), gayri safi yurtiçi hasıla deflatöründeki değişim ile ölçülebilmektedir;

$$r_{t-n} = p_t / p_{t-n}$$

$P_t^{SDR\$}$, t yılındaki uluslararası deflatörü ve $P_{t-n}^{SDR\$}$ ise t-n yılındaki uluslararası deflatörü göstermek üzere, tüm ülkeler için t ve t-n yıllar arasındaki uluslararası enflasyonu ($r_{t-n}^{SDR\$}$), uluslararası Para Fonu'nun özel hesap birimine dayanan bir deflatördeki değişim kullanılarak ölçülür. Bu deflatör Özel Çekme Hakları (Special Drawing Right) veya "SDR deflatörü" olarak bilinen Çin, Japonya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Avro bölgesinin GSYİH deflatörlerinin ağırlıklı ortalamasıdır.

$$r_{t-n}^{SDR\$} = \frac{p_t^{SDR\$}}{p_{t-n}^{SDR\$}}$$

t yılı için herhangi bir ülkenin Atlas Dönüşüm Faktörü ise (e_t^{atlas});

$$e_t^{atlas} = \frac{1}{3} \left[e_t + e_{t-1} \left(\frac{r_{t-1}}{r_{t-1}^{SDR\$}} \right) + e_{t-2} \left(\frac{r_{t-2}}{r_{t-2}^{SDR\$}} \right) \right]$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Burada e_t , t yılı için yıllık döviz kuru ortalaması, e_{t-1} bir önceki yılın döviz kuru ortalaması ve e_{t-2} ise mevcut yıldan iki önceki yılın döviz kurunun ortalamasını göstermektedir. Bu dönüşüm faktörü kullanarak t yıl için ABD doları cinsinden GSMH (Atlas yöntemi ile GSMH) ($Y_t^{atlas\$}$), bir ülkenin cari fiyatlarla (yerel para birimi ile) hesaplanan GSMH'yi Atlas Dönüşüm Faktörüne oranlayarak aşağıdaki gibi elde edilebilmektedir;

$$Y_t^{atlas\$} = Y_t / e_t^{atlas}$$

ABD doları cinsinden Atlas yöntemi ile ortaya çıkan GSMH, daha sonra kişi başına GSMH elde etmek için bir ülkenin ortalama nüfusuna bölünebilir. Dünya bankası 2019 mali yılında, 2017 yıl itibarıyla Atlas yöntemi kullanılarak hesaplanan kişi başına GSMH'ye göre düşük gelirli ekonomiler 995 dolarlık veya daha az kişi başına düşen GSMH'ye sahip, düşük orta gelirli ekonomiler 996 ile 3.895 dolar arasında kişi başına düşen GSMH'ye sahip olan ülkelerdir; orta gelirli üst ekonomiler 3.896 ile 12.055 dolar arasında kişi başına düşen GSMH'ye sahip olan ülkelerdir, yüksek gelirli ekonomiler kişi başına düşen GSMH'si 12.056 \$ veya daha fazla olan ekonomilerdir¹. Söz konusu sınıflandırma aşağıdaki 1.1. tabloda gösterilmektedir.

¹ Dünya Bankası (<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>)

Tablo 1.1. Kişi Başına Düşen Gelire Göre Ülkelerin Grupları

Gruplar	Kişi başına düşen gelir
Düşük gelirli ekonomiler	995 \$ ve düşük
Orta gelirli ekonomiler	996-12055 \$
-Alt orta gelirli ekonomiler	996-3895 \$
-Üst orta gelirli ekonomiler	3896-12055 \$
Yüksek gelirli ekonomiler	12056 \$ üstü

Kaynak: Dünya Bankası 2019

Bu sınıflandırmayı dikkate alarak aşağıdaki tablo 1.2.'de Türkiye ve bazı seçilmiş ülkelerin kişi başına düşen (Atlas metodu ile hesaplanmış) milli geliri verilmiştir. Bu ülkelerde Asya kaplanları olarak isimlendiren Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan ülkelerin kişi başına düşen gayri safi milli hasılası da verilmiştir. Bunun amacı 1960'lı yıllarda fakir ya da az gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilmekte iken 2000'li yıllarda gelişmiş ülkeler grubuna girmiş olmalarıdır. Asya kaplanları olarak isimlendirilmesinin nedeni, 1960'lı yıllarından 1990'lı yıllara kadar teknoloji, kaliteli eğitim sistemi, vasıflı ve verimli işgücü, yüksek katma değerli üretimi ve bu üretimin gelişmiş ülkelere ihracı, tasarrufları yatırımlara dönüştürebilmesi neticesinde hızlı büyümüş ve gelişmiş ülkeleri yakalayabilmiş olmalarıdır.

Tablo 1.2. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (Atlas Metodu US\$)

Ülke adı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	47360	46710	47410	47710	45790	44020	43490
Amerika	50470	52540	53650	55340	56300	56800	58270
Fransa	44190	42970	43360	42960	40730	38780	37970
Güney Kore	22540	24550	25760	26800	27250	27690	28380
Hong Kong	35690	36340	38570	40240	41180	42970	46310
İngiltere	40620	41200	42340	43740	43720	42370	40530

Tablo 1.3. (Devam)

İsveç	55660	58240	60910	60980	57880	54530	52590
Japonya	46880	49480	48280	43950	38880	38000	38550
Norveç	90280	99100	104340	104540	93050	82010	75990
Singapur	48310	51110	54730	56370	54020	52350	54530
Türkiye	11230	11870	12510	12560	11960	11180	10890

Kaynak: veriler Dünya bankasından derlenmiştir. Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1.2.'de görüldüğü gibi kişi başına düşen gelir en yüksek sırasıyla Norveç 75990 dolar, Amerika 58270 dolar ve Singapur 54530 dolardır. Kişi başına düşen gelir en düşük ise Türkiye 10890 dolar.

Kişi başına düşen gelire göre ülkelerin sınıflandırılmasının bazı sakıncaları vardır ki adı geçen ölçütü güvenmez hale getirmektedir. Bu husus eleştirilere uğramış ve sonuçta yeni bir ölçüt ortaya atılmıştır. Bu yeni ölçüte geçmeden önce eleştirilerden kısaca şu şekilde bahsedebiliriz.

Eleştirilerden biri gayri safi yurtiçi hasıla hesaplanırken sadece piyasada üretilen ve yine piyasada satılan mal ve hizmetleri kapsamaktadır, hal böyleyken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle kırsal kesimde kendi ihtiyaçları karşılayacak kadar mal üretilir ve kendileri tarafından tüketilir. Bu mallar piyasada satılmayıp ve gayri safi yurtiçi hasıla kapsamının dışında kalmaktadır böylece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılası olduğundan düşük gösterilmektedir. Diğer bir husus GSYİH ve buna bağlı olarak kişi başına düşen gelir düzeyindeki artışlar toplulaştırılmış bir şekilde gösterilmektedir. Bu artışların hangi mal üretiminden meydana geldiği açıklanamaz, silah üretiminden mi? Düşük katma değerli üretimden mi ya da yüksek katma değerli mal ve hizmet üretiminden mi? bilinmez (Kaynak, 2011: 87).

Kişi başına düşen gelir ölçütünün güvenilirliği azaltan bir diğer husus da mallarla ilgilidir, mallar ticari açıdan uluslararası ticareti yapılan mallar ve uluslararası ticareti yapılmayan mallar olarak ikiye ayrılabilir. Ticareti yapılmayan malları döviz kuru

etkilemez. Az gelişmiş ülkelerde uluslararası ticareti yapılmayan (bazı hizmetler, emek-yoğun mallar gibi) mallar nispi olarak daha çok üretiliyor olması ülkede kullanılan döviz kuru olduğundan düşük hesaplanmaktadır ve sonuç olarak gayri safi milli hasıla da az hesaplanır. Tam tersi bir durum da yaşanabilir yani GSYİH daha yüksek ortaya çıkabilir bu durum bazı az gelişmiş ülkelerde yaşanır, çünkü bu ülkelerde döviz kuru genellikle merkez bankaları tarafından sabit döviz kuru olarak belirlenir ve serbest piyasa döviz kurundan daha düşük olur (Berber, 2006: 227-228).

Yukarıda bahsedilen hususlardan başka bazı diğer sorunlar ve eleştiriler de bulunmaktadır ki kişi başına gelir ölçütünün güvenilirliğini azaltmaktadır.

1.2.2. Satın Alma Gücü Paritesi ve İnsani Gelişme İndeksi

Yukarıda ifade edildiği gibi ülkelerin yerel para birim ile hesaplanan gayri safi milli hasılayı dolara çevirmek için kullanılan döviz kuru uluslararası ticareti yapılan malların fiyatlarına göre oluşur ve ticareti yapılmayan malların etkisi yok denecek kadar düşüktür. Bu sorunun çözülmesine yönelik çalışmalar sonucunda satın alma gücü paritesi (PPP) yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Satın alma gücü paritesi Pennsylvania Üniversitesi ve Birleşmiş Milletler tarafından 1968'de kurulan Uluslararası Karşılaştırmalar Programı (ICP) tarafından türetilmiş ve yüzlerce değişik malın fiyatlarını karşılaştıran dünya çapında bir fiyat araştırmasına dayanmaktadır. Bu veriler, uluslararası makroekonomiklerin küresel verimlilik ve büyüme tahminlerini ortaya koymalarına yardımcı oluyor. Dünya Bankası, her üç yılda bir çeşitli ülkeleri PPP ve ABD doları cinsinden karşılaştıran bir rapor hazırlar ve yayınlar. Hem Uluslararası Para Fonu (IMF) hem de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), küresel verimlilik, büyüme tahminleri, ekonomi politikasını önermek ve öngörülerde bulunmak için PPP ölçümlerine dayanan ağırlıklar kullanmaktadır.

Satın alma gücü paritesi ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarını ortadan kaldırarak farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitleyen bir orandır.² Satın alma gücü paritesi mutlak ve nispi olarak ikiye ayrılabilir, mutlak satın alma gücü paritesi ülkenin para biriminin satın alma gücünün tüm dünya ülkeleriyle aynı olmasının anlamına gelmektedir.

² TÜİK: satın alma gücü paritesi, Resmi İstatistikler Dizisi-4, 2008: 1

Örneğin bir malın fiyatı Türkiye’de 5 TL iken ve 1\$=5TL varsayıldığında, ABD’de da aynı malın fiyatı 1 dolar ise mutlak satın alma gücü oluşmuş demektir (Kenan, 2005: 371).

Nispi satın alma gücü paritesi ise iki ülkenin enflasyon oranlarını da dikkate almaktadır. Örnek verilmiş olursa Türkiye’de dolar kurunun değişimi, Türkiye’de ve ABD’de enflasyon oranlarının farkına bağlıdır. Türkiye’de enflasyon oranı E_T ve ABD’de enflasyon oranı E_{ABD} ise Türkiye’de mevcut yılın döviz kuru K_0 bir önceki yılın döviz kuru K_1 ise nispi satın alma gücü paritesi aşağıdaki gibi bulunmaktadır (Seyidoğlu, 2015: 490-461).

$$E_T - E_{ABD} = \frac{K_1 - K_0}{K_0}$$

Satın alma gücü paritesi her ne kadar kişi başına düşen gelir düzeyi ölçütüne göre daha güvenilir ise de sadece iktisadi boyutu dikkate alan bir yaklaşımdır. Toplumların iktisadi boyutunun yanı sıra eğitim ve sağlık gibi önemli ve hayati boyutları da göz ardı etmemek gerekir. Bu amaçla UNDP tarafından 1990 yılından itibaren hesaplanan “İnsani Gelişme Endeksi” geliştirilmiştir. Sağlıklı bir yaşam, eğitim ve bilgiye ulaşılabilir ve insan onuruna yakışır bir yaşam standardı olarak üç boyut bir endeks oluşturulmuştur (Kaynak, 2011: 88).

İnsani gelişme endeksi 0 ile 1 arasında değerler alır 0,800 -1,000 arasında insani gelişme endeksi çok yüksek düzeyde, 0,70 – 0,799 arasında insani gelişme endeksi yüksek, 0,550 -0,699 arasında insani gelişme endeksi orta düzeyde ve 0,000 – 0,499 arasında ise insani gelişme endeksi düşük düzeydedir.³

İnsani gelişme endeksi hesaplanmak için aşağıdaki değişkenler kullanılır (Erdinç, 2013: 13);

- Doğumdan yaşam beklentisi.
- Yetişkinler için ortalama eğitim süresi birleşik okullaşma oranı.
- Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSMH.

³ Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update, 2018 UNDP Technical Notes.

İnsani gelişme endeksi hesaplanmak için önce bu değişkenlerin değişim endeksi hesaplanır, değişim endeksi için de ise yukarıda bahsedilen değişkenlerin alt ve üst sınırları belirlenir. Sınırları UNDP tarafından veri toplama esnasında belirlenmektedir.

$$\text{Değişim endeksi} = \frac{\text{Gözlenen değer} - \text{minimum değer}}{\text{maksimum değer} - \text{minimum değer}}$$

Değişkenlerin endeksleri hesapladıktan sonra, hesaplanan endekslerin geometrik ortalaması bulunur.

$$\text{İGE} = \sqrt[3]{\text{Yaşam Beklenti Endeksi} * \text{Eğitim Endeksi} * \text{GSMH Endeksi}}$$

UNDP 2018 yılı verilerine göre 189 ülkeden insani gelişme endeksi en düşük (0,354) olan ülke Nijer ve insani gelişme endeksi en yüksek olan ülke (0,953) Norveç'tir. Ayrıca Türkiye 2017 yılında insani gelişme endeksi 0,791 olarak bulunmuş ve dünya ülkelerinde 64. sırada yer almaktadır. Dikkat edilirse Türkiye gayri safi yurtiçi hasıla açısından ilk 20 ülkeler arasında yer alırken insani gelişme endeksine göre 64. sırada yer almıştır. Katar ve Yunanistan her ne kadar gelişmiş ülkeler sayılmasa da sözü edilen endekse göre gelişmiş ülkeler olarak nitelenmekte ve sırasıyla 37. ve 31. sırada yer almaktadır.

Aşağıdaki 1.3. tabloda bazı ülkelerin insani gelişme endeksleri, doğumdan yaşam beklentisi, ortalama eğitim süresi, beklenen eğitim süresi ve kişi başına düşen GSMH değerleri verilmektedir.

Tablo 1.4. Seçilmiş Bazı Ülkelerin İnsani Gelişme İndeksi

Sıralama	Ülke Adı	İnsani Gelişme Endeksleri	Doğumdan Yaşam Beklentisi	Beklenen Eğitim Süresi	Ortalama Eğitim Süresi	Kişi Başına Düşen GSMH(PPP/\$)*
Çok yüksek insani gelişme		0.894	79.5	16.4	12.2	40,041
1	Norveç	0.953	82.3	17.9	12.6	68,012
2	İsviçre	0.944	83.5	16.2	13.4	57,625
3	Avustralya	0.939	83.1	22.9	12.9	43,560
5	Almanya	0.936	81.2	17.0	14.1	46,136
12	Kanada	0.926	82.5	16.4	13.3	43,433
13	Amerika	0.924	79.5	16.5	13.4	54,941
14	İngiltere	0.922	81.7	17.4	12.9	39,116
19	Japonya	0.909	83.9	15.2	12.8	38,986
22	Kore	0.903	82.4	16.5	12.1	35,945
24	Fransa	0.901	82.7	16.4	11.5	39,254
31	Yunanistan	0.870	81.4	17.3	10.8	24,648
39	Suudi Arabistan	0.853	74.7	16.9	9.5	49,680
49	Rusya	0.816	71.2	15.5	12.0	24,233
Yüksek insani gelişme		0.757	76.0	14.1	8.2	14,999
60	İran	0.798	76.2	14.9	9.8	19,130
64	Türkiye	0.791	76.0	15.2	8.0	24,804
86	Çin	0.752	76.4	13.8	7.8	15,270
Orta insani gelişme		0.645	69.1	12.0	6.7	6,849
115	Mısır	0.696	71.7	13.1	7.2	10,355
116	Endonezya	0.694	69.4	12.8	8.0	10,846
130	Hindistan	0.640	68.8	12.3	6.4	6,353
150	Pakistan	0.562	66.6	8.6	5.2	5,311
Düşük insani gelişme		0.504	60.8	9.4	4.7	2,521
157	Nijerya	0.532	53.9	10.0	6.2	5,231
162	Uganda	0.516	60.2	11.6	6.1	1,658
167	Sudan	0.502	64.7	7.4	3.7	4,119
173	Etiyopya	0.463	65.9	8.5	2.7	1,719
186	Çad	0.404	53.2	8.0	2.3	1,750
189	Nijer	0.354	60.4	5.4	2.0	906

Kaynak: UNDP Human development reports 2018 (<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>). * Baz yıl 2011 alınmıştır.

UNDP insani gelişme endeksinin yanı sıra, Eşitsizlik Düzeltilmiş İnsan gelişimi (IHDI), Cinsiyet Gelişimi Endeksi (GDI), Cinsiyet Eşitsizliği Endeks (GII) ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) de hesaplanmaktadır.

1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi

İnsani gelişme endeksi kendi içinde bazı eksiklikler barındırmaktadır. Örneğin; çevresel ve sürdürülebilir kalkınma ve diğer sosyal göstergeleri içinde barındırmıyor bu amaçla Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma endeksi isimli yeni bir endeks oluşturmuştur.

2000 yılında “Birleşmiş Milletler Milenyum” zirvesinde 189 ülkede 22 uluslararası kuruluş tarafından kabul edilen ‘Binyıl Kalkınma Hedefleri’ 2015 yılına kadar takip edilmiştir⁴. 2015 yılından sonra ikinci 15 yıllık “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” 193 ülkenin onayıyla kabul edilmiştir (Tonsunoğlu ve Erden Özsoy, 2017: 9). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 17 temel amaç ve 169 hedeften oluşmakta ki bu amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir;⁵

1. Her yerde her türlü yoksulluğu sona erdirmek.
2. Açlığı sonlandırmak, gıda güvenliği sağlamak, beslenmeyi iyileştirmek ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek.
3. Her yaşta ve herkes için sağlıklı bir yaşam sağlamak.
4. Kapsayıcı, adil ve kaliteli eğitim sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını tanımak.
5. Cinsiyet eşitliği sağlamak ve tüm kadınlara ve kız çocuklarına güç kazandırmak.
6. Herkes için temiz suya ve kullanılabilir sağlık yönetimine sürdürülebilir erişimin sağlanması.

⁴ T.C. Bilim, sanayi ve teknoloji bakanlığı erişim tarihi 16/02/2019

(<https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/2030-surdurulebilir-kalkinma-hedefleri-kuresel-verimlilik-hareketine-dogr/7319>)

⁵ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
(<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>)

7. Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimin sağlanması.
8. Kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretici istihdamı ve herkes için iyi iş imkanları sağlamak.
9. Esnek altyapı oluşturmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi ve yeniliği teşvik etmek.
10. Ülkeler içinde ve ülkeler arasındaki eşitsizliği azaltmak.
11. Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir hale getirmek.
12. Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak.
13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele etmek için adımlar atmak.
14. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmak.
15. Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını sağlamak, korumak ve restore etmek, ormanları sürdürülebilir şekilde kullanmak, çölleşme ile mücadele etmek, arazi bozulmasını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyo çeşitlilik kaybını durdurmak.
16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak.
17. Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve küresel ortaklığın yeniden canlandırılması.

2018 yılında yayınlanan sürdürülebilir kalkınma hedefleri endeksi dünya ülkelerinin aldığı puan ve sıraları aşağıdaki 1.4. tabloda gösterilmiştir. Bu raporda 156 ülke yer almaktadır.

Tablo 1.5. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Endeksi Bazı Seçilmiş Ülkelerin Aldığı Puan ve Sıraları

Ülke Adı	Puan	Sıralama	Ülke Adı	Puan	Sıralama
İsveç	85	1	Yunanistan	70.6	48
Danimarka	84.6	2	Çin	70.1	54
Almanya	82.3	4	Malezya	70	55
Fransa	81.2	5	Brezilya	69.7	56
Norveç	81.2	6	Tayland	69.2	59
İsviçre	80.1	7	Rusya	68.9	63
Avusturya	80	9	Türkiye	66	79
İngiltere	78.7	14	İran	65.5	82
Japonya	78.5	15	Mısır	63.5	97
Kore Cum.	77.4	19	S. Arabistan	62.9	98
Kanada	76.8	20	Endonezya	62.8	99
İspanya	75.4	25	Kuveyt	61.1	105
ABD	73	35	Katar	60.8	106
Avustralya	72.9	37	Hindistan	59.1	112
Singapur	71.3	43	Pakistan	54.9	126

Kaynak: 2018 SDG Index and Dashboards Report (<http://www.sdgindex.org/reports/2018/>) erişim tarih: 16/20/2019

Türkiye 2016 yılında 149 ülke arasında 48. sırada yer almışken (Tosunoğlu ve Erden Özsoy, 2017: 10). 2017 yılında ise 148 ülke arasında aritmetik ortalaması ile hesaplanan 68.5 puan ile 67. sırada, geometrik ortalaması ile hesaplanan 66.3 puan ile 58. sırada yer almıştır.⁶

⁶ SDG Index and Dashboards Report 2017 (<http://www.sdgindex.org/assets/files/2017/2017-SDG-Index-and-Dashboards-Report--regions.pdf>)

Tablo 1.4.'e göre 2018 yılında Türkiye 66 puan ile ülkeler arası daha da gerileyerek 79. sırada yer almıştır. Sonuç olarak Türkiye ekonomisi her ne kadar milli gelir açısından gelişmiş bir ülke (ilk 20 büyük ekonomi arasında) niteliğinde ise de gelişme düzeylerini ölçen ve daha fazla sosyo-kültürel unsurlar içeren endeksler dikkate alındığında Türkiye'nin gelişmişliği kuşkulu hale gelmektedir. Buradan hareketle Türkiye'nin hızlı büyümesi için sadece ekonomik büyüme olarak nitelendirdiğimiz milli gelirin artması üzerine odaklanılmaması gerekir. Ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal, kültürel ve daha çok yapısal sorunlara odaklanması ve söz konusu sorunların çözülmesi gerekmektedir.

Ülkeleri karşılaştırmak için sosyal gelişme endeksi gibi çok sayıda sosyal faktörleri içinde barındıran diğer endeksler de bulunmakta ve literatürde kullanılmaktadır. Çalışmamızda odak nokta orta gelir tuzağı olduğundan dolayı ve asıl konudan sapmaması için söz konusu endekslerden bahsedilmeyecektir. Bir sonraki alt başlıkta orta gelir tuzağına başlamadan önce düşük gelirli ülkelerin bazı demografik, ekonomik, sosyal ve siyasal özelliklerinden bahsedilmektedir.

1.3.AZ GELİŞMİŞLİĞİN ÖLÇÜLMESİ VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN ÖZELLİKLERİ

1.3.1. Az Gelişmişliğin Ölçülmesi

İktisatçılar az gelişmişliğin ölçülmesi ve tanımlanması için farklı kriterler kullanarak tanımlamaya çalışmışlardır. Az gelişmişliği ölçmenin güçlüğü ise ülkelerin iktisadi, sosyal ve yönetsel özelliklerinin birbirinden farklı olmasıdır. Ayrıca bu ülkelerden bazılarının istatistiki göstergeleri ya da verileri tam olarak bilinmemekte, veri toplamak ve derlemek için sistematik bir süreç ve mekanizma (istatistiki kurumların yetersizliği, veri toplamada bazı detaylı bilgilere ulaşılmaması, bazı dönemlerin verilerin eksikliği ve veri toplama faaliyetlerin farklılığı) yetersizliğinden kaynaklanabilir.

Az gelişmişliğin tanımlanabilmesi için farklı yaklaşımlara başvurulmaktadır. Simon Kuznets az gelişmişliği tanımlamak için üç kritere başvurmuştur (Özsoy, 2013: 13-14);

- Uluslararası gelişme farklılıklarına göre az gelişmişliğin tanımlanması;

Bu kriter kişi başına elektrik enerji tüketimi, çimento üretim ve tüketimi, kişi başına bilgisayar sayısı gibi parasal olmayan ve gayri safi milli hasıla ve ya kişi başına düşen gayri

safi milli hasıla gibi parasal kıstas olarak ikiye ayrılabilir. Gayri safi milli hasıla ve kişi başına düşen gayri safi milli hasıla kıstası daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

- Kaynak kullanımına göre;

Bir ülke, mevcut işgücü, sermaye ve diğer üretim faktörleri kullanılarak, yapmış olduğu üretimin (fiili GSMH) potansiyel GSMH'nin altında kaldığı durumda az gelişmiş bir ülke olarak tanımlanmaktadır.

- Simon Kuznets bireysel ve toplumsal temel ihtiyaçları da dikkate alarak az gelişmişliği sınıflandırmıştır.

Leibenstein ise az gelişmişliği ve az gelişmiş ülkelerin tanımlamak için ise ekonomik, demografik, sosyo-kültürel ve siyasal özelliklere başvurmaktadır (Berber, 2006: 246).

1.3.2. Az Gelişmiş Ülkelerin Özellikleri

Çalışmamızın ana hedefinden sapmaması için az gelişmiş ülkelerin bazı temel ve ortak özelliklerinden bahsetmekte fayda vardır.

1.3.2.1. Kişi Başına Düşük Gelir

Kişi başına düşen gelir her ne kadar eleştirilse ve kendi içinde barındırdığı birtakım sorunlar olsada hala kullanılmakta ve ekonomik düzeylerin karşılaştırılmasında ve refah düzeyin belirlenmesinde önemli bir kriterdir.

Kişi başına düşen gelirin düşük olması refah düzeyinin düşük olması olarak varsayılmaktadır. Yani bir ülkede kişi başına düşen gelirin düşük olması düşük tasarruf, düşük yatırım, sermaye stokunun yetersizliği, sağlıklı beslenmemesi, kötü yaşam standartlarına yol açacaktır (Berber, 2006: 247). Kişi başına düşen geliri hesaplanmak için genellikle dünya bankası sınıflandırılması dikkate alınmaktadır bu sınıflandırılmaya göre ülkelerin kişi başına düşen gelir aralığı yıllar itibarıyla aşağıdaki tablo 1.5.'te

gösterilmektedir.⁷ Az gelişmiş ülkelerin kişi başına düşen geliri en fazla 2013 ve 2014 yıllarında 1045\$ olmuş, diğer yıllarda daha düşük olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1.6. Yıllar İtibarıyla Gelir Düzeyleri

Mali Yıl	Gelirin Hesaplama Yılı	Düşük Gelirli Ülkeler	Alt Orta Gelirli Ülkeler	Üst Orta Gelirli Ülkeler	Yüksek Gelirli Ülkeler
2010	2008	≥ 975	976-3855	3856-11905	< 11905
2011	2009	≥ 995	996-3945	3946-12195	< 12195
2012	2010	≥ 1005	1006-3975	3976-12275	< 12275
2013	2011	≥ 1025	1026-4035	4036-12475	< 12475
2014	2012	≥ 1035	1036-4085	4086-12615	< 12615
2015	2013	≥ 1045	1046-4125	4126-12745	< 12745
2016	2014	≥ 1045	1046-4125	4126-12735	< 12735
2017	2015	≥ 1025	1026-4035	4036-12475	< 12475
2018	2016	≥ 1005	1006-3955	3956-12235	< 12235
2019	2017	≥ 995	996-3895	3896-12055	< 12055

Kaynak: Dünya Bankası 2019

Kişi başına düşen gelir 2019 mali yıl itibarıyla 2017 yılında 995 \$ ve daha az olan ülkeler az gelişmiş, 996-3895 \$ arası alt orta gelirli ülkeler, 3896-12055 \$ arası üst orta gelirli ülkeler ve 12055 \$ ve daha fazla olanlar gelişmiş ülkeler olarak tanımlanmıştır. Bu sınıflandırmaya dikkat edilirse üst sınır (12055) ve alt sınırın (995) 12 kattan fazladır. Yani gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin kişi başına düşen gelir arasında çok ciddi fark görülmektedir.

1.3.2.2. Gelir Dağılımının Dengesizliği

Kişi başına düşen gelirin refah düzeyini açıklayabilmesi için sadece artışı değil adaletli bir şekilde dağılması da oldukça önemlidir. Az gelişmiş ülkeler bir taraftan düşük bir kişi başına gelire sahip iken, diğer taraftan bu gelir de adaletli bir şekilde dağılmamaktadır.

⁷ Dünya Bankası ülkelerin Kişi başına düşen gelirin hesaplanmak için Atlas Metodu kullanmaktadır.

Gelir dağılımı, bir ülkede üretilen toplam mal ve hizmetin ya da milli gelirin kişiler ya da sosyal gruplar arasında paylaşımını ifade etmektedir. Üretim faktörlerinin (emek, sermaye, toprak ve girişimci) milli gelirden aldıkları payı üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Ayrıca bireyler, aileler, hane halkı ve tüketicilerin milli gelirden aldığı payı kişisel gelir dağılımı verirken, sektörlerin (tarım, sanayi, hizmet, ticaret, turizm ve diğer sektörler) milli gelirden aldıkları paylar ise sektörel gelir dağılımı vermektedir. Gelişmiş ülkelerde genellikle sanayi ve hizmet sektörü milli gelirden daha fazla pay alırken, az gelişmiş ülkelerde ise tarım sektörü milli gelirden daha fazla pay almaktadır. Gelir dağılımının bir başka türü de bölgesel gelir dağılımıdır. Bir ülkenin içinde farklı bölgelerde yaşayan insanların milli gelirden aldığı payı ise bölgesel gelir dağılımı göstermektedir.⁸

Bir ülkede tüm üretim faktörleri tarafından yaratılan gelirin serbest piyasa ekonomisine hiçbir müdahale olmaksızın üretim faktörlerin gelirden aldığı paylara birincil gelir dağılımı denilmektedir. Bu gelir dağılımı herhangi piyasada aksaklıklar nedeniyle adaletli bir şekilde dağılmayabilir. Bu durumda devlet çeşitli yollarla piyasaya müdahale ederek gelir dağılımı dengesizliğini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu şekilde elde edilen gelir dağılımına ise ikincil gelir dağılımı denilmektedir (Metin, 2014: 92).

Gelir dengesizliği ölçülmesi için en fazla kullanılan yöntemler Lorenz eğrisi ve GİNİ katsayısıdır. GİNİ katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır, sifra yaklaştıkça gelir dağılımının adaletsiz olduğu, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımının adaletli olduğu ifade etmektedir (Metin, 2014: 92).

Aşağıdaki tablo 1.6.'da gelir dağılımının en adaletli, en adaletsiz olduğu ülkeler ile ve Türkiye'ye ait GİNİ katsayıları verilmektedir.

⁸ Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye'de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu (Doktora tezi, 201: s. 5-8 İstanbul)

Tablo 1.7. Bazı Seçilmiş Ülkelerin GİNİ Katsayıları

Sıralama(2017)	Ülke adı	1990	2000	2010	2017
1.	Norveç	0.85	0.917	0.942	0.953
2.	İsviçre	0.832	0.889	0.932	0.944
3.	Avustralya	0.866	0.898	0.923	0.939
187.	Güney Sudan	-	-	0.413	0.388
188.	Orta Afrika C.	0.317	0.309	0.351	0.367
189.	Nijer	0.21	0.252	0.318	0.354
64.	Türkiye	0.579	0.655	0.73	0.791

Kaynak: UNDP verilerden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1.6.'da görüldüğü gibi 2017 veriler itibarıyla Türkiye'nin GİNİ katsayısı 0.791 olduğu ve gelir dağılımı dengeli olduğunu göstermektedir. Ayrıca gelir dağılımı en dengeli ülke Norveç ve en dengesiz ise Nijer'dir. Üstelik Norveç'in gelir dağılımı yıllar itibarıyla da dengeli bir seyir izlenmektedir. Norveç'in kişi başına düşen gelirine (tablo 1.2.) ve insani gelişme endeksine bakılırsa tüm dünya ülkelerinden daha yüksektir. Buradan hareketle bir ülkede gelir dağılımı ne kadar dengeli ise büyüme ve kalkınma da o derece iyi olduğu ifade edilmektedir. Bu durum gelir dağılımı ile büyüme arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi savunan Egawa (2013) yaklaşımı desteklemektedir.

Gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişki hakkında iktisatçılar arasında iki farklı görüş bulunmaktadır (Kaynak, 2011: 21).

- Bazı iktisatçılara göre eğer iktisadi büyüme sadece fiziki sermaye, tasarruf ve dolayısıyla yatırımlara dayandırılıyorsa gelir dağılımı ve büyüme arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Çünkü az gelişmiş bir ülkede gelir eşitsizliğin sonucu zengin kesimin fiziki sermayesi artar, dolayısıyla tasarruf ve yatırımlar artacak ve büyümeyi de destekleyecektir.
- İkinci bir görüş ise iktisadi büyüme beşeri sermayeye dayandırılarak, gelir dağılımı ve büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu görüşe göre gelir dağılımı adaletsizliği, ülkenin işgücünün sağlıklı beslenememe, iyi bir eğitim alamama, sağlık harcamaların yetersizliği ve genel olarak yaşam standart düzeyinin düşmesi, işgücünü verimliliğini azaltmaktadır ve dolayısıyla büyüme de frenlenmektedir.

Diğer yandan kalkınma iktisatçılarına göre bir ülkede gelir dağılımı dengesizliği ne kadar fazla ise eşitsizlik ve yoksulluk da o kadar artmaktadır, bu durum büyümeyi de yavaşlatmaktadır (Özsoy, 2014: 15).

1.3.2.3. Sağlık

Sağlık faktörü her canlı için önemli ve hayati bir faktördür, Maslow'un insanın temel ihtiyaçları sıralarken beslenme ve sağlığa en temel maddi ihtiyaçlar arasında yer vermiştir. Maddi gereksinimler fizyolojik gereksinimler (su, besin, nefes, gibi) ve güvenlik gereksinimleri (sağlık, vücut, kaynak, aile gibi) olarak ikiye ayrılmıştır.⁹ Maslow'a göre ihtiyaçların bir alt kategorisinde gereksinimlerin karşılanmaması üst kategorisinde olan ihtiyaçlar ortaya çıkmaz. Mesela susuzluktan ölecek bir insanda yaratıcılık, problem çözme, önyargısız olma gibi(Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en son kategori) konular hakkında konuşulmaz. Buradan hareketle az gelişmiş ülkelerin temel ihtiyaçların iyi beslenme, suya ve sağlık hizmetlerine erişim ya da yeterince karşılanmaması büyüme, kalkınma, üretim ve teknoloji gibi gelişmeler ile uğraşmasında zorluk çekmektedirler.

Az gelişmiş ülkelerin sağlıkla ilgili sorunları çok fazladır. Sağlıklı beslenememe, temiz suya erişememe, sağlık hizmetleri ve koşullarının eksik olması ve çeşitli hastalıklardan dolayı bebeklerin ölümü, malarya, kolera ve verem gibi hastalıklar bu ülkeler için ciddi sağlık sorunları olarak öne çıkmaktadır.

1.3.2.4. Nüfus

Nüfus bir ülkenin üretim faktörlerinden işgücü veya emeği oluşturan en önemli faktördür. Vasıflı, eğitilmiş ve verimli nüfus bir ülke ekonomisi için arz ya da üretim yönünden önem taşımaktadır. Tam tersi vasıfsız verimsiz nüfus ise bir ekonomi için tüketici toplum olarak düşünebilir ve ülke ekonomi için bir yük oluşturabilir.

Nüfus artışı ve dolayısıyla işgücü artışı, arz ya da üretim artmak için işgücü talebi kolaylaştırmakta, aynı zamanda ucuz işgücünün talebi üretim maliyetleri de düşürebilmektedir. Bazı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde fazla nüfus, ucuz işgücü

⁹ (Vikipedi, erişim tarihi 18/02/2019) (https://tr.wikipedia.org/wiki/Maslow_teorisi)

talebi oluşturulmuş olabilir. Fakat işgücünün kalifiye düşüklüğü, katma değeri yüksek olan üretim ve ileri teknolojik ürünlerin üretiminde kabiliyetli bir işgücü oluşturamamaktadır.

Dünya nüfusun artışına bakıldığında (Maddison verilerine) orta çağda nüfus artış hızının düşük, sanayi devriminden sonra özellikle son 60 yılda ise hızla arttığını görülmektedir. Orta çağda nüfus artışının düşük olmasının sebepleri olarak salgın hastalıklar, savaşlar, kötü beslenme, kıtlık, sağlık koşullarının yetersizliği sayılabilir. Son yıllarda bu koşulların iyileşmesi özellikle tıp alanındaki hızlı gelişmeler ve bu gelişmelerin dünyaya yayılmasıyla bir taraftan ölüm oranında düşme yaşanırken diğer taraftan nüfus artışı yaşanmıştır. Düşük gelirli ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla hızlı nüfus artışı devam ederken, diğer taraftan bu ülkelerde yaşam standartları da düşük olması nedeniyle söz konusu nüfus artışı kalkınma ve ekonomik büyüme çabaları önlemektedir. Çünkü bu ülkelerde yapılan kamu harcamalarının büyük bir kısmını eğitime, teknolojik ürünlerinin üretimine, katma değeri yüksek ve uluslararası piyasalarda rekabet edilebilen ürünlerin üretimine değil temel düzeyde sağlık ve sosyal sorunların çözümüne yönelik yapılmaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme ile nüfus artışı arasındaki ilişkiyi dikkate alınırsa eğer belirli bir dönemde büyüme hızı nüfus artışı hızından fazla ($\text{brüt büyüme hızı} > \text{nüfus artış hızı}$) ise o dönemde refah düzeyinde bir artış söz konusu olmuş demektir. Büyüme hızı nüfus artışına eşit ($\text{brüt büyüme hızı} = \text{nüfus artış hızı}$) ise refah düzeyinde herhangi bir değişiklik meydana gelmemektedir. Büyüme hızı nüfus artışı hızından küçük ($\text{brüt büyüme hızı} < \text{nüfus artış hızı}$) ise refah düzeyinde bir düşme yaşanmaktadır (Berber, 2006: 23).

1.3.2.5. Sosyal Sorunlar

Az gelişmiş ülkelerin sosyal sorunlarından bahsedilirken geleneksel, kadınlarla ilgili sorunlar, çalışan çocuklar, din ve inançlara, ırk ve kabilelere sıkı bağlı bir toplum aklı gelmektedir.

Kadınların kırsal alanlarda tarımda çalışması genellikle kayıt dışı ekonomiyi oluşturmaktadır. Kentlerde ise temizlik, çocuk bakıcılığı gibi kayıt dışı çalışmanın yanı sıra düşük ücretle çalışmada oldukça yaygındır. Ayrıca bu ülkelerde gelenek ve görenek ve kültürel değerler de kadınların çalışmasına engel olmaktadır. Az gelişmiş toplumlar

genellikle ataerkil toplumlardır. Kadınların dışarıda çalışmaması, evde çocuk bakımı ve annelik yapması, hatta okumaması kadınların çalışmasını ciddi bir şekilde olumsuz etkilemektedir. Ataerkillik sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda erkek egemen bir toplumsal yapıya denmektedir (Suğur, 2018: 231).

Az gelişmiş toplumlarda sendikaların ve işçi hakları savunabilen kurumların yetersizliğinden dolayı çocuk işçilerin fazlalığı ve diğer korunmasız işçiler de bulunmaktadır. Korunmasız işçilerin yanı sıra çalışan yoksulluğu oranı da fazladır. Çalışan yoksulluğu, normal çalışma saatlerinden veya daha fazla çalışmadan elde edildiği gelir ile kendisi ve ailesini yoksulluktan kurtaramayan çalışan kesime denilmektedir (Kaynak 2011: 14-16). Çocukların çalışmasının bir diğer sebebi ise, az gelişmiş toplumlarda geniş aile yapısı hakimdir. 2-3 kuşağın bir arada yaşamakta olduğu ve çocukların da aile bütçesine katkıda bulunmak için küçük yaşta çalışmaya başlamaktadırlar. Çocukların küçük yaşta çalışmaya başlaması onların okuryazarlığına, eğitimine ve sonuç olarak onların gelişmesine engel olmaktadır (Berber, 2006: 260).

Az gelişmiş toplumların zengini çok zengin, fakiri çok fakirdir ve bunların arasında kalan kesim ise orta sınıfı (bağımsız çalışanlar ve devlet memurlarının toplamı) doldurur ki genellikle bu sınıf küçüktür. Bu sınıfın özelliği dengeli bir sosyal yapıya sahip olmasıdır. Yani en zengin ve en yoksul arasındaki farkı azaltmaktadır. Kalkınma ile birlikte orta sınıfın genişlemesi yani nüfusun artması beklenir, gelişmiş ülkelerde orta sınıfın toplam nüfusa oranı % 35-50 arasında iken, az gelişmiş ülkelerde %5-10 arasındadır (Özsoy, 2013: 20). Bağımsız çalışanlar, bireysel işletmeciler, bağımsız tüccarlar ve girişimcilerden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde girişimcilik ve bireysel işletmeciler önem taşımaktadır. Çünkü yenilik yaratabilen, rekabet edebilen girişimciler ara ya da hammaddeye dayalı bir ekonomik üretim sürecinden bilgiye dayalı bir ekonomiye geçişte önemli rol oynamaktadır (Tuğberk Tosunoğlu, 2018: 24). Az gelişmiş toplumlar ise girişimcilik ve bireycilik faaliyetleri köreltenler arasında akrabalık, hem şehirlik ve belirli bir gruba bağlı olmak gibi ilişkilerdir. Bundan dolayı söz konusu ilişkiler girişimciliğin gelişmesini önlemekte ve toplumu hazırcı, her şeyi devletten bekleyen bir toplu hale getirmektedir (Berber, 2006: 260).

Az gelişmiş ülkelerin diğer bir sorun ise tarım sektör hakim olmasıdır. Geleneksel üretim teknikleri ile emek yoğun malların üretimi yaygın ve ihracattaki emek yoğun malların payı oldukça yüksektir. Diğer taraftan gelişmiş ülkelere sanayi ve katma değeri yüksek olan mallar ithal etmek mecburiyetindedirler.

Bu ülkelerin ihracatları dış ticaretteki sorunlar ya da siyasi sorunlar nedeniyle gelişmiş ülkelere göre daha fazla olumsuz etkilenebilir. Bunun nedenlerinden biri ihracattaki ülke yoğunlaşması çok görünmektedir. Başka bir deyişle belirli bir ya da bir kaç gelişmiş ülke, bir az gelişmiş ülkenin ihracattaki payı daha yüksek olduğudur. Bu durumda dış piyasada meydana gelecek olumsuz bir gelişme ihracatı etkilemektedir. İhracattaki dalgalanma dış ticareti, ödemeler bilançosunu ve kalkınma hızını olumsuz etkilemektedir. Diğer bir nedeni ise gelişmiş ülkelere bağlı kalması, herhangi bir mali krizin(döviz krizi, banka krizi, borsa krizi gibi) yaşanması durumunda az gelişmiş ülkeler ciddi bir şekilde etkilenmektedirler (Seyidoğlu, 2015: 597,602-604).

Az gelişmiş ülkeler yönetim açısından da sorunlarla karşı karşıyadır. Devlet bir taraftan yönetim işlerini yerine getirirken diğer taraftan büyüme ve kalkınma ile ilgili sorunları çözmeye çalışmaktadır. Ayrıca bütçe sistemi, planlama, vergi uygulamaları, bürokrasi ve kırtasiyecilik, yolsuzluk, rüşvet, yetenekli memurların yetersizliği, tasarruf ve yatırımların düşük olması, dış yardımlara bağımlılık, fiziki ve beşeri sermaye yetersizliği başlıca az gelişmiş ülkelerin sorunları arasındadır (Han ve Ayşen Kaya, 2012: 27-28).

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA GELİRLİ ÜLKELER VE ORTA GELİR TUZAĞI

2.1. ORTA GELİRLİ ÜLKELERİ BELİRLENME YÖNTEMLERİ

Ülkelerin sınıflandırılmasında düşük gelirli ülkelerden sonra orta gelirli ülkeler gelmektedir. Orta gelirli ülkeler kendi içinde alt orta gelirli ve üst orta gelirli ülkeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gill ve Kharas, 2007: 69). Orta gelirli ülkeleri belirlemek ve tespit etmek için literatürde genellikle aşağıdaki üç farklı yöntem kullanılmaktadır;

1. Bir ülkenin kişi başına GSYİH, ABD'nin kişi başına düşen GSYH'sine oranlamasıyla tespit edilmektedir. Bu oranın %20'yi geçmemesi halinde söz konusu ülke, orta gelirli bir ülke olarak sayılmaktadır.
2. İkinci bir yöntem, kişi başına düşen gelir, dünya kişi başına düşen geliri geçmemesi halinde ülkeler orta gelirli ülkelerdir (Eğilmez, 2018)¹⁰.
3. Üçüncü ve yeni bir metot ise dünya bankasının yöntemidir. Birinci bölümde anlatıldığı gibi Dünya Bankası Atlas Yöntemini kullanarak ülkeleri sınıflandırmaktadır. Bu yöntem ile sadece orta gelirli ülkeler değil alt gelirli ve yüksek gelirli ülkeler de belirlenmektedir.

Dünya bankasının 2019 mali yılında 2017 yıl itibarıyla alt orta gelirli ülkelerin kişi başına düşen geliri 996-3895\$ arası ve üst orta gelirli ülkelerin kişi başına düşen geliri ise 3896-12055\$ arasında olan ülkelerdir. Bu sınıflandırmaya göre hangi ülkelerin alt gelirli ve hangileri üst gelirli ülke olduğunu aşağıdaki tablo 2.1'de gösterilmiştir:

¹⁰(<http://www.mahfiegilmez.com/2018/12/orta-gelir-tuzagnda-son-durum.html>)

Tablo 2.1. Alt Orta ve Üst Orta Gelirli Ülkelerin Grupları

Alt Orta Gelirli Ülkeler		Üst Orta Gelirli Ülkeler		
Angola	Lesoto	Arnavutluk	Guatemala	Samoa
Bangladeş	Moritanya	Cezayir	Guyana	Santa Lucia
Bhutan	Moldova	Ermenistan	İran	Güney Afrika
Bolivya	Moğolistan	Azerbaycan	Jamaika	Surinam
Cabo Verde	Fas	Belarus	Ürdün	Tayland
Kamboçya	Myanmar	Belize	Kazakistan	Tonga
Kamerun	Yeni Gine	Bosna Hersek	Lübnan	Türkiye
Kongo	Nikaragua	Botsvana	Libya	Türkmenistan
Cibuti	Filipinler	Brezilya	Makedonya	Tuvalu
Mısır	Sri Lanka	Bulgaristan	Malezya	Venezuela
El Salvador	Sudan	Çin	Maldivler	
Gürcistan	Svaziland	Kolombiya	Mauritius	
Gana	Tunus	Kosta Rika	Meksika	
Honduras	Ukrayna	Küba	Karadağ	
Hindistan	Özbekistan	Dominik Cum.	Namibya	
Endonezya	Vanuatu	Ekvador	Nauru	
Fildişi Sahili	Vietnam	Ekvator Ginesi	Paraguay	
Kenya	Gazze	Fiji	Peru	
Kırgızistan	Zambiya	Gabon	Romanya	
Kiribati	Papua	Grenada	Rusya	
Kosova		Irak	Sırbistan	

Kaynak: Dünya Bankası 2019

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH'sı (Atlas Metodu ile hesaplanmış) 2017 yılında 10890 dolar ve 2018 yılında 10380 dolar olarak hesaplanmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye üst orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır.

Ülkelerin tasnifinde dünya genelinde genellikle Dünya Bankasının sınıflandırması kullanılmaktadır. Söz konusu sınıflandırmadan sonra kullanılan yöntem ise bir ülkenin kişi

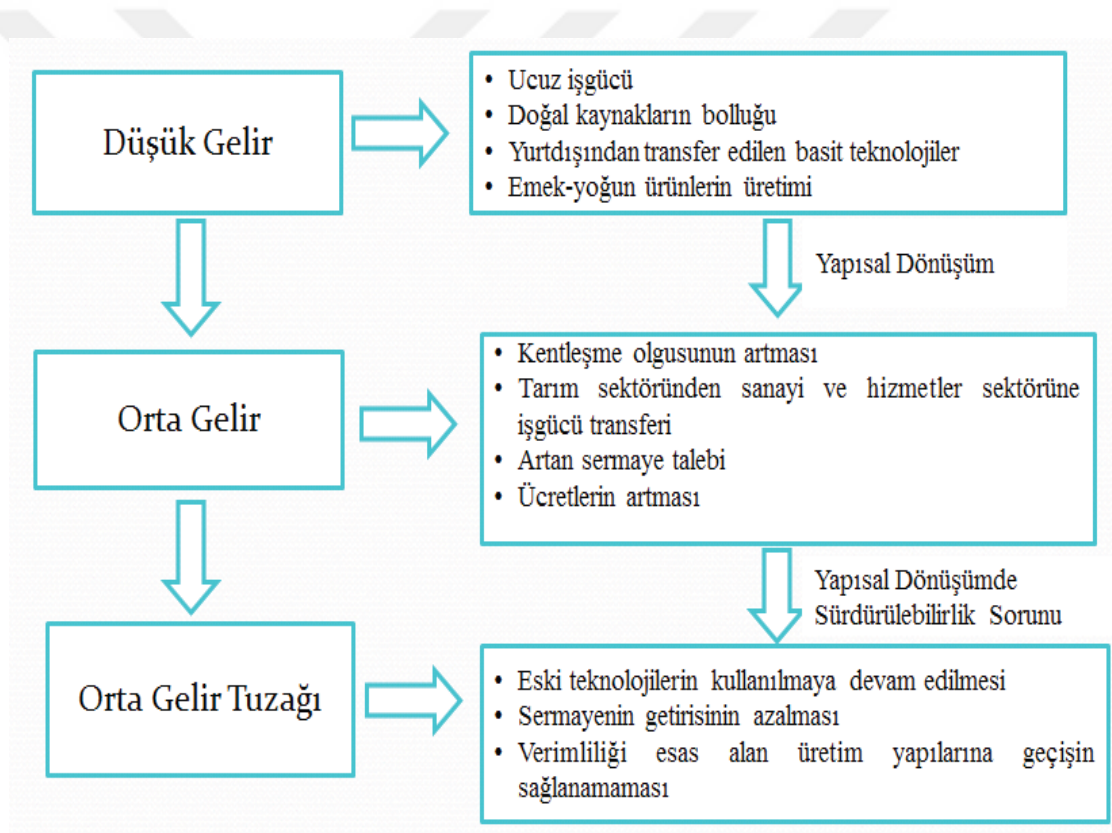
başına GSYİH'sının ABD'nin kişi başına GSYİH'sına oranlanmasıyla hesaplanan yöntemdir. Bu yöntem matematiksel bir yöntem olarak isimlendirmekte ve çalışmamızın gelecek bölümde uygulamasını yapılmaktadır.

2.2. ORTA GELİR TUZAĞI

Orta gelir tuzağı kavramı, ilk kez dünya bankası uzmanları (Gill ve Kharas) tarafından 2007 yılında yayınlanan “Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler” (An East Asian Renaissance: Ideas For Economic Growth) adlı raporda kullanılmıştır. Yazarlara göre orta gelir tuzağı, orta gelirli ülkelerin uzun süre üst gelir düzeyine geçemeyip bu düzeyde sıkışıp kalmasıdır. Raporda 1950'den sonra ülkelerin çoğunun alt gelirli gruptan orta gelirli gruba ulaştıktan sonra üst gelirli gruba geçememişlerdir. Bu rapora göre ülkeler 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında hızlı ekonomik, teknolojik, sosyal ve yapısal değişikliklere ayak uyduramadıkları için yüksek gelir grubuna geçemeyip bu gelir düzeyinde kalmaya devam etmektedirler. Gill ve Kharas (2007)'e göre, orta gelirli ülkeler ne üretim maliyetleri ve ücretlerin düşük olduğu az gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmekte ne de teknolojik ürünleri üreten ve inovasyona sahip olan gelişmiş ülkeler ile rekabet edebilmekte bu iki grup ülkeler arasında sıkışıp kalmaktadırlar (Gill ve Kharas, 2007: 4-5).

Ünlü ve Yıldız (2018)'a göre düşük gelirli ülkeler kalkınmanın ilk aşamasında yüksek gelirli ülkelere kıyasla hızlı bir büyüme sürecine girebilme şansına sahiptirler. Çünkü kırsal alandan işgücünün kente göçü, firmalar için ucuz işgücü sağlamakla aynı zamanda firmalar üretimini artırmak için önünde geniş bir piyasa yaratmaktadır. Bu aşamada verimliliği düşük olan işgücü ve ilkel teknoloji ile emek yoğun üretim yapılmaktadır. Emek yoğun üretimde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan bu ülkeler uluslararası piyasada rekabet edilebilir düzeydedir. Zamanla işgücünün tarım sektöründen sanayi sektörüne kayması, ekonomik büyüme ile beraber emek ve sermaye faktörlerin gelir düzeyinde da artış meydana getirmektedir. Gelir ve ücretlerdeki artışa bağlı olarak kırsal alandan kente göç daha da artmakta ve ülkede sanayi üretimi genişlemektedir. Böylelikle büyüme daha da hız kazanmakta ve ülke orta gelir seviyesine yükselmektedir. Ülkenin orta gelir seviyesine varmasıyla büyümede yavaşlama meydana gelecektir. Çünkü orta gelirli

lkeler tarım sektöründeki istihdam ve karşılaştırılmalı üstünlüğe sahip olan emek yoğun üretimin azalması ile az gelişmiş ülkeler ile emek yoğun ürünlerde rekabet edememektedir. Benzer şekilde ileri teknolojiden yoksun olan orta gelirli ülkeler katma değeri yüksek ürünler üretmede başarılı değildir ve bu yönüyle de gelişmiş ülkeler ile rekabet edememektedirler. Dolayısıyla düşük gelirli ve yüksek gelirli ülkeler arasında sıkışıp kalmaktadır ve bu durum orta gelir tuzağı olarak adlandırılmaktadır (nl ve Yıldız, 2018: 3-4; Kürşad ve Murat, 2018: 5). Orta gelir tuzağı süreci aşağıda şekil 2.1 ile gösterilebilmektedir.

şekil 2.1. Orta Gelir Tuzağı Süreci

Kaynak: nl ve Yıldız, 2018: 4

şekil 2.1.'den anlaşılacağı üzere düşük gelirli ülkeler ucuz emek, doğal kaynakların bolluğu ve basit teknoloji ile emek yoğun üretim yaparak uluslararası piyasalarda ve dış ticarete rekabet edebilirler. Gelirlerindeki artış zamanla kırsal alandan kente göç edilmesi,

işgücünün tarım sektöründen sanayi sektörüne geçmesi, üretimin artırılması için sermaye talebinin artması ve sonuç olarak büyümenin hızlanması ile düşük gelirli ülkeler orta gelirli ülkeler grubuna ulaşabilmektedir. Orta gelirli ülkeler artık ne emek yoğun üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ne de ileri teknoloji ve inovasyuna dayalı katma değeri yüksek olan üretimi yapan gelişmiş ülkeler ile rekabet edebilirler. Sonuçta bu grup ülkeler yapısal bir dönüşüm yapamadığından dolayı az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında sıkışıp kalan ülkeler orta gelirli ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Bu orta gelir düzeyinde ekonomik büyümeyi hızlandıramayıp ve uzun dönem kalan bir ülke orta gelir tuzağında olduğu nitelendirilmektedir.

Dünya bankası (2013) yayınladığı “Çin 2030: Modern, Uyumlu ve Yaratıcı Bir Toplum Kurma” (China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society) adlı raporda düşük gelirli ülkeler, yurtdışında geliştirilen teknolojileri kullanarak emek-yoğun ve düşük maliyetli ürünler üreterek uluslararası pazarlarda rekabet edebilir ve ekonomik büyümeyi hızlandırabilirler. Fakat bu hızlı büyüme performansı sayesinde bir süre sonra ülke orta gelirli konumuna geçmektedir. Bu durumda refah artışı ile birlikte ücretler de artmaktadır. Ücretlerdeki artışa arz yönü ile bakıldığında üretim ve ihracat olumsuz etkilenmektedir. Bu ülkelerde inovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinin kısıtlı olması, teknolojiye dışa bağımlı olması nedeni ile yüksek gelirli ülkelere uzaklaşmaktadır. Bu durumda inovasyon yoluyla üretkenliği artıramazlarsa orta gelirli ülkeler kendilerini tuzağa düşmüş bir şekilde bulurlar (World Bankası, 2013: 12). Raporda orta gelir tuzağının yapısal bir sorun olduğu belirtilmiş ve yapısal dönüşüm ne kadar hızlı gerçekleştirilirse bu tuzaktan kurtulmanın da o kadar hızlı olacağı ifade etmiştir. Rapora göre 1960 yılında 101 orta gelirli ülkeden 2008 yılına kadar sadece 13 ülke (Hong Kong, İrlanda, İsrail, İspanya, Japonya, G. Kore, Mauritius, Portekiz, Porto Riko, Ekvator Ginesi, Singapur, Tayvan ve Yunanistan) söz konusu tuzaktan kurtulabilmiştir (The World Bank, 2013: 12)¹¹. Raporda Dünya Bankası uzmanları orta gelir tuzağından kurtulmak için aşağıdaki önerilerde bulunmuşlardır (The World Bank, 2013: 18-22):

- Büyüme devam ederken büyümenin niteliğinin ve kalitesinin iyileştirilmesi.

¹¹ <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-complete.pdf>

- Piyasa güçleriyle tutarlı, dengeli ve sürdürülebilir bir büyüme sürecinin sağlanması.
- Yeniliğin ve yaratıcılığın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.
- Pazarın rolünü, hukukun üstünlüğünü, sosyal değerleri ve yüksek ahlaki standartları önemsemek ve tahsis etmek.
- Herkes için fırsat eşitliği ve sosyal korumayı sağlamak.
- Yeniliği teşvik etmek ve küresel Ar-Ge ağlarına bağlantılı olan “açık” bir inovasyon sistemi benimsemek.
- Gelecekte beklenen kamu maliyesi zorluklarını karşılayacak sürdürülebilir bir mali sistem oluşturmaktır.

Orta gelir tuzağı iktisat literatüründe her ne kadar yeni bir kavram olsa da temeli eskilere dayanmaktadır. Buradan hareketle iktisatçıların orta gelir tuzağı ile ilgili geliştirdiği yeni yaklaşımlara geçmeden önce standart büyüme teorilerinden klasik ve Neo klasik büyüme teorilerine göz atmakta fayda vardır. Çünkü bu teorilerin temelinde bir ekonominin büyümesi belirli bir süre sonra durgunluğa gireceği görüşü yatmaktadır. Zaten orta gelir tuzağı Eichengreen (2012) de ifade ettiği gibi ülkelerin büyümesi ve düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine geçmesi ile birlikte bu seviyede büyümede yavaşlama yaşanır ki bu durum büyümenin durağanlığına işaret etmekte, eğer söz konusu durağanlık uzun süre devam ederse bu durum orta gelir tuzağı olarak adlandırılmaktadır.

2.3. ORTA GELİR TUZAĞINA TARİHSEL BİR BAKIŞ

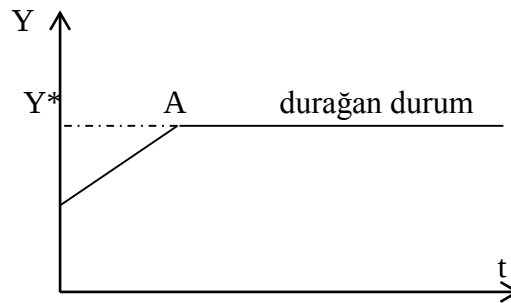
Orta gelir tuzağı dünya bankasının (2007) yayınladığı raporda ilk kez geçmesine rağmen kökeni klasik büyüme teorisine kadar uzanmaktadır. Klasik iktisatçı Adam Smith’e göre işbölümü, uzmanlaşma ve tasarruf eksikliği nedeniyle büyüme, sürekli durgun duruma düşmektedir. Ayrıca Neo klasik büyüme modeline göre, sermaye azalan verimler kanuna tabi olduğundan dolayı büyüme belirli bir süre sonra durgun duruma düşecektir.

2.3.1. Adam Smith ve Büyümenin Durağan Durumu

Adam Smith 1776 yılında yazdığı “ulusların zenginliği” eserinde görünmez el mekanizması, iş bölümü, uzmanlaşma, sermaye stoku ve ekonomik durgunluk

konularından bahsetmiştir. Smith'e göre doğal kaynakları bol ve sermaye birikimi kısıtlı olan bir ülkede başlangıçta ülkenin doğal kaynakları sermaye stokundan fazla olduğu için kar oranı yüksek olmaktadır. Yüksek kar oranı ise sermaye birikiminin artmasına yol açmakta, artan sermaye stoku sonucunda üretimin artırılması için işgücü talebi artmakta ve dolayısıyla ücret haddi başlangıç düzeyine kıyasla artmaktadır. Diğer taraftan (sermaye azalan verimler kanuna tabi olduğundan dolayı) sermaye stoku arttıkça belirli bir süre sonra kar haddi düşecektir. Smith'e göre sermaye birikimindeki artışa bağlı olarak ücret haddi vasıtasıyla nüfus artar, ülke nüfusunun artışı ile "yeni topraklar, yeni iklim, kanunlar ve kurumlar itibarıyla" zenginliğe ulaşacaktır ve ekonomik büyüme gerçekleşecektir (Berber, 2006: 58).

Yukarıda bahsedilen zenginlik düzeyine "Tam Zenginlik Aşaması" denilmektedir ve bu aşamadan sonra büyüme devam etmeyerek duracaktır. Bunun nedeni ise (sermaye azalan verimler kanuna tabi olduğundan dolayı) sermaye stokundaki artış kar haddi dolayısıyla ücretler ve karlar düşecektir. Böylece yatırımlar gerçekleştirilmez sonuç olarak büyüme de değişecek ve bir durağan duruma düşecektir (Günsoy, 2013: 57-58; Yılmaz ve Akıncı, 2012: 40). Bu durağan durum aşağıdaki şekil 7 ile açıklanabilir. Yatay ekseninde zaman değişkeni dikey ekseninde ise çıktı yer almaktadır. "İşbölümü, uzmanlaşma ve sermaye stoku" sonucunda üretimin artması ile ekonomi A noktasına (Y^* hasıla düzeyine) başka bir ifade ile "tam zenginlik aşamasına" ulaştıktan sonra çıktı artmayacak ve ekonomi durağan hale gelecektir (Ünsal, 2007: 17).

Şekil 2.2. Adam Smith'in Durağan Durumu

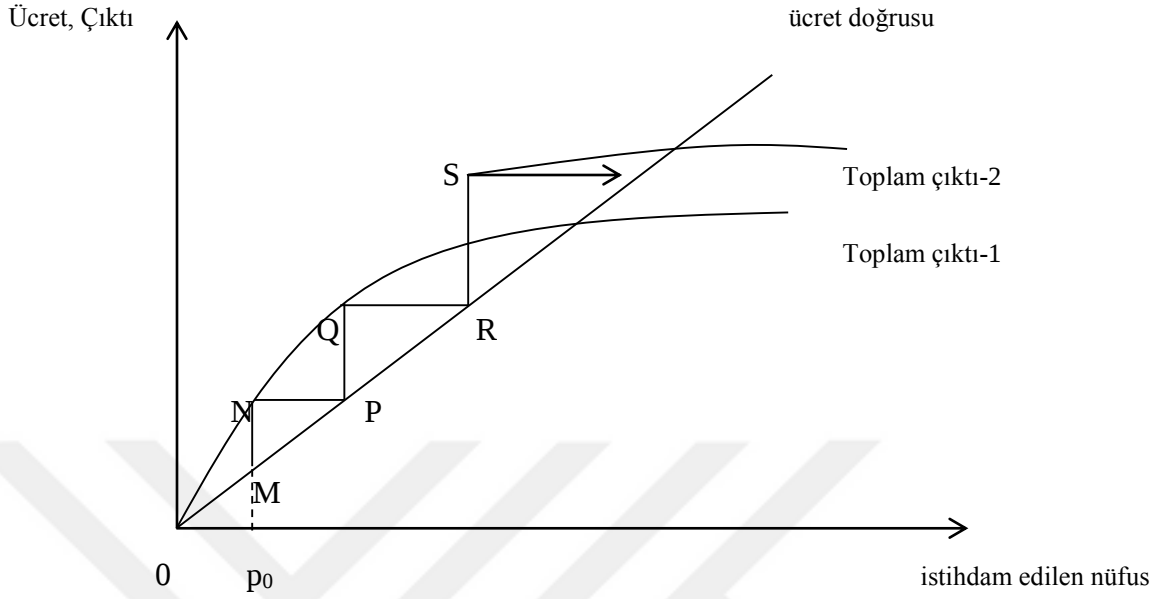
Kaynak: Ünsal, 2007

2.3.2. Ricardo'nun Yaklaşımı

Ricardo klasik iktisat ekolünün önemli isimlerinden biri ve ekonomik büyümenin sürekli bir durgunluğa gireceğine inanan bir iktisatçıdır. Ricardo büyüme teorisini ve büyümenin durgunluk durumunu, üretim faktörleri arasında gelir dağılımından yani fonksiyonel gelir dağılımından yola çıkarak dolaylı bir şekilde ele almıştır.

Ricardo yaşadığı dönemde (19. Yüzyıl) İngiltere’de nüfusun artmasıyla birlikte buğday fiyatları da artmıştır. Buğday fiyatlarının artması sonucu, toprak sahiplerinin geliri (rant) yükselmiştir. Nüfus artışının bir diğer sonucu, buğdaya olan ihtiyacın daha da artması ile buğdayın ithal edilmesi zorunlu bir hal almıştır. Ancak buğdayın ithal edilmesi için ihracatın artması gerekmektedir ki bu da sanayi malları fiyatlarının düşürülmesi ile gerçekleşebiliyordu, fakat o dönemde İngiltere’de üretim maliyetleri yüksek olduğu için fiyatların düşürülmesi mümkün değildi. Sonuç olarak devlet tarafından yerli buğday üreticileri korumak ve buğday ithalatını engellemek amacıyla “Tahıl Kanunu” olarak adlandırılan bir yasa yürürlüğe girmiştir. Ricardo’ye göre, belirli bir süre sonra artan maliyetlerden dolayı sanayi ve tarım sektörlerinde verimlilik azalacak, kar hadleri ve ücretler düşecektir ve ekonomik büyüme durağan bir duruma gelecektir (Günsoy, 2013: 62; Berber, 2006: 60-61; Ünsal, 2007: 60).

Ricardo durgunluk durumunu açıklarken sermaye stoku ve teknolojik gelişiminin sabit olduğunu varsaymakta fakat ona göre sermaye stokunun artırılması ve teknolojinin geliştirilmesi ile büyümede durgunluğu geciktirebilir ve zamanla yeni durgun duruma düşecektir bu durum aşağıdaki Şekil 2.3. ile açıklanmaktadır (Günsoy, 2013: 66; Berber, 2006: 67).

Şekil 2.3. Ricardo'nun Durgunluk Durumu

Kaynak: Berber, 2006

Şekil 2.3.'e göre teknolojik gelişme ile toplam çıktı yukarı doğru kaymakta ve büyüme gerçekleşmektedir. Ancak sermaye azalan verimler kanuna tabi olduğundan dolayı ve teknolojik ilerlemenin yavaş olması nedeniyle ekonomik büyüme durgun duruma ulaşmakta ve toplam çıktı, ücret doğrusu ile daima kesişmektedir.

Ricardo'nun görüşünde dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta teknolojik gelişme hızının düşük olması durumunda ekonomik büyümenin durağan duruma düşmesidir aksi halde teknolojik gelişme hızının yüksek olması ise, işgücü verimliliğini (bilgi birikimi ve becerisi) artırılması ve Adam Smith'in ifade ettiği gibi uzmanlaşma gerçekleşmesi durumunda ekonomik büyüme durgun duruma girmeyecektir. Eğer büyüme durağan durumda ise bu durumdan çıkması veya kurtulması mümkün olabilmektedir.

2.3.3. Neo-Klasik Büyüme Modeli ve Büyümenin Durağanlaşması

Solow büyüme modelinde üretim ya da toplam çıktı, mal talebi ve tüketimi Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılarak aşağıdaki gibi bulunmaktadır (Berber, 2006: 144-147; Taban, 2013: 110-113; Mankiw, 2017: 216-219);

$$Y=F(K,L) = K^{\alpha} L^{1-\alpha} \quad (2.1.)$$

Y: toplam çıktı, K: sermaye, L: işgücü, α ve $1-\alpha$ ise hasılanın işgücü ve sermaye esnekliğini göstermektedir. Solow büyüme modelinde toplam hasıla işçi başına sermaye miktarına bağlıdır. Başka bir ifade ile işçi başına çıktı, işçi başına sermayenin bir fonksiyonu olduğu anlamına gelmektedir ve Cobb-Douglas fonksiyon eşitliği iki tarafın (L)'ye bölünmesiyle elde edilir.

$$\frac{Y}{L} = F\left(\frac{K}{L}, 1\right) = F\left(\frac{K}{L}\right) \quad (2.2.)$$

İşçi başına sermaye ve işçi başına çıktı küçük harfler ile gösterilirse;

$$y = f(k) \quad (2.3.)$$

olur. Bu eşitliğe göre sermaye arttığında işçi başına çıktı da artmaktadır bu noktada önemli bir husus, sermaye azalan verimler yasasına tabi olduğundan dolayı işçi başına sermaye (k) arttıkça, çıktı azalan oranda artmaktadır.

Solow'un büyüme modeline göre kapalı bir ekonomide toplam gelirin bir bölümü hanehalkı ve tüketiciler tarafından tüketilir, bir bölümünü ise gelecek için yatırım yapılır yani;

$$Y = C + I \quad (2.4.)$$

İşçi başına gelir, işçi başına tüketim ve işçi başına yatırım aşağıdaki gibi küçük harfler ile gösterilebilir;

$$y = c + i \quad (2.5.)$$

Aynı zamanda hane halkı ve tüketiciler elde ettikleri gelirin $(1-s)$ kadarını tüketecektir ve s kadarını tasarruf edeceklerdir. Buradan hareketle işçi başına tüketim, işçi başına gelirin bir fonksiyonudur ve aşağıdaki gibi yazılabilir;

$$c = (1-s)y \quad (2.6.)$$

6'ncı denklem 5'te yerine konulduğunda işçi başına yatırım denklemi elde edilmiş olur;

$$i = sy \quad (2.7.)$$

5 numaralı denklem;

$$c = y - i \quad (2.8.)$$

şekilde yazılabilir ve denklem 8’de y ve i ’nin değerleri konulduğunda;

$$c = f(k) - sy \quad (2.9.)$$

elde edilir.

Bu açıklamalardan sonra Solow büyüme modelinde sermaye stoku ve büyümenin durağan durumunu açıklamaya başlayabiliriz. Solow’un büyüme modeline göre, sermaye birikimindeki değişim, yatırım ve sermaye birikimindeki amortisman arasındaki farka eşittir;

$$\Delta K = I - dk \quad (2.10.)$$

Denklem 10’da yatırım(I) yerine sy (denklem 7) konulduğunda;

$$\Delta K = sy - dk \quad (2.11.)$$

bulunmuş olur.

Modele nüfus artışı ($\frac{\Delta N}{N} = n$) eklenirse, işçi başına düşen sermaye olumsuz etkilenecektir.

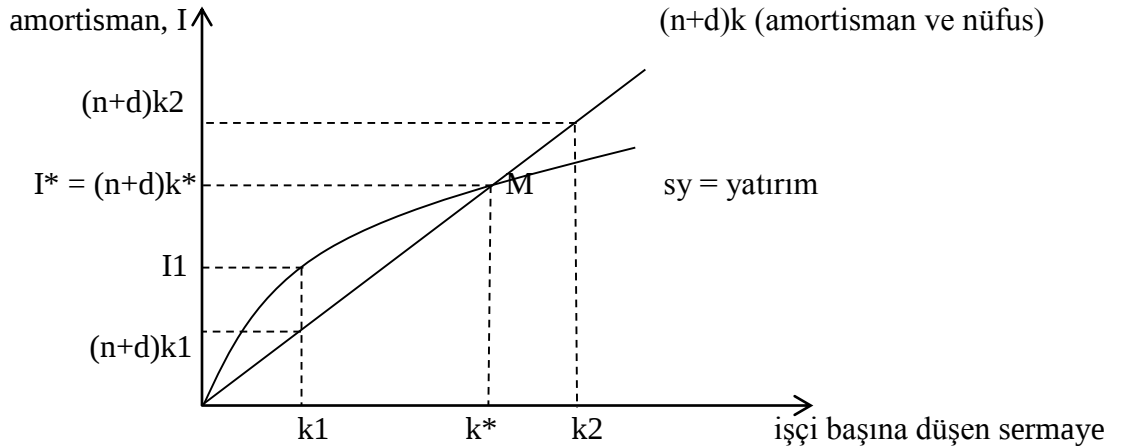
Bu durumda ise işçi başına düşen sermayedeki değişim;

$$\Delta k = sy - dk - nk \quad (2.12.)$$

$$\Delta k = sy - (n+d)k \quad (2.13.)$$

şeklinde bulunacaktır. Bu denkleme göre nüfusun artması durumunda, işçi başına sermaye daha geniş işçi kitleleri arasında dağılmaktadır. Dolayısıyla nüfus artışı sermayeyi tıpkı aşınma gibi azaltmaktadır. Solow modelinin durağan durumu aşağıdaki şekil 2.4. ile işçi başına sermaye ($\Delta k = sy - (n+d)k$) ve işçi başına çıktı ($y = f(k)$) dikkate alınarak açıklanabilir. Durağan durum, uzun dönem dengeyi ifade etmektedir ve aynı zamanda işçi

başına düşen sermaye (k^*) ve çıktı(y^*) uzun dönemde sabittir. Uzun dönemde işçi başına sermaye değişmediğinde yani $\Delta k = 0$ ise $\Delta k = s_y - (n+d)k$ olacak yıpranma ve nüfus doğrusunun yatırım doğrusu ile kesiştiği M noktasıdır. Bu durağan durumda eğer teknoloji değişmiyorsa işçi başına sermaye sabit, işçi başına çıktı da sabittir ve değişmez fakat ister istemez nüfus değişecektir. Bu durumda nüfusun artması işçi başına sermaye ve işçi başına çıktı da n kadar artmakta ve ekonomi bir daha durağan duruma gelmektedir. Şekil 2.4. İşçi başına sermaye durağan durumun altında ve k_1 düzeyinde olsun bu noktada yatırımlar, nüfus ve yıpranma $(n+d)k$ 'dan fazla olduğu için sermaye birikimi sonuç olarak çıktı düzeyi artacak ve k^* seviyesine çıkacaktır. İkinci durum ise, işçi başına düşen sermaye k_2 düzeyinde olsun bu noktada yukarıda birinci durumun tersi yatırımlar, nüfus ve yıpranma $(n+d)k$ 'dan az olduğundan dolayı sermaye birikimi sonuç olarak çıktı düzeyini azaltarak k^* seviyesine düşürecektir. Son olarak teknolojik ilerleme Solow büyüme modeline eklenirse üretim fonksiyon $Y = f(K, L^*A)$ olarak yazılabilir. Bu yeni üretim fonksiyonunda L^*A “emeğin etkinliği”ni ifade etmektedir, bu da emeğin eğitim, bilgi, beceri ve sağlık gibi niteliklerini göstermektedir. Nüfusun veya emeğin n oranda, emeğin etkinliği (teknoloji) g oranda artar ise etkin emek, nüfus oranı ve teknolojik ilerleme oranına kadar artacak, etkin emek ise büyüme ya da toplam çıktı g kadar ek olarak artacaktır (Berber, 2006: 149; Taban, 2013: 122; Mankiw, 2017: 221).

Kaynak: Mankiw, 2017

Teknolojik ilerlemenin içermediği model ise, sermayenin azalan verimler yasasına göre çalışmaktadır. Modele teknoloji dahil edildiğinde sermaye azalan verimler yasasına göre çalışmaz ve işçi başına düşen çıktı da teknolojik ilerleme oranına kadar artar. Sonuç olarak teknoloji işgücünün etkinliğini artırmakta ve eğer işgücü n oranında artarsa, işgücünün etkinliği g oranında artırıldığını varsayıldığında etkin işgücü veya etkin emek $n+g$ oranında artacaktır. Bu durum ise sanki emek ek olarak artmıştır (Berber, 2006: 160; Mankiw, 2017: 251). Buradan hareketle Solow büyüme modelinde teknoloji olmadığında büyüme sürekli durağan hale gelmektedir. Fakat büyümeyi bu durağan durumdan teknolojik ilerleme kurtarabilmektedir.

2.4. ORTA GELİR TUZAĞI İLE İLGİLİ YENİ YAKLAŞIMLAR

Literatürde iktisatçılar orta gelir tuzağı ile ilgili farklı faktörler dikkate alarak farklı yeni yaklaşımlar geliştirmişlerdir, bunlardan bazıları aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

2.4.1. Arz Yönlü Yaklaşımlar

Literatürde orta gelir tuzağını ilk ele alan yaklaşımlar arz yönlü yaklaşımlardır. Bu yaklaşımın ortaya çıkması ve geliştirilmesinde “Gill ve Khara (2007), Kharas ve Kohli (2011), Cai (2012)” katkıda bulunmuşlardır. Arz yönlü yaklaşıma göre, orta gelir tuzağına yakalanan ülkeler teknolojik gelişme ve Ar-Ge harcamalarına gerektiği kadar önem vermemişlerdir. Teknolojik gelişme ve inovasyon faaliyetlerin arka planında beşeri sermayenin üretkenliği, eğitim koşullarının iyileştirilmesi, Ar-Ge harcamaların yüksek olduğu, yüksek katma değerli üretimin gerçekleşmesi ve ihraç etmesi gibi politikalar yatmaktadır.

Dünya bankası uzmanlarına (Gill ve Kharas 2007) göre, orta gelirli ülkeler hem az gelişmiş ülkeler ile rekabet edememekte hem de gelişmiş ülkeler ile rekabet etmekte zorlanmaktadır. Çünkü az gelişmiş ülkeler emek yoğun mallar üretmekte ve bir taraftan da emek ucuz, ücretler nispeten düşük ve uluslararası piyasalarda emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü sahiptirler ve orta gelirli ülkeler bu ülkeler ile rekabet edememektedirler. Gelişmiş ülkeler ise inovasyona dayalı ve ileri teknoloji kullanarak

yüksek katma değerli ürünler üretmekte ve ihraç etmekte ve böylece orta gelirli ülkeler gelişmiş ülkeler ile rekabet edememektedir.

Yazarlar Güney Kore, Japonya, Tayvan ve Hong Kong ülkelerinin deneyimlerinden hareketle orta gelir tuzağında olan ülkelerin yapması gerekenleri aşağıdaki gibi sıralamışlardır (Gill ve Kharas, 2007: 69).

1. Üretimde uzmanlaşma ve üretimin çeşitlendirilmesi.
2. Teknolojik ilerleme ve inovasyonun ön planda tutulması.
3. İşgücü verimliliğinin artırılması için eğitim sisteminde reform gerçekleştirilmesi.

Orta gelir tuzağının arz yönünü geliştiren diğer iki iktisatçı Kharas ve Kohle (2011)'dir. Bu ekonomistlere göre, genellikle ülkelerin düzenli olarak kişi başına düşen geliri büyümekte ancak bazı ülkelerin kişi başına gelir düzeyi belirli bir seviyeden sonra artmamaktadır. Bunun nedeni orta gelirli ülkeler ilkel ve geri kalmış teknoloji kullanarak ucuz emek yoğun malların üretiminde ileri teknolojiye ve inovasyona dayalı yüksek katma değerli malların üretimine geçiş yapamamakta, durağan duruma düşmekte ve büyüme sürekli kendi etrafında dönmektedir. Yazarlara göre orta gelir tuzağından çıkmak için aşağıdaki üç dönüşümün gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Kharas ve Kohli, 2011: 286-288).

1. Ülkelerin düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine ulaşması için üretimin çeşitlendirilmesi, yüksek gelir düzeyine geçebilmesi için sanayi ve hizmet sektörlerinin belli alanlarında uzmanlaşılması gerekmektedir. Bu durumda beşeri sermaye, yatırımlar ve diğer ara mallarının uluslararası düzeyde rekabet edilebilecek sektör ve alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir.
2. Toplam faktör verimliliğine dayalı büyüme gerçekleştirilmelidir. Bu noktada devlet yardımıyla eğitim sistemi yeniden ayarlanmalı, çünkü toplam faktör verimliliğinin artışı İlköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimdeki eğitime bağlı ve artık bilgi teknolojik ilerlemenin önemli bir kaynağı olduğunu kanıtlanmıştır. Dolayısıyla bu durumda devletin görevi teknoloji, bilgi ve beceri ile donanımlı işgücünün yetiştirmesi, girişimciler ve küçük firmaları teşvik etmesi, bazen borçlarının

ödenmesinde zorlanmakta onlara yardımcı olmak, piyasaya serbest giriş çıkış sağlamak, güçlü dış firmaların rekabetinden kurumak gibi görevleri yerine getirilmesi gerekmektedir.

3. Kurumların adem-i merkeziyetçileştirilmesi. Orta gelirli ülkeler için gücün ve kurumların adem-i merkeziyetçi olması önem taşımaktadır. Güney Kore ve Japonya hem güç hem de kurumların adem-i merkeziyetçi sürecini hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmiş ve orta gelir tuzağına düşmemek ve hızlı kalkınmak için yardımcı ve önemli planlardan birisi olmuştur.

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, orta gelir tuzağını açıklayan yaklaşımlardan arz yönlü yaklaşımı OGT'den kurtulması veya bu tuzağa düşmemek için teknolojik ilerleme, Ar-Ge, inovasyon, verimlilik ve üretkenlik gibi unsurlara önem verilmesinden bahsetmektedir.

2.4.2. Talep Yönlü Yaklaşım

Mert (2014) "Talep Yönlü Yaklaşım" a göre arz yönlü yaklaşım Ar-Ge harcamaları ve teknolojik faaliyetlere önem vermektedir ama bu faaliyetlerin tetiklenmesi veya meydana getirilmesi için bir neden olması gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse bir ürünün modasının geçmesi durumunda yeni bir üretimin gerçekleşmesi ve bunun için yeni yöntem ve teknolojinin bulunması gerekmektedir. Buradan hareketle talepteki değişime dayalı büyümenin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Mert (2014) bu yaklaşımı geliştirirken temel çıkış noktası toplam çıktı yurt içi talebin ve yurt dışı talebin bir fonksiyonu olduğundan hareket etmektedir (Mert, 2014: 96-98).

Toplam çıktı yurt içi talebin ve yurt dışı talebin katkısını belirtmek için çıktının, $GSYH = C + I + G + NX$

olduğunu kabul etmiş ve aşağıdaki hesaplamaları yapmıştır;

i) *Lider ülkeye (ABD) göre, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranının aritmetik ortalaması*, ii) *ABD'ye göre hesaplanmış kişi başına nihai tüketim harcamasının katkısının aritmetik ortalaması*, iii) *ABD'ye göre hesaplanmış kişi başına gayrisafi sermaye oluşumunun (yatırım harcamalarının) katkısının aritmetik ortalaması*, iv) *ABD'ye göre hesaplanmış kişi başına mal ve hizmet ihracatının katkısının aritmetik*

ortalaması ve v) ABD'ye göre hesaplanmış kişi başına mal ve hizmet ithalatının katkısının aritmetik ortalaması. Ayrıca ABD'ye göre hesaplanmış kişi başına nihai tüketim harcaması da i) hane halkı tüketim harcamaları ve ii) genel hükümet nihai tüketim harcamaları şeklinde ayrıştırılarak incelenmiştir (Mert, 2014: 98)¹².

Merter (2014)'e göre Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Çin ülkeleri ABD'ye göre hızlı büyüyen ve orta gelir tuzağından kurtulabilen ülkelerdir. Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Çin ABD'ye göre ortalama olarak sırasıyla %2,5479, %4,3009, %3,7619 ve %5,8565 hızlı büyümüşlerdir. Söz konusu ülkelerin bu büyümelerin sırasıyla %1,4551, %3,7942, %3,0265 ve %5,6331'ini iç talebin katkısından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Çin ülkelerine ait iç talebin katkısı dış talebin katkısından büyük olduğu ve adı geçen ülkelerin büyümesi iç talebin sürüklediği tespit edilmiştir. Japonya ABD'ye kıyasla %0,2345 yavaş büyümüş ve bu hız da sıfıra yakın olduğundan dolayı Japonya'nın büyümesinin durgunluk içerisinde olduğu ifade etmiştir. Singapur da ABD'ye göre ortalama olarak %3,1396 hızlı büyümüş ancak söz konusu büyümede dış talebin katkısı daha fazla olduğu belirtilmiştir.

Tüm hesaplamalar sonucunda Arjantin, Meksika, Peru ve Venezuela'da iç talebin katkısı negatif yani iç talepteki azalma büyümeyi negatif etkilemiş ve bu ülkeler ABD'den ıraksama eğilimindedirler. Brezilya, Kolombiya, Uruguay ve Şili'de iç talebin katkısı net dış talebin katkısından küçüktür. Kolombiya ve Uruguay'da iç talebin katkısı negatiftir yani bu ülkeler ABD'ye göre yavaş büyümüşlerdir.

Türkiye, ABD'ye göre ortalama olarak % 0,5217 hızla büyümüş ve zayıf yakınsama gerçekleşmiştir. Bu büyümeye iç talebin katkısı %0,4621, dış talebin katkısı %0,0596 olduğundan daha fazladır şeklinde sonuçlar elde etmiştir. Sonuç olarak Türkiye büyüme performansı iç talebine dayanan bir performans olduğu göstermektedir. Bu hesaplamaların sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Mert, 2014: 103-104).

¹² MERT, Merter; (2014), "Türkiye'de ve Dünyada Orta Gelir Tuzağının Talep Yönlü Boyutuna İlişkin Bir Tartışma", Maliye Dergisi,167, ss.93-115

Tablo 2. 2. Analize Dahil Edilen Ülkelerin İç ve Dış Talep Katkıları

Ülkeler	Nihai tüketim harcamalarının katkısı (I)	Gayrisafi sermaye oluşumunun (yatırım harcamalarının) katkısı (II)	İç talebin katkısı (I+II)	Mal ve hizmet ihracatının katkısı (IV)	Mal ve hizmet ithalatının katkısı (V)	Net dış talebin katkısı (IV-V)	ABD'ye göre hesaplanmış kişi başına reel GSYH büyüme oranı (% , 1971-2010, ortalama) (III+VI)
Hong K.	1,1130	0,3421	1,4551	8,3322	7,2393	1,0929	2,5479
Japonya	0,3396	-0,2913	0,0483	0,2852	0,0990	0,1862	0,2345
G. Kore	2,3088	1,4854	3,7942	2,5031	1,9964	0,5067	4,3009
Singapur	1,1726	0,1641	1,3367	8,4106	6,6078	1,8028	3,1396
Tayvan	2,1938	0,8327	3,0265	2,8619	2,2165	0,6454	3,6719
Çin	3,0020	2,6311	5,6331	2,2223	2,0088	0,2135	5,8565
Arjantin	-0,4902	-0,2370	-0,7272	0,6313	0,4308	0,2005	-0,5267
Meksika	-0,1546	-0,3154	-0,4700	0,2650	0,1803	0,0847	-0,3852
Peru	-0,8038	0,3912	-0,4126	0,0010	0,2153	-0,2143	-0,6269
Venezuela	-0,9154	-0,5069	-1,4223	-0,1326	0,1620	-0,2946	-1,7169
Brezilya	0,2558	-0,1057	0,1501	0,0283	-0,2572	0,2855	0,4355
Kolombiya	-0,3170	0,0958	-0,2212	0,4679	0,1513	0,3166	0,0954
Uruguay	-1,5935	0,8557	-0,7378	1,3939	0,4239	0,9700	0,2322
Şili	0,3480	0,1537	0,5017	0,9414	0,7859	0,1555	0,6573
Türkiye	1,2370	-0,7749	0,4621	0,6101	0,5505	0,0596	0,5217

Kaynak: Mert 2014

2.4.3. Egawa'nın Yaklaşımı

Egawa (2013), Kuznets Eğrisi hipotezi doğrultusunda gelir eşitsizliğinin orta gelir tuzağına neden olup olmadığını araştırmıştır. Yazar OGT ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin yönü ve gelir eşitsizliğinin orta gelir tuzağının bir sebebi olup olmadığını tespit

etmeye çalışmıştır. Egawa (2013) Asya kıtasında bulunan orta gelirli ülkelerin birçoğu gelir dağılımının düzeltilmesi için ekonomik politikalara ve yapısal değişimlere yeterince önem verilmemesi sonucunda ülkeler başarısızlığa uğramıştır. Bu amaçla Tayland, Çin ve Malezya gibi ülkelerin kişi başına gelirini ele alarak Kuznets eğrisi hipotezini test etmiştir. Bu test için yatay kesitte kişi başına düşen gelir ve dikey kesitte ise S5/S1 oranına¹³ yer vermiştir. Test sonuçlarına göre kişi başına düşen gelir 3836\$ yani alt orta gelir seviyesinde ve S5/S1 oranının en yüksek olduğu noktada eğrinin maksimum noktasına denk gelmektedir. Bu noktada gelir eşitsizliği en yüksek ve kişi başına gelir ise alt orta gelir seviyesinin eşik değeridir. Analizin ikinci kısmında ise Tayland, Çin ve Malezya gibi ülkelerin kişi başına gelir ve bu geliri etkileyen faktörleri (ilköğretimde okullaşma oranı, orta öğretimde okullaşma oranı, kentleşme, GİNİ katsayısı, aktif nüfus, S5/S1 oranı, yüksek teknolojlili ürünlerin toplam ihrac mallarındaki payı) kullanarak regresyon tahmini yapmıştır. Test sonucu, GİNİ katsayısında bir artış kişi başına düşen gelir 5650\$'ı aşınca büyümeyi azaltmaktadır. Söz konusu gelir seviyesi Tayland, Çin ve Malezyada sırasıyla 2003, 2007 ve 1992 yıllarında aşmıştır. Kişi başına düşen gelir 13,073 \$'ı aşınca GİNİ katsayısındaki bir artış büyümeyi negatif etkilemektedir. Aynı zamanda bu ülkelerin büyüme oranları potansiyel büyüme oranlarının altına düştüğünde ülkenin orta gelir tuzağına düşme tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla yazar Tayland, Çin ve Malezya için duyarlılık analizi gerçekleştirmiştir.

Yazar bu analizde ortalama büyüme oranının altında düşen tahmin değerler için kritik değerler hesaplamıştır. Tahmin ve kritik değerler söz konusu ülkelerin 2012 yılı kişi başına gelir verileri kullanılarak hesaplanmıştır. İlgili ülkelerin tahmini büyüme değerleri Gini katsayısı kullanıldığında gerçek büyüme oranından düşük çıkmıştır. Sonuç olarak Egawa (2013)'e göre, gelir eşitsizliği orta gelirli ülkeler için orta gelir tuzağına yakalanma riskini arttırmaktadır. Yazar, orta gelir tuzağına yakalanmamak veya bu tuzaktan çıkmak için gelir dağılımının düzeltilmesi, kent ve kırsal alanlar arasında gelir farklılıklarının azaltılması, yüksek gelirlilerden düşük gelirliye doğru gelir transferi ve eğitime daha fazla bütçe ayrılmasını önermektedir (Egawa, 2013: 16-18).

¹³ S1 nüfusun en yüksek gelire sahip %20'lik kısmını ve S5 ise nüfusun en düşük gelire sahip %20'lik kısmını göstermektedir.

2.4.4. Evreler Yaklaşımı

Evreler veya ekonomik evreleri yaklaşımı ekonominin değişimi ve yapısal değişim sürecinden bahsetmekte ve bir ekonomi tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine ve buradan hizmet, daha da ileri teknoloji ve inovasyon ekonomisine geçiş sürecini anlatan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım kalkınma iktisadında “Rostow’un Kalkınma Aşamaları Teorisi”ne benzerlik göstermektedir. Evreler yaklaşımına göre bir ülke belirli bir değişim sonucunda bazı evrelerden geçerek ve belirli bir evreye vardıktan sonra yapısal değişimi yavaşlayarak üst evrelere geçemeyen ülkeler OGT yakalayan ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Aoki (2011), Ohno (2009) ve Tho (2013) tarafından ortaya çıkan ve geliştiren bu yaklaşım aşağıdaki gibi anlatılmaktadır.

2.4.4.1. Aoki (2011) Yaklaşımı

Aoki (2011) Güney Kore, Çin ve Japonya ülkeleri örnek ülke olarak OGT nüfus açısından açıklamaya çalışmıştır. Yazara göre iktisadi ilerleme beş evreden oluşmaktadır bunlar M (Malthusyen) evresi, G (Hükümet) evresi, K (Kuznets) evresi, H (Beşeri sermaye) evresi ve PD (Post Demografik) evresi olarak tanımlamıştır.

Birinci ve Malthusyen evresi az gelişmiş ülkelerin durumundan söz etmektedir. Bu evrede kişi başına düşen gelir çok düşük, büyümenin de yavaş ve durgun durumda olduğu, nüfusun %75-%80 arası tarımda çalışan, emek yoğun ürün üretimi geçerli bir durumdur.

G evresinde yoğun devlet müdahalesi ile endüstri sektörünün harekete geçmesi, yerli küçük firmaların dış rekabetten korunması ile kişi başına düşen gelir ve büyüme artmaya başlamaktadır. G evresi ılımlı bir yapısal dönüşüm sürecini içinde barındırmaktadır.

K evresinde ülkede yapısal dönüşümün gerçekleşmiştir. Ülke ekonomisi tarım sektöründen sanayi sektörüne geçiş sağlamış, işgücünün tarım sektöründen sanayi sektörüne geçmesi, kişi başına düşen gelirin artmasına yol açarak gelirin nispeten daha düzenli dağılmasına yol açmaktadır.

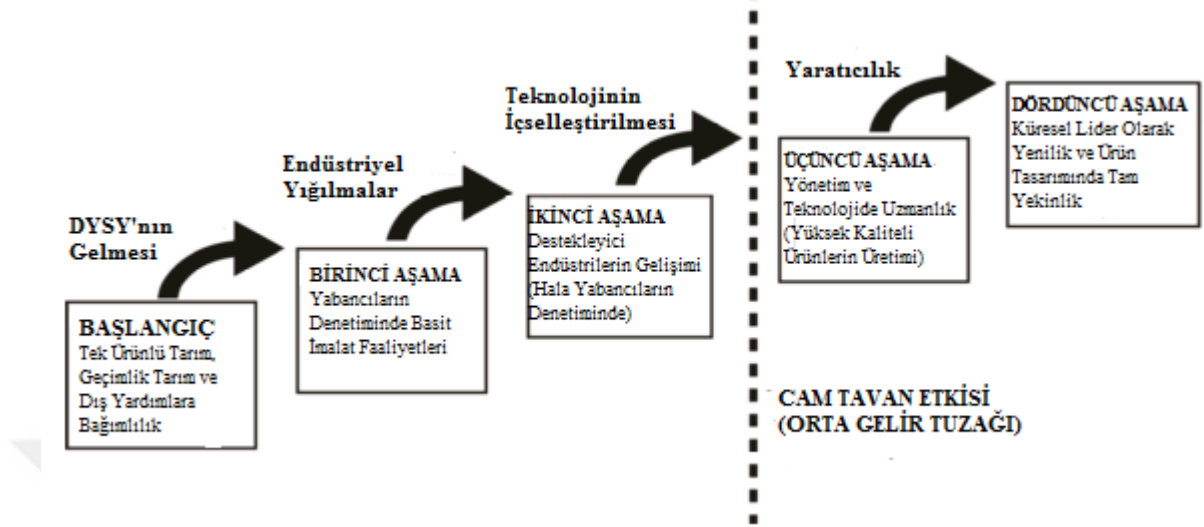
H evresi üretim ve kişi başına gelirin artması, büyümenin sürdürülebilir kılınması ve bilgi, beceri, uzmanlaşma ve teknolojik ilerleme evresidir. Bu evrede emek yoğun

üretim yerine, katma değeri yüksek olan teknolojik ve bilgiye dayalı bir üretimin gerçekleşmesi, kişi başına geliri artırmakta ve büyüme hız kazanmakta ve dolayısıyla refah düzeyi artmaktadır.

PD evresi, beşeri sermaye temelli evresinde (H evresi) meydana gelen refah artışı, sağlık ve beslenme koşullarının iyileşmesi sonucu yaşam beklentisinin artması (daha uzun yıllar yaşamak), doğurganlığın düşmesi, aktif nüfusun azalması ve nüfusun yaşlanması bu evredeki ülkelerin durumundan bahsedilmektedir. Bunun en belirgin örneği Japonya'dır, Japonya 2000'li yıllarda 15-65 yaş arası nüfusunun yaşlanması ile işgücüne katılımın azalması ve doğum oranının düşmesi büyüme üzerinde negatif etki yaratmıştır. Aoki (2011) yaklaşımında iki önemli noktaya değinmiş, bunlardan birincisi bir ülkenin ekonomisi K evresinden H evresine geçemeyen ülke orta gelir tuzağında olan bir ülkeye işaret etmektedir. İkinci bir nokta bir ekonomi son evresinde yani post demografik evresinde, doğum oranında artış meydana gelirse, işgücünün katılımı artarsa büyümeyi durgunluktan kurtarmış olur böylelikle yüksek aynı zamanda sürdürülebilir bir büyümeye sahip olunmuş olur.

2.4.4.2. Ohno'nun Yaklaşımı

Egawa (2011) orta gelir tuzağı demografik açıdan ele alırken Ohno (2009) OGT endüstri sektörünün gelişimi ve ilerlemesi açısından ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre bir ülke lider seviyeye çıkabilmesi için beş evreden geçmesi gerekmektedir. Ohno (2009) bu aşamaları aşağıdaki şekil 2.5. ile açıklamaktadır;

Şekil 2.4. Endüstriyel Gelişme Evreleri ve Orta Gelir Tuzağı

Kaynak: Ohno, 2009

Başlangıç aşamasında ülkede tarım ekonomisi hakim, kişi başına gelir düzeyi düşük, tarım ve emek yoğun ürünler üretilip ihraç edilmektedir, dış yardımlara ihtiyaç duyulduğu aşırı bağlı bir ekonomik durum söz konusudur ve günlük yaşam geçimi için tarım faaliyetleri ve doğal kaynakların çıkarılmasıyla sağlanmaktadır.

Birinci aşamaya geçiş yapabilen ekonomi, yabancı sermayenin ülkeye girişi ile başlamaktadır. Yabancı firmalar ülkede üretim, sanayi, pazarlama, teknoloji işlemleri yürütür, hammadde ve ara mallar ile ithal edilmektedir. Ülkede üretim süreci vasıfsız işgücü ile yürütülmekte ve kişi başına gelir düşük düzeydedir. Bu aşamada zamanla yabancı yatırımların ve sermaye girişinin artması sonucu ülke ekonomisi ikinci aşamaya geçmektedir.

İkinci aşamada, ülkede sermaye bolluğu sonucunda üretimde artış meydana gelmekte ve yurt içi üretim gelişmektedir. Bu aşamada istihdam oranı nispeten yükseliyor ve kişi başına düşen gelir de yavaşça artmaya başlıyor. Yerli firmalar üretim yapmaya ve ara malları da içsel olarak yurt içinde üretilmeye başlıyor. Fakat bu aşamada hala ekonomi yabancıların hakimiyeti altındadır. Ohno'ya göre bir ekonomi ikinci aşamadan üçüncü aşamaya geçiş yapamıyor ise o ülke orta gelir tuzağına yakalanmış demektir. Şekil 2.5. ile

gösterilen bu durumu Ohno (2009) “cam tavan etkisi” yani görünmez engel olarak isimlendirmektedir. Bunun anlamı önceden öngörülmeyen ve üst gelir düzeyine geçişi engelleyen bir durumdur.

Üçüncü aşama bilgi ve beceri sayesinde işgücü verimliliğinin artması ile beşeri sermayenin gelişmesi, istihdam oranının artması, yerli firmaların teknoloji ve katma değeri yüksek ürünleri üretmesi ve ihraç etmesi ile başlamaktadır. Bu aşamada olan ekonomilerde kişi başına gelir hızla artmakta ve sürdürülebilir bir büyüme geçekleşmektedir. Yerli firmalar yabancı firmaların yerine geçer ve genel olarak ekonomi üzerindeki yabancı etkisi ve hakimiyeti azalır.

Dördüncü aşamada ülke teknolojik ilerleme, inovasyon, kalite, pazarlama ve yönetime yön veren “endüstri yenilikçiler” ve “endüstriyel piyasalara öncülük eden” ülkeler konumuna gelmektedir (Ohno, 2009: 28).

2.4.5. Eşik Değerler Ve Büyüme Hızını Belirleyen Yaklaşım

Felipe, Abdon ve Kumar (2012) ampirik bir çalışma yaparak ülkeleri sınıflandırmaya çalışmışlardır. Yazarlar çalışma sonucunda ülkeleri dünya bankasının sınıflandırmasına benzer “düşük gelirli, düşük orta gelirli, yüksek orta gelirli ve yüksek gelirli” bir sınıflandırma yapmışlardır. Felipe vd. (2012) söz konusu çalışma için 1950-2010 dönemine ait Maddison (2010) verilerini kullanarak 124 ülkeyi sınıflandırmayı hedeflemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre kişi başına gelir 2000\$ ve altında olan ülkeler düşük gelirli ülkeler, kişi başına düşen gelir 2000\$-7250\$ arasındaki olanlar düşük orta gelirli ülkelerdir. Aynı şekilde kişi başına düşen gelir 7250\$-11750\$ arasındaki olanlar yüksek orta gelirli ülkeler ve kişi başına düşen gelir 11750\$ ve üstünde olanlar yüksek gelirli ülkeler olarak adlandırılmaktadır (Felipe vd., 2012: 12).

Yazarlar, bu sınıflandırmanın yanında ülkelerin orta gelir tuzağına düşmek veya tuzaktan kurtulmak için eşik yıl sayıları da hesaplamışlardır. Çalışmaya göre “eğer bir ülke 28 yıl ve daha fazla düşük gelir düzeyinde ise düşük orta gelir tuzağına yakalanmış demektir” ve bu tuzaktan kurtulmak için kişi başına düşen gelir artış hızının % 4,5 olması gerekmektedir. Düşük orta gelir tuzağına yakalanmış ülkeler Bulgaristan, Kosta Rika,

Tayland, Türkiye ve Umman'dır. Çünkü Bulgaristan alt orta gelir seviyesinde 53 yıl, Kosta Rika 54 yıl, Tayland 28 yıl, Türkiye 50 yıl ve Umman 33 yıl kalmıştır. Aşağıdaki tablo 2.4.de ülkelerin alt orta gelir seviyesine geçiş yaptığı yıl, üst orta gelir seviyesine geçiş yaptığı yıl, alt orta gelir seviyesinde geçirdiği yıl sayısı ve alt orta gelir seviyesinden üst orta gelir seviyesine geçiş yaparken kişi başına düşen GSYİH oranı verilmektedir. Tablodan anlaşılabacağı üzere Türkiye alt orta gelir seviyesine 1955 yılında geçiş yapabilmiş ve bu seviyede 50 yıl kalmak üzere, 2005 yılında ise üst orta gelir seviyesine geçebilmiştir (Felipe, Abdon ve Kumar, 2012: 22).

Tablo 2.3. 1950'den Sonra Düşük-Orta Gelirli ve Üst-Orta Gelir Seviyesine Geçiş Yapabilen Ülkeler

Ülke	Bölge	Alt orta gelir seviyesine geçiş yaptığı yıl	Üst orta gelir seviyesine geçiş yaptığı yıl	Alt orta gelir seviyesinde geçirdiği yıl sayısı	Alt orta gelir seviyesinden Üst orta gelir seviyesine geçiş yaparken KBGSYH oranı (%)
Çin	Asya	1992	2009	17	7.5
Malezya	Asya	1969	1996	27	5.1
G.Kore	Asya	1969	1988	19	7.2
Tayvan	Asya	1967	1986	19	7.0
Tayland	Asya	1976	2004	28	4.7
Bulgaristan	Avrupa	1953	2006	53	2.5
Türkiye	Avrupa	1955	2005	50	2.6
Kosta Rika	L. Amerika	1952	2006	54	2.4
Umman	Ortadoğu	1968	2001	33	2.7

Kaynak: Felipe vd. 2012

Çalışmada Türkiye'nin kişi başına düşen gelir 8123 \$ olarak tespit edilmiş ve yüksek orta gelirli ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye 2005 yılında ÜOG seviyesinde olduğuna göre 2010 yılı itibari (Felipe vd. (2012) Maddison 1950-2010 yılların verileri ele alarak hesaplamalar yapmıştır) ile yüksek orta gelir tuzağına yakalanmaması için 8 yıl daha vardır. Yazarlara göre yüksek orta gelir düzeyine geçmiş olan ülkeler eğer 14 yıl bu

düzeyde kalırsa yüksek orta gelir tuzağına yakalanmış sayılmaktadır. Bu tuzağa düşmemek veya tuzağa düşüp de tuzağı aşmak için kişi başına düşen gelir artış hızının % 3,5 olması gerekmektedir. Çalışmaya göre söz konusu tuzağa yakalanmış olan ülkeler, Yunanistan, Portekiz, İspanya, Arjantin ve İsrail'dir. Aşağıdaki tablo 2.5. ülkelerin üst orta gelir seviyesine geçiş yaptığı yıl, yüksek gelir seviyesine geçiş yaptığı yıl, üst orta gelir seviyesinde geçirdiği yıl sayısı ve üst orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine geçiş yaparken kişi başına düşen GSYH oranı gösterilmektedir (Felipe, Abdon ve Kumar, 2012: 24). Tabloda görüldüğü gibi Yunanistan üst orta gelir seviyesinde 28 yıl, Portekiz 18 yıl, İspanya 17 yıl, Arjantin 40 ve İsrail de 17 yıl kalmış ve bu üst orta gelir tuzağına yakalanmış ülkelerdir. Üst orta gelir seviyesine en erken girebilen ülkeler Danimarka 1953 yılında, Almanya 1960 ve Fransa 1960 yılında olmuştur. Üst orta gelir seviyesinden en hızlı çıkan ülkeler ise Hong-Kong, Güney Kore ve Tayvan yani Asya Kaplanları olmuştur.

Tablo 2.4. 1950'den Sonra Üst-Orta Gelirli ve Yüksek Gelir Seviyesine Geçiş Yapabilen Ülkeler

Ülke	Bölge	Üst Orta Gelir Seviyesine Geçiş Yaptığı Yıl	Yüksek Gelir Seviyesine Geçiş Yaptığı Yıl	Üst Orta Gelir Seviyesinde Geçirdiği Yıl Sayısı	Üst Orta Gelir Seviyesinden Yüksek Gelir Seviyesine Geçiş Yaparken KBGSYH Oranı (%)
Hong-Kong	Asya	1976	1983	7	5.9
Japonya	Asya	1968	1977	9	4.7
G. Kore	Asya	1988	1995	7	6.5
Singapur	Asya	1978	1988	10	5.1
Tayvan	Asya	1986	1993	7	6.9
Avusturya	Avrupa	1964	1976	12	4.1
Belçika	Avrupa	1961	1973	12	4.4
Danimarka	Avrupa	1953	1968	15	3.3

Tablo 2.5. (Devam)

Finlandiya	Avrupa	1964	1979	15	3.6
Fransa	Avrupa	1960	1971	11	4.4
Almanya	Avrupa	1960	1973	13	3.4
Yunanistan	Avrupa	1972	2000	28	1.8
İrlanda	Avrupa	1975	1990	15	3.2
İtalya	Avrupa	1963	1978	15	3.4
Hollanda	Avrupa	1955	1970	15	3.3
Norveç	Avrupa	1961	1975	14	3.5
Portekiz	Avrupa	1978	1996	18	2.8
İspanya	Avrupa	1973	1990	17	2.7
İsveç	Avrupa	1954	1968	14	3.6
Arjantin	Lat. Amerika	1970	2010	40	1.2
Şili	Lat. Amerika	1992	2005	13	3.7
İsrail	Ortadoğu	1969	1986	17	2.6
Mauritus	Afrika	1991	2003	12	4.0

Kaynak: Felipe vd. 2012

Yukarıda bahsedilen orta gelir tuzağını ele alan yaklaşımlardan ziyade gelir dağılımı ve OGT, OGT için eşik değerlerin belirlenmesi ve büyümede yavaşlama gibi diğer ampirik çalışmalar da bulunmaktadır ki onlar literatür özetinde anlatılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE

3.1.TÜRKİYE ORTA GELİR TUZAĞINDA MI?

Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığına ilişkin literatürde birçok teorik ve ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan hareketle iktisatçıların Türkiye'nin alt orta gelir tuzağında olduğuna dair bir fikir birliğine varken, üst orta gelir tuzağında olduğuna dair bir fikir birliği yoktur. Bazı iktisatçılara göre Türkiye üst orta gelir tuzağına düşme tehlikesi ile karşı karşıya iken bazıları ise üst orta gelir tuzağına düşmüş olduğunu ifade etmektedirler.

Türkiye ekonomisine büyüme açısından bakılacak olursa, Türkiye ekonomisi 2001 krizinden derin bir şekilde etkilenmiş ve bu yıl ekonomi %9,4 oranda küçülmüştür. 2001 yılının Nisan ayında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” doğrultusunda bankacılık sektöründe çeşitli bankalar, Türk Hava Yolları, TELEKOM, TÜPRAŞ gibi KİT'ler özelleştirilmiştir. Devlet de şeffaflık, ekonomik rekabet ve etkinliğinin artırılması, döviz kuru politikası ve enflasyon hedefine dayalı para politikası, ödemeler bilançosu politikaları ve maliye politikasında gelirler politikası, gelir artırıcı düzenlemeler gibi yapısal reformlar ve kapsamlı bir program açıklamıştır (Şahin, 2009: 255-264).

2002-2008 dönemde bu reform ve programlar sayesinde Türkiye'nin büyümesi ve kişi başına gelir hızla artmıştır. Ekonomi yılda ortalama olarak %7,5 büyümüş ve kişi başına gelir 3517 dolardan 10423 dolara yükselmiştir. Genel olarak bu dönemde Türkiye ekonomisi, hızlı bir şekilde yükselmesine rağmen 2008 yılında küresel finansal krizden etkilenmiş ve 2009 yılında %4,5 oranında küçülme yaşamıştır (Şahin, 2009: 275; Sungur, 2015: 248).

Ekonominin 2009 yılında küçülmesine rağmen 2010 ve 2011 yıllarında büyümesi hızlanmış ve %8'i aşan bir büyüme gerçekleşmiştir. 2012, 2013 ve 2014 yıllarında ise

büyüme oranları sırasıyla %2,1, %4,2 ve % 2,9 olarak gerçekleşmiş bu üç yılda ekonomi büyümüşse de genel itibarıyla büyümede yavaşlama görülmüştür (Sungur: 2015: 248).

TÜİK verilerine göre Türkiye ekonomisi 2015 yılında %4, 2016 yılında 2,9, 2017 yılında 7,4 ve 2018 yılında 2,6 büyümüştür. Bu dört yılda ortalama büyüme oranı %4,2 oranında gerçekleşmiştir. Buradan hareketle Türkiye ekonomisi yıllar itibarıyla dalgalı büyümüş fakat son yıllarda genel olarak büyümede yavaşlama ve hatta düşme yaşanmıştır.

IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kuruluşların tahminlerine göre Türkiye ekonomisi 2019 yılında daha da durgunluğa girecektir¹⁴. Söz konusu kurumların Türkiye ekonomisine ait büyüme tahminleri aşağıdaki tablo 3.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Uluslararası Kurumların Büyüme Tahminleri

Uluslararası kurumlar	2019	2020
OECD	-0,4	2,7
IMF	0,4	2,6
Dünya Bankası	1,6	3,0

Kaynak: TÜSİAD, Şubat 2019

Tabloda görüldüğü gibi OECD çok düşük bir büyüme tahminini göstermektedir. IMF ve Dünya bankası tahminleri de geçmiş yılların büyüme rakamlarına göre düşük kalmaktadır. Geçen bölümde bahsedildiği gibi Felipe vd. (2012) büyüme hızının belirleme yaklaşımında Türkiye için 2010 yılı itibarıyla yüksek orta gelir tuzağına yakalanmaması için 8 yılı olduğu vurgulanmıştı. Aynı zamanda bu yaklaşıma göre yüksek orta gelir seviyesine geçmiş olan ülkeler eğer 14 yıl bu seviyede kalırsa yüksek orta gelir tuzağına yakalanmış sayılmaktadır (Felipe, Abdon ve Kumar, 2012: 24). Buradan hareketle eğer Türkiye büyümeyi hızlandırmazsa orta gelir tuzağına yakalanmış olacaktır. Çünkü Türkiye 1955 yılında düşük gelirli ülkeler grubuna girmiş ve 2005 yılında yüksek orta gelirli seviyesine yükselmiştir (Bozkurt ve diğ. 2014: 23; Felipe vd. 2012: 24; Erkoç, 2015: 188). 2019 yılı itibarıyla bu seviyede 14 yıl boyunca kalmış olacak ve belirtilen süre bitmiş

¹⁴ “2019 Yılına Giren Türkiye ve Dünya Ekonomisi”, Ekonomik Araştırmalar Bölümü, TÜSİAD Şubat, 2019

olacaktır. Eğer Türkiye daha uzun bir süre sözü edilen gelir düzeyinde kalmaya devam ederse üst orta gelir tuzağına yakalanmış olacaktır.

Çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını tespit etmek için ekonometrik ve matematiksel bir yönteme başvurulmaktadır. Bu yöntemlere başvurmadan önce orta gelir tuzağı ile ilgili literatür özeti verilmiştir.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

Şahin, Başar ve Karanfil (2015), Türkiye örneği ele alınarak önce veriler ile Türkiye'nin orta gelir tuzağında olduğu tespit edildikten sonra kişi başına geliri belirleyen enflasyon, M2 para arzı, bütçe dengesi, ihracat, yurt içi tasarruf ve sabit sermaye yatırımı gibi makro iktisadi değişkenlerin etkileri araştırılmıştır. Yazarlar Uygulanan Johansen eşbütünleşme ve Grenger nedensellik testlerinin sonucunda ihracat değişkeni ile kişi başına düşen gelir arasında çift yönlü bir ilişki bulmuştur. Kişi başına gelir ve diğer değişkenler arası tek yönlü, enflasyon ve tasarruf oranları ile her hangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Öneri kısmında ise ithalata bağımlılığın azaltılması, teknolojiye dayalı kaliteli sanayi malların ihraç edilmesi ve Ar-Ge harcamalarının artırılmasını önermişlerdir.

Ünlü ve Yıldız (2018), Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını araştırmak amacıyla Robertson ve Ye'nin (2013) yaklaşımını dikkate alarak 35 düşük orta gelirli, 36 yüksek orta gelirli ülkede 1950-2014 yıllarına ait reel GSYİH verilerini kullanmışlardır. Çalışmada ABD lider ülke olarak varsayılmış ve ABD'nin reel GSYİH her bir ülkenin GSYİH'den çıkarak yeni seri elde etmişlerdir. Söz konusu yeni serinin durağanlığına bakmak için ADF, Narayan ve Popp (2010) birim kök testleri uygulamışlardır. Bir ülkenin bu yeni serisinin durağan olması durumunda söz konu ülke orta gelir tuzağında olduğu anlamına gelmektedir. Sonuç olarak ADF birim kök testine göre 15 ülke orta gelir tuzağında ve Türkiye de bunlar arasında yer almaktadır. NP birim kök testi sonuçlarına göre 35 ülke orta gelir tuzağında ve 36 ülke ise orta gelir tuzağında değildir. Türkiye orta gelir tuzağında olmayan ülkeler arasında yer almıştır.

Mert (2014), orta gelir tuzağı açıklamak için talep yönlü bir yaklaşımı geliştirmiştir. Yazara göre arz yönlü yaklaşımlar genellikle Ar-Ge harcamalarına ve teknolojik ilerlemenin iyileşmesine dayanan yaklaşımdır. Fakat iç talebinde bir değişiklik meydana gelirse üretici de yeni bir ürün üretmeye, yeni bir yöntem ve dolayısıyla yeni bir teknoloji bulmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı eğer talepte bir değişiklik yoksa arzın artırılması önemi olmayacaktır. Yazar çalışma sürecinde orta gelir tuzağında olan ve bu tuzaktan çıkabilen ülkeler için “iç talebin sürüklediği ülkeler midir yoksa dış talebin sürüklediği ülkeler midir” sorusuna cevap aramıştır. Araştırma sonucunda Hong Kong, Güney Kore, Tayvan, Çin ve Türkiye için büyümeyi iç talebin sürüklediği ülkeler olarak bulmuş ve bu ülkeleri lider ülke olan ABD’ye yakınsamıştır. Arjantin, Meksika, Peru, Venezuela, Brezilya, Kolombiya, Uruguay ve Şili’nin büyümelerinde iç talebin katkısı dış talebin katkısından küçük olduğundan dolayı yavaş büyümüşler ve ABD’den ıraksamışlardır.

Erkoç (2015), Türkiye orta gelir tuzağından çıkmasını teorik olarak incelemiş ve önerilerde bulunmuştur. Yazara göre Türkiye’nin eğitimde reform yapması, yatırımlarını ve tasarrufların artırması, Ar-Ge harcamaların GSYİH’daki oranını artırması ve teknolojinin geliştirilmesi, teknolojiye dışa bağımlılığın azaltılması ve kayıt dışı ekonomi sorununa çözüm bulunmasının orta gelir tuzağından çıkış için gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Koçak ve Bulut (2014), orta gelir tuzağı ile ilgili çalışmada önce orta gelir tuzağın Aoki (2011), Ohno (2009), Tho (2013), Chen ve Dai (2014) ve Kharas ve Kohli (2011) gibi teorik yaklaşımlarla incelendikten sonra OGT ile ilgili büyümede yavaşlama yaklaşımı, eşik değerlerin belirlenme yaklaşımı, yakalama veya yetiştirme endeksi ve Robertston ve Ye’nin ampirik yaklaşımlardan kısaca bahsetmiştir. Üçüncü adımda ise Türkiye orta gelir tuzağında olup olmadığını test etmek için 1950-2010 dönem için GSYH verilerini kullanarak, Robertston ve Ye’nin çalışma doğrultusunda testini sürdürmüştür. Çalışmada kullandığı yapısal kırılmalı birim kök testlerin sonucunda Türkiye orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna varmıştır.

Bozkurt ve diğerleri (2014), Türkiye ekonomisi ile ilgili iki farklı analiz yapmışlardır. Birinci analizde Türkiye’nin kişi başına gelir açısından yüksek geliri ülkelere

yakınsayıp yakınsamadığını araştırmıştır. Yazarlar çalışmada yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanmışlar ve söz konusu testler sonucunda Türkiye yüksek gelirli ülkelere yakınsadığı bulmuşlardır. İkinci analizde ise kişi başına düşen geliri etkileyen faktörler olarak yurt içi tasarruf oranı, yüksek eğitimde okullaşma oranı, imalat sanayinin GSYİH içindeki payı ele alınarak sınır testi gerçekleştirmişlerdir. Test sonucu yüksek eğitimde okullaşma oranı ve yurt içi tasarruf oranının kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif etki yarattığını bulmuşlardır. Öneriler kısmında yüksek eğitimde okullaşma oranı ve yurt içi tasarrufların iyileşmesinin, eğitim sisteminin yenilik ve daha teknoloji odaklı olması ve beşeri sermaye önderliğinde yurt içi tasarrufları üretime dönüştürülmesi önerilmektedir.

Bal ve diğ. (2016), orta gelir tuzağı belirleyenler ve GSYİH'yı etkileyenler olarak gelir dağılımı, enflasyon, ihracatın GSYİH içindeki payı, tarım sektörünün GSYİH içindeki payı, yaş bağımlılık oranı gibi makro değişkenler ele alarak büyüme üzerine etkisi araştırmışlardır. Bu amaçla yazarlar VECM yöntemi ve bu yöntemle dayalı etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizi yapmışlardır. Analiz sonucunda kişi başına düşen geliri en fazla etkileyen makro değişkenin gelir dağılımı (GİNİ katsayısı) olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmada dikkati çeken nokta GSYİH içindeki tarım sektörünün payı, GSYİH'yı negatif etkileyeceğini bekler iken, pozitif etkilemiştir. Yazarlara göre bu durum “Türkiye’de tarım sektörü dönüşüme hazır olmadığını” göstermektedir.

Atik (2015), Türkiye’nin orta gelir tuzağından kurtulması için önerilerde bulunmuştur. Yazara göre Türkiye’nin ucuz emeğe dayalı bir üretim sisteminden, G. Kore gibi bilgi, beceri ve inovasyona dayalı sürdürülebilir bir sanayileşmeye geçmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için Ar-Ge faaliyetlerine önem vermesi ve GSYİH’den daha fazla pay ayrılması önem taşımaktadır. Çünkü Ar-Ge faaliyetleri ekonomik büyümenin itici gücü niteliğindedir. Ayrıca devlet yardımıyla üniversite ve sanayi arasında işbirliği ve üniversitelerden sanayi sektörüne teknoloji transferinin hızlı büyüme ve orta gelir tuzağından kurtulmada önemli bir unsur olarak nitelendirmiştir.

Tosunoğlu ve Özsoy (2017), ülkelerin gelişme düzeylerinin belirlemede kullanılan kriterleri ele alarak “kişi başına gelir, insani gelişme endeksi, sürdürülebilir

kalkınma endeksi, sosyal gelişme endeksi” gibi ölçümler kullanarak Türkiye’nin orta gelir tuzağında olup olmadığını araştırılmışlardır. Yazarlara göre “2016 yılı itibarıyla Türkiye insani gelişim endeksinde 188 ülkede arasında 71. , sürdürülebilir kalkınma endeksinde 149 ülke içinde 48. ve sosyal gelişme endeksinde 133 ülke arasında 58. sırada yer almıştır. Yazarlar Türkiye’nin gelişmiş ülkelerden yavaş ve az gelişmiş ülkelerden ise hızlı büyüdüğünü açıklamış ve sonuç olarak Türkiye’nin az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında sıkışmış başka bir tabir ile arada kalan bir ülke olduğunu ifade etmişlerdir.

Yavuz (2017), Türkiye’de orta gelir tuzağı sorununu maliye politikası araçlarını kullanarak, bu araçların büyüme üzerindeki etkisi ile açıklamaya çalışmıştır. Maliye politikası araçlarından “kamu harcamaları, bütçe açığı ve vergi gelirlerini” ele alarak etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizi yapmıştır. Analiz sonucunda bütçe açığı büyümeyi pozitif etkilerken, kamu harcaması ise büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Yazara göre olumsuz etkilemenin nedeni kamu harcamalarının etkin ve verimli kullanılmadığına işaret etmektedir. Bir başka nedeni ise kamu harcamaları içinde yatırım, cari ve transfer harcamaları yer almakta ve bu harcamalardan büyümeyi en çok etkileyen ise yatırım harcamalarıdır. Türkiye’de yatırım harcamalarının milli gelire oranının kamu harcamaları içindeki payının dikkate alınan dönemde %2 iken faiz oranı %5 düzeyindedir. Yani yatırım harcamalar söz konusu dönemde faizden olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca cari harcamalarından en yüksek pay savunma harcamalarına ayrılması, büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Bütçe açığı büyümeyi olumlu etkilemekte yani bütçe açığın azalması büyümeye artırıcı yönde etki yapmaktadır. Yazar vergi gelirlerinin büyüme üzerine etki istatistiksel olarak anlamlı bulamamıştır. Yazara göre Türkiye’nin orta gelir tuzağından kurtulması için maliye politikası açısından kamu harcamaları politikasına ve bütçe politikasına odaklanması ve söz konusu politikaların yanı sıra yapısal değişim ve ekonomik büyümeyi teşvik edici politikaların da uygulanması gerekmektedir.

Woo (2012), yakalama endeksini (Catch-Up Index- CUI) kullanarak ülkeleri düşük, orta ve yüksek gelirli ülkeler olarak ayırmaya çalışmıştır. Bu amaçla 1960-2008 dönem için Maddison’nun (2010) verilerini kullanarak, ülkelerin kişi başına gelirleri, ABD’nin kişi başına gelirine oranlayarak endeksi hesaplamıştır. Sonuç olarak yakalama

endeksi $CUI > \%55$ olan ülkeler yüksek gelirli, $\%55 > CUI > \%20$ olan ülkeler orta gelirli ve $CUI < \%20$ olan ülkeler ise düşük gelirli ülkelerdir. Buradan hareketle yazar 1960 yılından 2008 yılına kadar yakalama endeksi $\%55 - \%20$ arasında olan ülkeler orta gelir tuzağına yakalanmış saymaktadır. Brezilya, Şili, Meksika, Arjantin, Malezya, Venezuela ve Tayland orta gelir tuzağında iken Çin ise 2008 yılında orta gelirli ülkelerin düzeyine daha yeni ulaşmıştır.

Aiyar ve diğ. (2013), büyümede yavaşlama ve toplam faktör verimliliğinin düşük olmasından kaynaklanan durgunluğu açıklamak için eşik değerler belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla 1955-2009 yılları arası verileri kullanarak beşer yıllık ortalama, 11 periyotta, 138 ülke için hesaplanmıştır. Yazarlara göre gerçek büyüme oranları ile tahmini büyüme oranları arasında fark yani hatalar pozitif ise söz konusu ülke hızlı büyümüş, tersi kalıntılar negatif ise ülke yavaş büyümüş demektir. Yazarlar ikinci adımda eşik değerler belirlemeye çalışmışlar. Bunun için Felipe'nin (2012)¹⁵ yaklaşımdan yararlanmışlar ve çalışma sunucunda kişi başına düşen gelir 2000\$'dan az olan ülkeler düşük gelirli ve kişi başına düşen gelir 15000 \$'den fazla olan ülkeler yüksek gelirli ve 2000\$-15000\$ arasında olan ülkeler ise orta gelirli ülkeler olarak tanımlamıştır.

Eichengreen, Park ve Shin (2012), orta gelirli ülkelerin ekonomik büyümede yavaşlama ve durgunluğu orta gelir tuzağı olarak isimlendirilmektedir. Yazarlara göre az gelişmiş veya düşük gelirli ülkeler orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra bu olgu ile karşılaşmaktadırlar. Orta gelir seviyesinde olan ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadığını anlayabilmek için üç şartın gerçekleşmesi gerekmektedir. Birinci şart büyümede yavaşlama meydana gelmeden önce 7 yıllık ortalama büyüme oranının $\%3,5$ veya fazla olması, ikinci şart büyümede yavaşlama ortaya çıktıktan sonraki 7 yılın ortalama büyüme oranındaki en az $\%2$ düşüş meydana gelmiş olması ve son şart ise kişi başına düşen gelirin (2005 fiyatlarıyla) satın alma gücü paritesine göre 10000 \$'dan fazla olmasıdır. Yazarlar PWT'ten (Penn World Tables'ten) 1957-2007 dönemi kişi başına düşen gelir verilerini kullanarak, büyümede yavaşlamanın ne zaman yaşandığını belirlemeye çalışmışlardır. Analiz sonuçlarına göre kişi başına düşen gelir 16000\$'a ulaştığında ve aynı zamanda lider

¹⁵ Orta gelir tuzağı açıklayan yeni yaklaşımlarda detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

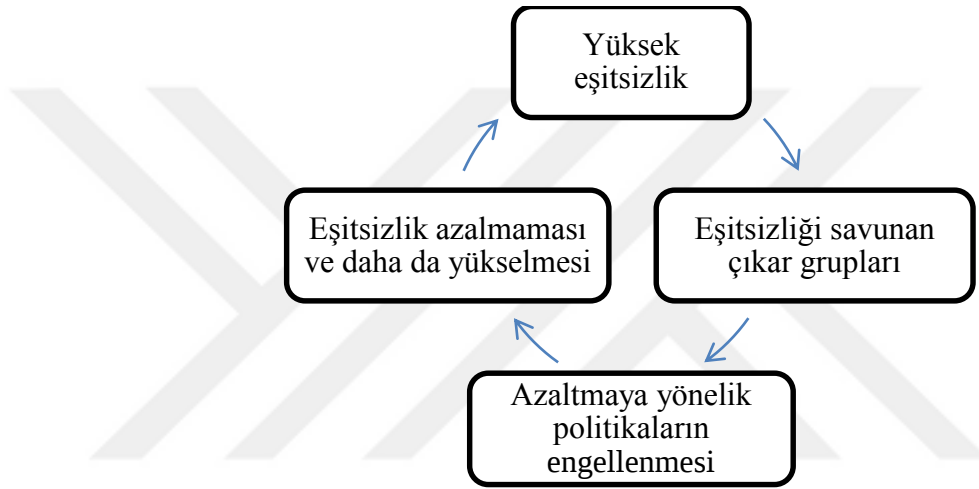
ülkenin kişi başına düşen gelirinin %58'ine ulaştığında büyümede yavaşlama meydana gelmektedir. Eichengreen ve diğ. (2012), çalışmada söz konusu büyümede yavaşlamanın hangi faktörlerden kaynaklandığını standart büyüme muhasebesi kullanarak araştırmışlardır. Muhasebe sonuçlarına göre büyümede yavaşlama yaşandığı zaman gelir içerisindeki işgücünün payı %89'dan %86'ya ve sermayenin payı %2,40'ten %1,79'a düştüğü ve büyümede yavaşlamanın %85'ini toplam faktör verimliliğinden kaynaklandığını tespit etmişlerdir.

Alçın ve Güner (2015), Türkiye üzerine OGT bağlamında bir değerlendirme yapmışlardır. Yazarlara göre Türkiye alt orta gelir grubunda 50 yıl kalmış ve 2005 yılında üst orta gelir grubuna geçebilmiştir. Fakat genel olarak hala orta gelir düzeyinde yer almaktadır. Yazarlar bu gelir düzeyinden yüksek gelir seviyesine yükselmek için önerilerde bulunmuşlardır. Toplam faktör verimliliği, hizmet sektöründe katma değerın yükselmesi, yatırımlarda dışa bağımlılığın düşürülmesi, inovasyonun ve Ar-Ge harcamalarının artırılması, eğitim ve beşeri sermayeye önem verilmesi ve bu alanda harcama yapılması böylece bölgeler arasında gelir farklılıkların azaltılması ve teknoekonomi politikalarının uygulanmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Sarıbaş ve Ursavaş (2017), büyümede yavaşlama yaklaşımına dayalı Eichengreen'nin (2011) çalışmasını dikkate alarak, önce orta gelir tuzağının hangi gelir düzeyinde ortaya çıkmış olduğunu ve bunun eşik değerini tespit etmişlerdir. Daha sonra Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin büyümesinde 1976 ve 1977 yıllarında yavaşlama yaşanmış ve eşik değeri 7200 dolar olarak tespit etmiştir. Yazarlara göre Türkiye'nin kişi başına gelir 2007 yılında 7738 dolar olarak hesaplanmış ve bu yıl itibarıyla orta gelir tuzağı aşılmış gözükmemekte ve Türkiye orta gelir tuzağında olmadığı sonuca varmıştır.

Islam (2015), sermaye eşitsizliği ve gelir eşitsizliğin orta gelir tuzağına yol açacağı üzerine çalışmıştır. Yazara göre alt orta gelirli ekonomilerin hükümetleri büyümenin artması gelir eşitsizliğine yol açmayacağı düşünmektedir. Halbuki gelir dağılımındaki düzensizlik ekonomik büyümenin ileri aşamalarında sorun oluşturmaktadır. Islam'a (2015)

göre orta gelirli ülkelerde gelir eşitsizliği yüksek ise üretim için kaynaklara gelirden daha fazla pay alanlar ve çıkar grupları erişebilmektedir. Aynı zamanda iç piyasanın sınırlı olmasından dolayı teknolojik ürünlerin ve katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesi sınırlı kalmakta ve böylece uluslararası piyasalarla rekabet edilmesinde başarısız olunmakta ve neticede aynı orta gelir etrafında dönmektedirler. Islam (2015) bu açıklamalarını aşağıdaki gibi şematik olarak göstermiştir:

Şekil 3.1. Eşitsizlik Tuzağı

Kaynak: Islam, 2015

Hartwell (2013), Kanapathy ve Hazri (2013), politik ve ekonomik kurumların güçlendirilmesine vurgu yapmaktadırlar. Yazarlara göre eğer bir ülke güçlü kurumlara sahip ise kaynakların dağılımını iyi yönetebiliyorsa ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilir. Gücün merkeziyetçi olmaması ve ademi merkeziyetçi olması gerekir. Yerel yönetimlerin yetkilendirilmesi ve yatırımların özgür bir ortamda yapılması özel sektörün piyasadan dışlanmaması gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Yıldız (2015), Öz ve Göde (2015) ve Öz (2012), yaptığı çalışmalarında orta gelir tuzağından çıkış stratejilerinden bahsetmiştir. Yazarlara göre faktör verimliliğe, beşeri sermayeye, eğitime harcama yapılması, işgücü piyasasında reforma gidilmesi, fikir ve patent özgürlüğüne önem verilmesi, inovasyon ve yenilikçiliğe özen gösterilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye orta gelir tuzağında olup olmadığını tespit etmek için iki yönteme başvurulmaktadır. Bunlardan birincisi matematiksel veya oranlama yöntemi diğeri ise Robrtson ve Ye'nin (2013) yaklaşımıdır her iki yöntem aşağıdaki gibi anlatılmaktadır.

3.3. MATEMATİKSEL YÖNTEM

Orta gelir tuzağın matematiksel yöntem ile belirlenmesi genellikle iki ülke arasında kişi başına düşen GSYİH'nin oranından söz edilmektedir. Bu oranı Türkiye ekonomisi için hesaplamak amacıyla Türkiye'nin GSYİH'nı lider ülke olarak varsayılan ABD'nin GSYİH'sine oranlayarak bulunmaktadır. Burada ABD yerine başka bir gelişmiş ülke veya gelişmiş ülkelerin ortalama kişi başına düşen GSYİH'sı da dikkate alınabilir. Bu yöntem ile Türkiye orta gelir tuzağında olup olmadığını görmek için hesaplanan oranı %20 altında ise OGT yakalanmış, %20 üstünde ise OGT yakalanmamıştır sonucuna varılır.

Tablo 3.2. Matematiksel Yöntemin Sonuçları

Yıllar	Türkiye (KBGSMH)	ABD (KBGSMH)	TR/ABD*100
2003	3910	39950	9.787234043
2004	5220	43680	11.95054945
2005	6760	46340	14.58782909
2006	7820	48080	16.26455907
2007	8880	48640	18.25657895
2008	9770	49330	19.80539226
2009	9580	48050	19.93756504
2010	10430	48970	21.29875434
2011	11230	50560	22.21123418
2012	11880	52760	22.51705838
2013	12530	53940	23.22951428
2014	12590	55850	22.54252462
2015	12000	56700	21.16402116
2016	11230	57170	19.64316949
2017	10940	59160	18.49222448

Kaynak: Dünya Bankası verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.2.'e göre Türkiye 2010-2015 yıllar arasında orta gelir tuzağından çıkabilmiş iken 2016 yılında yine eski gelir grubuna yani orta gelir grubuna geri dönmüştür.

Yukarıda matematiksel yöntem bir ülkenin orta gelir tuzağına yakalanıp yakalanmadığını belirlemek için basit bir yöntem, aynı zamanda en çok dikkate alan geleneksel bir yöntemdir. Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığı tespit etmek için yeni ekonometrik bir yaklaşım olan "Robertson ve Ye"nin (2013) yaklaşımına başvurulmaktadır.

3.4. EKONOMETRİK YÖNTEM

Orta gelir tuzağının ekonometrik yöntem ile belirlenmesi aslında bir yakınsama testi yapılmasıdır. Bir ülkenin lider ülkeyi yakınsayıp yakınsamadığı veya bir ülke büyümesi ve lider ülkenin büyümesi arasındaki farkın durağan olup olmadığına bakılır, durağanlığı test etmek için birim köklere başvurulmaktadır. Yapısal değişim ya da kırılma söz konusu ise yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılabilmektedir. Çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığı veya Türkiye'nin lider ülkeye yakınsayıp yakınsamadığını tespit etmek için "Robertson ve Ye"nin yöntemi dikkate alınarak araştırılmıştır. Uygulamaya geçmeden önce Genişletilmiş Dikey-Fuller (ADF) birim kök testi, Phillips-Perron (1988) birim kök testi, yapısal kırılmalı birim kök testlerden bir yapısal kırılmalı Zivot-Andrews (1992) birim kök testi, iki yapısal kırılmalı Lee-Strazicich (2003) birim kök testi ve "Robertson ve Ye"nin yöntemi kısaca açıklanacaktır.

3.4.1. Birim Kök Testleri

Zaman serilerinin önemli özelliklerinden biri durağan olma veya olmama özelliğidir. Değişkenlere ait seriler durağan olmadığında, analiz yapılırsa değişkenler arasında anlamlı ve gerçek ilişki vermeyebilir. Bu durumda tahmin sonuçları gerçek değil "sahta regresyon şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Serilerin durağan olmasının şartları aşağıdaki gibidir (Tarı, 2016: 374-375).

- I. $E(Y_t) = \mu$ serinin ortalaması sabittir
- II. $Var(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2$ serinin varyansı sabittir
- III. $\gamma_k = [(Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu)]$ bütün kovaryanslar t ve $t-k$ arasındaki farka bağlıdır.

Bir seri yukarıdaki üç şartı sağlamıyorsa, söz konusu seri durağan değildir. Durağan olmayan bir seride her hangi bir şokun etkisi AR(1) olarak dikkate alınır bu durumda;

$$Y_t = \beta Y_{t-1} + u_t \quad (3.1.)$$

şeklinde bir regresyon oluşturulabilir. Buradan hareketle;

$$Y_{t-1} = \beta Y_{t-2} + u_{t-1} \quad (3.2.)$$

$$Y_{t-2} = \beta Y_{t-3} + u_{t-2} \quad (3.3.)$$

yazılabilir. Denklem 3.2.'yi denklem 3.1.'de Y_{t-1} 'nin yerine koyarak;

$$Y_t = \beta(\beta Y_{t-2} + u_{t-1}) + u_t \quad (3.4.)$$

Y_{t-2} değeri denklem 3.3.'ten alarak, denklem 3.4.'de Y_{t-2} 'nin yerine koyarak;

$$Y_t = \beta^2(\beta Y_{t-3} + u_{t-2}) + \beta u_{t-1} + u_t$$

$$Y_t = \beta^3 Y_{t-3} + \beta^2 u_{t-2} + \beta u_{t-1} + u_t \quad (3.5.)$$

denklem elde edilir. Böylece denklemin genel formu aşağıdaki gibi olacaktır;

$$Y_t = \beta^T Y + \beta u_{t-1} + \beta^2 u_{t-2} + \beta^3 u_{t-3} + \dots + \beta^T u_0 + u_t \quad (3.6.)$$

Denklem 3.6.'dan yola çıkarak 3 farklı durum söz konusudur:

1. $\beta < 1 \rightarrow \beta^T = 0$ seride şokların etkisi azalarak yok olur.
2. $\beta = 1 \rightarrow \beta^T = 1$ şoklar devamlı olarak kalacaktır.
3. $\beta > 1 \rightarrow \beta^T > 1$ şokların etkisi gittikçe artar.

Yukarıda açıklamalar stokastik durağan olmayan süreci göstermektedir. Stokastik durağan olmayan serilerin durağanlaşması için serilerinin farkı alınması gerekir eğer bir durağan olmayan bir serinin birinci dereceden fark alınır, $I(1)$ yani 1. Dereceden bütünleşik bir seri olarak adlandırılır. Serinin d. defa fark alınır $I(d)$ yani d. dereceden bütünleşik bir seri ve eğer birim kökü içermiyorsa $I(0)$ yani düzeyde durağan bir seridir (Tsay, 2005: 68).

Serilerinin durağanlığının bakılması için genellikle birim kök testlere başvurulmaktadır. Çalışmada yararlandığı yapısal kırılmayı dikkate almayan Dikey-Fuller (1979) ve Phillips-Perron (1988) testleri ve bir kırılmalı Zivot-Andrews (1992) ve iki yapısal kırılmalı Lee-Strazicich (2003) birim kök testlerinin teorisini anlatılmaktadır.

3.4.2. Dikey-Fuller (1979) Birim Kök Testi

Dikey-Fuller birim kök testi yukarıda (3.1.) nolu denkleminde belirtilen AR(1) durağan olmayan süreci üzerine anlatılabilir. Söz konusu birim kök testinde Y_{t-1} 'nin katsayısı ile ilgili H_0 ve H_1 hipotezleri

H_0 : seri birim kök içerir ($\beta = 1$)

H_1 : seri birim kök içermez ($\beta < 1$)

şeklindedir.

Dikey-Fuller birim kök testinde seri durağan olmadığından dolayı standart t istatistik değerleri kullanılmıyor bunun yerine Dikey-Fuller tarafından geliştirilen τ istatistiklerinin kullanılması gerekmektedir. Aynı zamanda kritik değerleri de Monte Carlo deneyler ile türetilmiş ve tablolaştırılmış fakat birçoğu paket programları DF istatistiği ve Mackinnon kritik değerlerini vermektedir.

Dikey-Fuller birim kök test sonucunda τ istatistik değeri, Mackinnon kritik değerlerinden mutlak değerce büyükse H_0 hipotezi reddedilir ve seri durağan olduğuna karar verilir (Tsay, 2005: 68-69).

Bağımlı değişkenin modele dahil edilmeyen ve modellenmemiş otokorelasyon varsa o zaman hata terimi de otokorelasyon içermekte ve çözüm için bağımlı değişkenin gecikmeli fark değerleri modele eklenmektedir bu durumda DF birim kök testin Genişletilmiş Dikey-Fuller (Augmented Dikey-Fuller) testi olarak isimlendirilmektedir. Unutulmamalıdır ki bağımlı değişkenin gecikmeleri de bilgi kriterlerce belirlenmektedir.

Genişletilmiş Dikey-Fuller birim kök testin genel denklem formu aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \beta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3.7.)$$

Y_{t-1} bağımlı değişkenin gecikmeleri göstermektedir. Genişletilmiş Dikey-Fuller birim kök testi τ test istatistiği yerine Genişletilmiş Dikey-Fuller test istatistiği kullanılmaktadır.

3.4.3. Phillips-Perron Birim Kök Testi

ADF birim kök testi AR özelliğine sahip ve aynı zamanda şokların dağılımının istatistiksel olarak bağımsız ve sabit varyanslı olduğu yani hatalar arasında otokorelasyon olmadığı, $\varepsilon_t \sim \text{IID}(0, \sigma)$ varsaymaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 378). Ayrıca DF birim kök testi, birim köke yakın birim kökü ayırt etmede yetersiz kalmaktadır. Örneğin yukarıda 3.1. numaralı denklemde $\beta = 0,95$ ise DF testi seride birim kök olmadığı kabul ederken, aslında 0,95 birim köke yakın olduğu için seri de birim köklüdür (Tarı, 2016: 399). Phillips-Perron (1988) testi veriyi yaratan süreç AR(1) olmadığında ortaya çıkacak otokorelasyonu dikkate alan, Dikey Fuller t-istatistiğinin parametrik olmayan bir testi geliştirmiş ve veriyi yaratan süreçte AR terimlerine MA terimlerini ilave etme yerine, test istatistiği geliştirmişlerdir (Yavuz, 2015:304). Phillips-Perron (1988), Dikey Fuller test istatistiğine bir düzeltme faktörü eklemiş söz konusu düzeltme faktörü aşağıdaki gibidir (Kağan Sümer, 2013: 282; Sevüktekin ve Çınar, 2017: 388):

$$CF = 0,5(S^2_{T1} - S^2_{\varepsilon}) / \sum_{t=2}^T (Y_t - 1 - \bar{Y} - 1) / T^2 \quad (3.8.)$$

S^2_{ε} Hata teriminin varyansı, S^2_{T1} uzun dönem varyansı ve $\bar{Y}_{-1} = \sum_{t=2}^T Y_t / (T-1)$ şeklinde hesaplanmaktadır. PP sınavasında temel ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 : seri durağandır değildir

H_1 : seri durağandır

Phillips-Perron tarafından geliştirilen test istatistiği kritik değerlerden daha negatif veya kritik değerlerinden mutlak değerce büyükse H_0 hipotezi reddedilir ve seri durağan olduğuna karar verilir.

3.4.4. Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi

Zivot-Andrews (1992) ADF birim kök testin özelliğine dayanmakta ve bir yapısal kırılmayı içsel olarak belirlenmekte ve söz konusu kırılma için minimum t istatistiği hesaplamaktadır.

Zivot-Andrews (1992) birim kök testi sabitte (ortalamada) kırılma için Model A, eğimde kırılma için Model B ve hem sabit hem trendde (eğimde) kırılma için ise Model C tahmin edilmektedir. Bu modelleri aşağıdaki gibidir (Yavuz, 2015: 312):

$$\textbf{Model A: } \Delta Y_t = \mu + \alpha Y_{t-1} + \beta t + \theta_1 DU_t(\lambda) + \sum_{i=1}^k d_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.9.)$$

$$\textbf{Model B: } \Delta Y_t = \mu + \alpha Y_{t-1} + \beta t + \alpha_1 DT_t(\lambda) + \sum_{i=1}^k d_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.10.)$$

$$\textbf{Model A: } \Delta Y_t = \mu + \alpha Y_{t-1} + \beta t + \theta_1 DU_t(\lambda) + \alpha_1 DT_t(\lambda) + \sum_{i=1}^k d_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.11.)$$

Yukarıdaki modellerde Δ fark ve ε normal dağılımlı ve otokorelasyonsuz kalıntıları göstermektedir. Modellerde yer alan yapay değişkenler;

$$DU_t(\lambda) = \begin{cases} 1 & t > TB \\ 0 & \text{diğer durumlarda} \end{cases}$$

$$DT_t(\lambda) = \begin{cases} t - TB & t > TB \\ 0 & \text{diğer durumlarda} \end{cases}$$

Şeklinde hesaplanmaktadır.

ZA birim kök testinde hesaplanan minimum t istatistiği Zivot ve Andrews tarafından türetilen kritik değerler ile karşılaştırılmaktadır. Minimum t istatistiği her hangi bir önem düzeyindeki kritik değerinden mutlak değerce büyük olduğunda yapısal kırılma olmaksızın seri birim köklü olduğu boş hipotezi reddedilmekte ve yapısal kırılma ile seri durağan olduğu alternatif hipotezi kabul edilmektedir. Aksi durumda minimum t istatistiği her hangi bir önem düzeyindeki kritik değerinden mutlak değerce küçük olduğunda boş hipotezi kabul edilmektedir (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 445; Akıncı ve Yılmaz, 2016: 45).

3.4.5. Lee-Strazicich (2003) Birim Kök Testi

Lee-Strazicich (2003) birim kök testi iki yapısal kırılmaya izin veren bir testtir. Bu testin temel hipotezi ZA birim kök testinden farklılık göstermektedir. Bu teste göre ZA testin boş hipotezi “yapısal kırılma olmaksızın seri birim köklü olduğu” şeklinde olmaması gerekir. Lee-Strazicich birim kök testine göre H_1 hipotezi “yapısal kırılma ile seri durağan” ise boş hipotezi de “yapısal kırılma ile seri birim köklü olduğu” gibi olmalıdır.

Lee-Strazicich (2003) birim kök testi Schmidt ve Phillips'in (1992) Lagrange Çarpan'ından faydalanarak aşağıdaki gibi geliştirmiştir (Yavuz, 2015: 317):

$$Y_t = \delta' Z_t + \varepsilon_t \quad (3.12.)$$

$\varepsilon_t \sim iid(0, \sigma^2)$ özelliklere sahiptir. Z_t ise dışsal değişkenlerin vektörüdür ve söz konusu vektörü $Z_t = [1, t, D1t, D2t, DT1t, DT2t]'$ olarak tanımlanır.

Lee-Strazicich (2003) birim kök testinde sabitte bir kırılmaya izin veren Model A, sabitte iki kırılmaya izin veren Model AA, hem sabitte hem eğimde bir kırılmaya izin Model C ve hem sabitte hem eğimde iki kırılmaya izin veren Model CC olarak isimlendirilmektedir. Model B yani trendde kırılmaya izin veren model çok anlamlı olmadığından dolayı kullanılmamaktadır (Bulut, 2013: 158; Yavuz, 2015: 318).

$$\text{Model AA: } Y_t = \delta' Z_t + \varepsilon_t \quad (3.13.)$$

$Z_t = [1, t, D1_t, D2_t]'$ eşittir. Dışsal değişkenler ise;

$$D_{it} = \begin{cases} 1 & t \geq TB_i + 1 \\ 0 & \text{diğer durumlarda} \end{cases}$$

Şeklinde hesaplanır.

$$\text{Model CC: } Y_t = \delta' Z_t + \varepsilon_t \quad (3.14.)$$

$Z_t = [1, t, D1_t, D2_t, DT1_t, DT2_t]'$ eşitlikten ibarettir. Dışsal değişkenler;

$$DT_{it} = \begin{cases} t - TB & t \geq TB_i + 1 \\ 0 & \text{diğer durumlarda} \end{cases}$$

Şeklinde hesaplanır.

Lee-Strazicich birim kök testi minimum t istatistik değeri hesaplanmaktadır. Kritik değerler ise bir kırılma için Lee-Strazicich (2004), iki kırılma için ise Lee-Strazicich (2003) kritik değerler kullanılmaktadır. t-istatistiği tablo kritik değerlerden mutlak olarak büyük ise H_0 reddedilir bu durumda yapısal kırılmalı birim köklü boş hipotezi reddedilerek ve

yapısal kırılmalı birim kök olmadığı alternatif hipotezi kabul edilmektedir (Gövdeli, 2016: 230; Yavuz, 2015: 319).

3.5. ROBERTSON VE YE’NİN YAKLAŞIMI (2013)

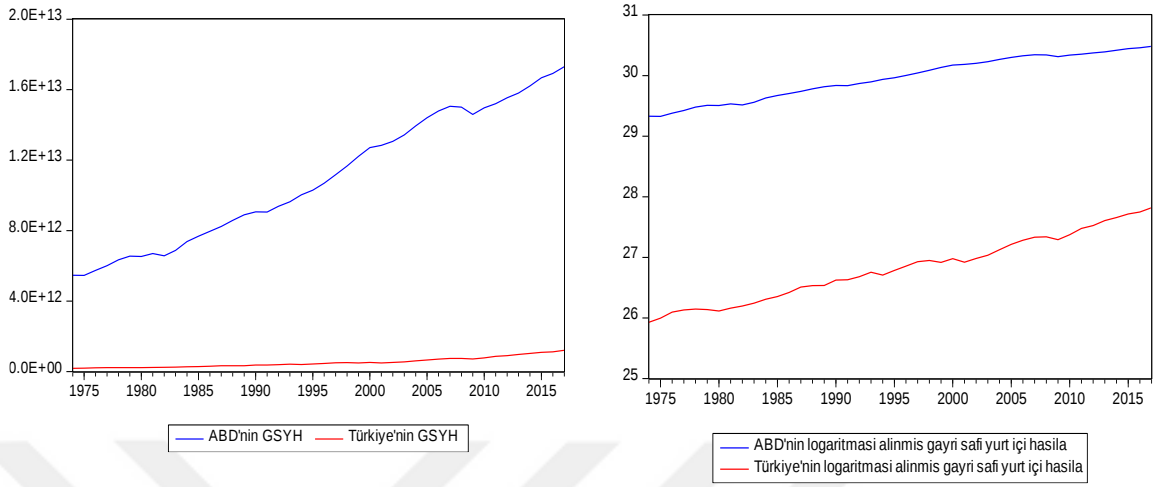
Bir ülkenin orta gelir tuzağında olup olmadığı tespit etmek için Robertson ve Ye (2013) ekonometrik bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre bir ülkenin logaritması alınmış GSYİH’sından lider ülke olarak varsayılan ülkenin logaritması alınmış GSYİH’sı çıkartılır ve yeni bir seri elde edilir. Söz konusu serinin durağanlığına bakılır eğer seri durağan ise söz konusu ülke orta gelir tuzağında, aksi durumda seri durağan değil ise ülke orta gelir tuzağında olmadığına karar verilmektedir.

Çalışmada Türkiye’nin logaritması alınmış GSYİH’sından literatürde genellikle lider ülke olarak kabul edilen ABD’nin logaritması alınmış GSYİH’yı çıkarılmış ve Yt serisi elde edilmiştir. Yt serisinin yapısal kırılmayı dikkate almayan ve yapısal kırılmalı birim kök testler ile durağanlığına bakılır, Yt serisi durağan ise Türkiye orta gelir tuzağında, durağan değil ise orta gelir tuzağında değildir sonucuna varılır.

“Robertson ve Ye”nin yöntemi bu çalışmaya aşağıdaki gibi uyarlanabilir:

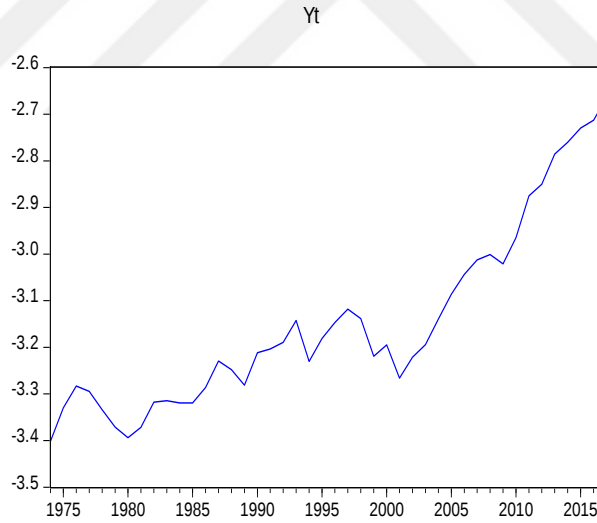
$$Y_t = \text{LOGGSYİH}_{\text{TR}} - \text{LOGGSYİH}_{\text{ABD}} \quad (3.15)$$

Türkiye ve ABD’nin gayri safi yurt içi hasıla düzey değerlerinin, logaritması alınmış gayri safi yurt içi hasıla değerlerinin ve Yt serisinin grafikleri aşağıdaki şekil 3.2. (a) ve (b) ve 3.3. ile gösterilmektedir. Gayri Safi yurt içi hasıla düzey değerleri grafiğine göre ABD’nin geliri Türkiye’ye kıyasla çok hızlı bir şekilde artmıştır. Logaritması alınmış gayri safi yurt içi hasıla değerleri ise paralele yakın bir artış göstermesine rağmen fark serisi farklılaşıyor ve Türkiye ABD’ye yakınsadığını göstermektedir. Fakat bu durum istatistiki olarak ne kadar geçerli olduğu çalışmanın temel amaçlardan biridir.

Şekil 3.2. (a) Düzey Halinde LOGGSYH_{TR} ve LOGGSYH_{ABD} Serilerin Grafiği

Şekil 3.2. (b) logaritması alınmış LOGGSYH_{TR} ve LOGGSYH_{ABD} Serilerin Grafiği

Şekil 3.3. Fark Serisi

Fark serisinin durağan olup olmadığını birim kök testleri yardımı ile analiz edilmesi gerekmektedir. Bunun için uygulana ilk birim kök testleri genişletilmiş Dicky–Fuller ve Phillips-Perron testleridir. Söz konusu birim kök testlerin düzeyde sabitli ve düzeyde sabitli ve trendli sonuçları aşağıda 3.3. tabloda gösterilmiştir.

ADF ve Phillips-Perron birim kök testlerin sonuçlarından anlaşıldığı gibi Yt serisi düzeyde durağan değildir, birinci farkta durağan hale gelmiştir buradan hareketle ADF ve PP birim kök testleri Türkiye orta gelir tuzağında olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.3. ADF Birim Kök Testin Sonuçları

Seri	ADF birim kök testi (seviye)			
Yt	Sabitli	t - istatistiği	Kritik değer (% 5)	Olasılık değeri
		0.991932	-2.931404	0.9958
Yt	Sabitli ve Trendli	t - istatistiği	Kritik değer (% 5)	Olasılık değeri
		-0.780716	-3.518090	0.9596
Seri	PP birim kök testi (seviye)			
Yt	Sabitli	t - istatistiği	Kritik değer (% 5)	Olasılık değeri
		1.288608	-2.931404	0.9982
Yt	Sabitli ve Trendli	t - istatistiği	Kritik değer (% 5)	Olasılık değeri
		-0.861244	-3.518090	0.9512

Genişletilmiş Dicky–Fuller ve Phillips-Perron birim kök testlerinden sonra tek kırılmalı yani Zivot-Andrews birim kök testi uygulanmış ve testin sabitli, sabitli ve trendli uygulama sonuçları aşağıdaki tablo 3.4.’te verilmiştir. Tabloda gösterildiği gibi hem sabitli hem de sabitli ve trendli modellerin t istatistiğinin mutlak değeri kritik değerinden küçüktür. Neticede yapısal kırılma olmayan ve seri birim kök içerdiğini ifade eden boş hipotez kabul edilir. Başka bir ifade ile Yt serisi düzeyde durağan değildir. Buradan hareketle Zivot-Andrews birim kök testine göre Türkiye orta gelir tuzağında olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.4. Zivot-Andrews Birim Kök Testin Sonuçları

Seri	Zivot-Andrews birim kök testi			Kırılma yıl
Yt	Sabitli	t - istatistiği	Kritik değer (% 5)	2010
		-2.754848	-4.93	
Yt	Sabitli ve Trendli	t - istatistiği	Kritik değer (% 5)	1999
		-4.784623	-5.08	

Zivot-Andrews birim kök testi sonuçlarında kırılma yılı sabitli model için 2010 ve sabitli ve trendli model için 1999 yıl olarak tespit etmiştir. Türkiye ekonomisi 2010 yılı küresel kriz ve bu krizden etkilenen 2009 yılına yakın bir kırılma noktasıdır. 2008 küresel kriz yaşandığından hemen sonraki yıl 2009 yılında GSYİH’da düşüş yaşandı ve dolayısıyla büyüme %4,8 küçüldü, işsizlik 2008 yılında 13,6’dan 2009 yılında %15’e çıkmıştır. Bankaların kredi kanalında yavaşlanma ve iç talebin daralmasından en fazla tüketiciler ve yatırımcılar olumsuz etkilenmişlerdir. Ayrıca 2008 finansal kriz küresel bir kriz olduğundan dolayı dış talepte de daralma yaşanmış ve bu durumdan Türkiye’nin imalat sektörü olumsuz etkilenmiştir. 1995-1999 yılları arasında Türkiye’de ciddi siyasi istikrarsızlık (5 yılda yedi hükümetin değişmesi), 1 Ocak 1996’da Gümrük birliğine girmesi ve AB’nin sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergisinin kaldırılması dış ticareti olumsuz etkilemişti, dış ticaret açığının artması, dış kaynaklara olan bağımlılık azalmamıştır. 1997 yılında Tayvan’da baş gösteren kriz, daha sonra Rusya’yı da etki altına bırakmıştır ve Rusya ekonomisini etkiledikten sonra, Türkiye’de krizin etkisi daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. 1998 yılında iç talebin daralması, ithalatın ve ihracatın düşmesi, faiz oranların yüksek olmasından dolayı şirketlerin yatırım faaliyetlerinin yavaşlatılması ve dolayısıyla büyümenin de durgun hale gelmesi ile sonuçlanmıştır. 1999 yılına gelindiğinde, Nisan 1999 genel seçimlerinin yanı sıra 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Yüksek faiz nedeniyle faiz giderlerinin artması, yüksek enflasyon ve ulusal paranın aşırı değerlenmesi ve bu durumun devam etmesi

Türkiye ekonomisi 2000-2001 krizine sürüklemiştir (Tansel Tuğcu, 2013: 206; Şahin, 2009: 278-279).

Lee-Strazicich iki kırılmalı birim kök testinin hem sabitli hem de sabitli ve trendli sonuçları 3.5. tabloda verilmiştir. Sonuçlardan anlaşılabacağı üzere hem sabitli hem de sabitli ve trendli modellerin t istatistik değerleri mutlak değerce kritik değerlerden küçük olduğu ve yapısal kırılmalı birim köklü olan temel hipotez kabul edilir. İki yapısal kırılma altında seri durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle Lee-Strazicich birim kök testine göre Türkiye orta gelir tuzağında değildir ve gelir açısından ABD'yi yakınsama eğilimindedir.

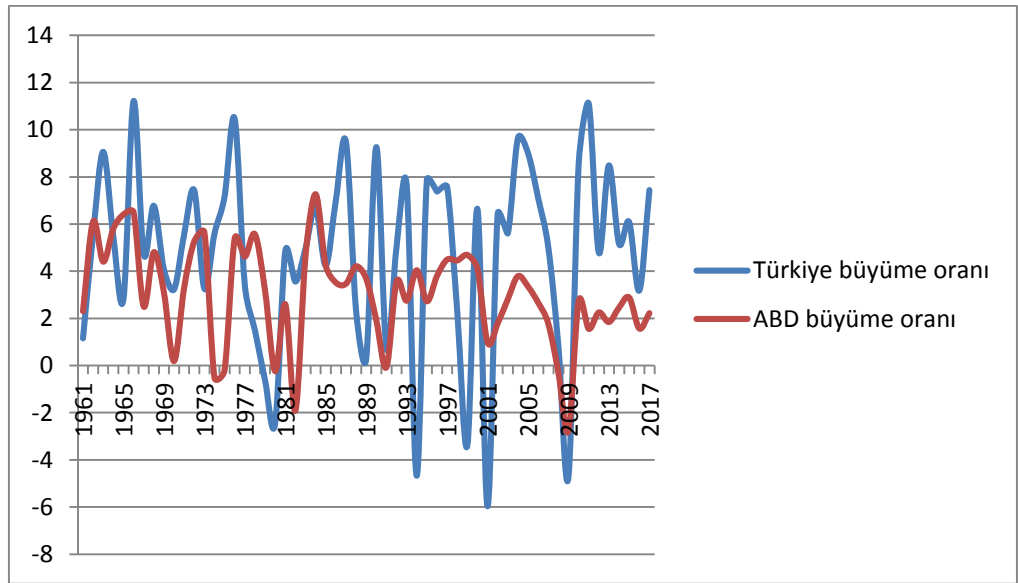
Tablo 3.5. Lee-Strazicich (LM) Birim Kök Testin Sonuçları

Seri	Lee-Strazicich (LM) birim kök testi					Kırılma yıl
Yt	Sabitli	t - istatistiği	Kritik değerler			1993 2010
		-2.589982	% 1	%5	%10	
			-4.073000	-3.563000	-3.296000	
Yt	Sabitli ve Trendli	t - istatistiği	Kritik değerler			1996 2005
		-5.424553	% 1	%5	%10	
			-7.014000	-6.446000	-6.072000	

Yukarıda Lee-Strazicich birim kök testinde sabitli modelde kırılma noktaları 1993 ve 2010 yılı içsel olarak belirlenmiştir. Türkiye ekonomisi açısından 1990-1993 döneminde, 1980 yılından sonra serbestleştirme sonucunda artan sermaye girişi ile döviz kuru cari işlemler bilançosu açık veya fazlalarına göre değişmeyip, sermaye giriş ve çıkışlarına bağlı hale gelmiştir. Sermayenin spekülatif amaçlı giriş ve çıkışları dolayısıyla faiz oranlarının artması mali ve sermaye piyasalarını dengesizliğe uğratmıştır. Hükümet Kamu harcamalarını finanse etmek için iç borçlanmanın maliyeti (faiz) yüksek olduğundan dolayı dış borçlanmaya yöneldi. Dış borçlanma sonucunda ekonomide likidite arttı ve 1993

yılında 15 trilyon TL'ye ulaştı. Artan likidite sonucu döviz kuru yükseldi, döviz kurunun yükselmesi ile enflasyon artmaya başlamıştır. Artan enflasyon ardından hükümet iç talebini canlandırmak amacı ile işçi ücreti 3 kat ve memur maaşı 1,8 kat artırmıştır. İç talebin canlandırılması daha yüksek enflasyona ve yüksek fakat sürdürülemez bir büyümenin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu ve diğer birçok sorunların ardından 1994 ekonomik kriz yaşamış ve büyüme % 6,1 küçülmüştür (Erdem, 2010: 256; Şahin, 2012: 214-215).

Yukarıda gerek ADF ve PP birim kök testleri gerekse yapısal kırılmalı Zivot-Andrews (1992) ve Lee-Strazicich (2003) birim kök testlerin sonuçlarında Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni kullandığımız Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı bir nevi yakınsama yaklaşımıdır yani bir ülke lider ülkeye gelir açısından yakınsayıp yakınsamadığını araştırmaktadır. Çalışmada Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı kullanılmış ve Türkiye'nin ABD'yi gayri safi hasıla açısından yakınsadığı bulunmuştur. Gerçekten de her iki ülkenin büyüme verilerine bakıldığında Türkiye ABD'ye kıyasla daha hızlı büyümektedir. Dünya bankası veri tabanından yararlanarak Türkiye ve ABD'nin büyüme oranlarının grafiği aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Şekil 3.4. Türkiye ve ABD'nin Büyüme Oranları

Kaynak: Dünya Bankası verileri kullanarak oluşturulmuştur.

Şekil 3.4.'te görüldüğü gibi kriz yılları yani 1980, 1994, 2001 ve 2009 yıllar hariç Türkiye'nin büyüme oranları ABD'nin büyüme oranlarından genellikle yüksek seyretmekte ve bunu Türkiye, ABD'den hızlı büyümüş olduğunu ve ona yakınsadığını göstermektedir. Türkiye ve ABD'nin ortalama büyüme rakamlarına bakılırsa da Türkiye'nin 1961-2017 yılların ortalama büyüme oranı 4,79 iken ABD'nin ise 3,04 olarak tespit edilmiştir. Bu durum Robertson ve Ye'nin yaklaşımın sonucu ile denk gelmekte ve söz konusu yaklaşım Türkiye orta gelir tuzağında olmadığı göstermektedir.

Orta gelir tuzağı hakkında geliştirilmiş yaklaşımlar genellikle bir veya iki makro sosyo-ekonomik göstergeler ele alarak geliştirilmiştir. Hal bu ki orta gelir tuzağı yapısal bir sorun olup birçok sosyal ekonomik ve demografik faktörler bir araya getirilmesi ve daha kapsamlı bir modelin kurulması ile ülkelerin sınıflandırılması daha uygun görünmektedir. Sadece kişi başına gelir veya gelir dağılımı, ya da imalat sektörü gibi tek faktöre bakarak bir ülke orta gelir tuzağında olup olmadığına karar vermesi yanılgıya düşürülebilir. Birinci bölümde ifade edildiği gibi Türkiye sadece milli gelir açısından G-20 ülkeler arasında ise de “İnsani Gelişme Endeksine” göre 64. sırada ve “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Endeksine” göre 79. sırada yer almaktadır.

Buradan hareketle Türkiye sadece gelir açısından değil diğer yapısal sorunların da dikkate alınması ve daha kapsamlı bir model kurulması gerekmektedir. Sadece gelir açısından bakılırsa bu bölümün başlarında ifade edildiği gibi OGT ile ilgili çalışmaların bir kısmını Türkiye orta gelir tuzağında olduğu diğer bir kısmını genellikle uygulamalı çalışmalar ise Türkiye orta gelir tuzağında olmadığını göstermektedir. Türkiye orta gelir tuzağında değilse de söz konusu tuzak ile karşı karşıya olmasında fikir birliği vardır. Çünkü büyüme rakamları 2018 yılında geçmiş birkaç yıla göre daha da düşük ve 2019 yılının tahminlerine bakıldığında OECD rakamları -0,4 göstermektedir. Bundan dolayı Türkiye ekonomisi bu tuzaktan kaçınmak için ne yapmalı? Ne tür planlar ve stratejiler uygulamalı? Nasıl bir yol izlemeli? Aşağıda dördüncü bölümde detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞINDAN KURTULUŞ VE SAKINMA STRATİJİLERİ

4.1. ORTA GELİR TUZAĞINDAN KAÇINMAK İÇİN ÖNERİLER

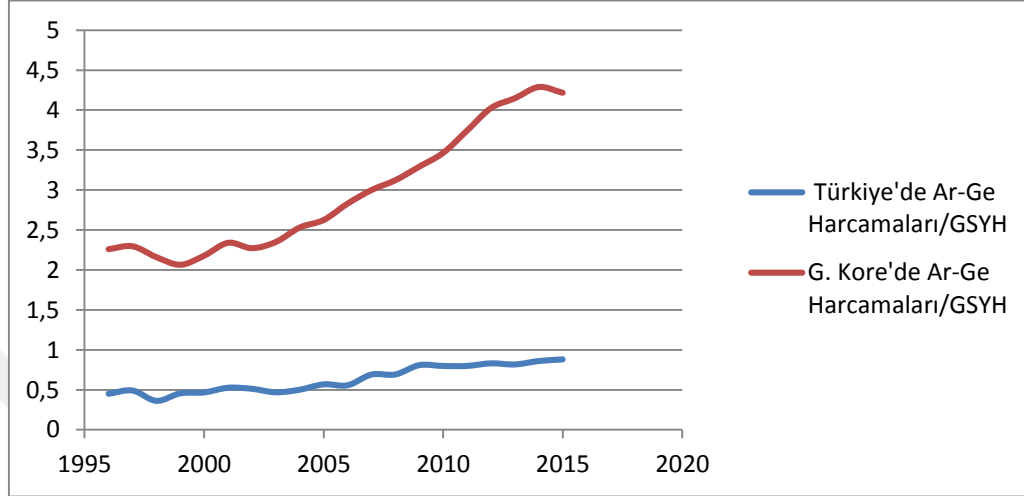
Bu bölümde orta gelir tuzağından çıkış yolları ve stratejilere yer verilmekte fakat bu yollara ve stratejilere başvurmadan önce orta gelir tuzağından kurtulmuş olan ülkelerin stratejilerine ve planlarına göz atmakta fayda vardır. Bu ülkelerden özellikle Asya kaplanları olarak bilinen Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong ülkelerinden bahsedilmektedir.

Asya kaplanları olarak adlandırılan Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkeler gelişmeyi hızlandırmak için az çok farklı stratejileri uygulamaya konulmuşsa da genel itibarıyla bu stratejiler benzerlik göstermektedir. Bundan dolayı burada genellikle daha çok G. Kore örnek olarak alınmıştır. Gelişmiş ülkeler orta gelir tuzağından kurtulmak için genellikle aynı unsurlara önem vermiş, stratejiler geliştirilmiş ve uygulamaya koymuşlardır. Daha sonra orta gelir tuzağından kurtulmuş olan ülkelerin stratejilerinden ve planlarından yola çıkarak belirlenen makroekonomik faktörler Türkiye'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

4.1.1. Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

Ar-Ge harcamaları, Teknoloji Gelişme Kanunun 3. Maddesine göre “*Araştırma ve geliştirme, kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yazılım dâhil yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmaları ifade eder*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bir ülkenin gelişmesi, yüksek refaha ulaşması ve dünya genelinde söz sahibi olabilmesi için bilim, teknoloji, inovasyon ve dolayısıyla tanımdaki gibi Ar-Gr ve yaratıcı faaliyetlerine önem vermesi ve bu alanlarda yatırım yapması zorunludur. Ar-Ge faaliyetlerine bakılırsa Türkiye’de 1991 yılında bu faaliyetlere ayırdığı bütçe GSYİH içinde payı % 0,2 iken G. Kore’de ise bu oran % 1,7 düzeyindedir (Öz ve Göde, 2015: 85). 2015

yılına geldiğinde Türkiye’de bu oran % 0,88 ve 2017 yılında %0,96 olmuştur¹⁶. G. Kore’de 2015 yılında %4,21’e ve 2016 yılında ise %4,22’e yükselmiştir¹⁷.

Şekil 4.1. Türkiye ve G. Kore’de Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

Kaynak: Dünya Bankası verileri kullanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

Şekil 14’ten anlaşılacağı üzere Türkiye’de Ar-Gr harcamaları yıllar boyunca %1’e kadar bile bir artış göstermemiştir, hal bu ki Güney. Kore’de bu oran yıllar boyunca %2’den aşağı düşmemiştir ve sürekli artmıştır. Ar-Ge harcamaları ve faaliyetlerinin neticesinde önemli bir gösterge olarak patent örneği verilebilir. Patent, Ar-Ge harcamalarının yanı sıra bir ülkede teknolojik ilerlemenin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Patent sayısı fazla olan bir ülke teknolojik üretimi, kullanımı ve teknolojinin gelişmesine işaret etmektedir (Öz ve Göde, 2015: 86). Aşağıdaki tablo 4.1.’de yılar itibarıyla bazı seçilmiş ülkelerin üçlü patent sayıları gösterilmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye, Japonya, Güney Kore ve Amerika gibi ülkelerle karşılaştırıldığında Ar-Ge faaliyetlerinde ve patent sayılarında çok geride kalmaktadır. Türkiye’nin patent sayısı 1990 yılında 1; Güney Kore’nin 7 adet üçlü patenti var iken 2016 yılına gelindiğinde Türkiye’nin üçlü patent sayısı 38 iken Güney Kore’nin üçlü patent sayısı 2877’e yükselmiştir. Teknoloji üretiminde ve kullanımında usta olan Japonya ise 17 391 adet üçlü patente sahiptir.

¹⁶ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> ve World bank: World Development Indicators

¹⁷ World bank: World Development Indicators

Tablo 4.1. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Üçlü Patent Sayıları

Yıllar	Kanada	Fransa	Almanya	Japonya	G.Kore	Türkiye	İngiltere	ABD
1990	291	1 911	4 134	9 601	66	1	1 460	11 276
1991	299	1 865	3 864	8 575	86	1	1 406	10 723
1992	288	1 710	3 970	7 928	120	0	1 409	10 839
1993	306	1 744	4 099	8 334	165	2	1 475	10 897
1994	372	1 939	4 460	8 292	214	2	1 572	11 376
1995	390	1 997	4 935	9 623	331	2	1 606	12 415
1996	435	2 176	5 599	10 774	324	4	1 718	13 119
1997	547	2 259	5 796	11 476	393	5	1 732	14 183
1998	567	2 381	6 346	11 979	478	7	1 913	14 925
1999	566	2 507	6 435	13 686	600	3	1 847	15 286
2000	613	2 926	7 640	18 264	909	5	2 361	15 628
2001	635	2 809	7 233	17 429	1 155	12	2 290	15 904
2002	678	2 754	6 882	17 795	1 570	10	2 226	16 445
2003	675	2 757	6 745	19 078	2 195	11	2 199	16 745
2004	738	2 968	6 999	20 108	2 571	17	2 099	17 215
2005	721	3 048	7 143	18 931	2 746	16	2 166	17 371
2006	668	2 884	6 537	19 004	2 348	17	2 094	15 462
2007	683	2 786	5 809	18 594	1 978	9	1 803	13 882
2008	685	2 883	5 480	16 819	1 829	27	1 696	13 825
2009	672	2 728	5 557	17 427	2 107	28	1 724	13 510
2010	555	2 462	5 060	19 296	2 460	33	1 660	12 749
2011	580	2 598	4 826	19 003	2 367	37	1 728	13 212
2012	527	2 439	4 593	18 655	2 495	31	1 704	13 741
2013	620	2 423	4 910	17 645	2 550	42	1 825	14 791
2014	581	2 417	4 620	17 363	2 428	32	1 674	14 308
2015	553	2 464	4 544	17 277	2 543	35	1 686	14 392
2016	536	2 450	4 520	17 391	2 599	38	1 694	14 221

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/rd/triadic-patent-families.htm#indicator-chart> erişim tarihi 01/06/2019

Bir ülkenin orta gelir tuzağından kurtulması için Ar-Ge faaliyetleri ve bilgileri üretime dönüştürülmesi gerekmekte, bilgi ve teknoloji yönünde büyüme stratejisi belirlenmesi önem arz etmektedir (Atık, 2015: 170). Bunun sonucunda teknolojiye dışa bağımlılığın azaltılması, iç talebin karşılanması, teknolojik malların üretilmesi ve ihrac edilmesi ile gelirin artması, dış ticaret açığının ve cari açığın kapatılabilmesi hatta fazla vermesi mümkün olmaktadır.

Bunların yanı sıra işgücü ve diğer üretim faktörlerin etkinliği ve üretkenliği artmaktadır bilindiği üzere üretim faktörlerinden özellikle işgücü ve sermaye azalan verimler kanuna tabidir. İşgücü katılımı ve sermayenin de belirli bir noktadan sonra marjinal verimliliği azalmaktadır. Bu durumda üretimin artırılmasının tek yolu emeğin ve sabit sermayenin verimliliğini artırmak olacaktır ki bu da Ar-Ge faaliyetlerinden ve teknoloji geliştirme sürecinden geçmektedir (K. Aslan ve M. Aslan, 2018: 6; Öz ve Göde, 2015: 87).

G. Kore planlarına bakıldığında Ar-Ge harcamaları ve teknolojik ilerleme için kamu enstitüleri kurulmuş ve daha sonra özel sektör Ar-Ge harcamalarını desteklemiştir. Ülkede büyük şirketlerin desteklenmesi için kredi ve finansal kaynakları da kolaylıklar sağlanmıştır. 1997 Asya krizi sonrasında Ar-Ge harcamaları özel sektör ve büyük şirketlere yaptırılmıştır. Diğer taraftan bu şirketler ve firmalar dış rekabete zorlandığında Ar-Ge'ye daha çok yatırım yaparak ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ürün geliştirme, dışa dönük ve ihracata dayalı politikalar izlemiştir.

4.1.2. Eğitim Sisteminde Reform

Orta gelir tuzağına düşmeyen veya genel olarak gelişmiş ülkeler eğitim sisteminde reform ve eğitime yapılan harcamalar neticesinde hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Asya kaplanları (Singapur, G. Kore, Tayvan ve Hong Kong), Japonya ve Çin gibi ülkeler gelişmiş ülkeleri yakalayabilmesi için eğitime ciddi önem vermiş ve eğitim sayesinde üretim faktörlerin fiziksel ve beşeri sermayenin verimliliği ve etkinliğini artırmayı başarmışlardır. Eğitime verilen önemi hakkında Alfred Marshal 1890'lı yıllarında "sermayenin en değerli olanın insana yatırım olduğu" ve Benjamin Franklin de "eğitime ve beşeri sermayeye yapılan yatırımın getirisi uzun dönemde fazla olacağı" belirtmişlerdir

(Gövdeli, 2016: 224). Bundan dolayı Asya Kaplanları dahil gelişmiş ülkeler dünya çapında rekabet edebilmek ve söz sahibi olabilmek için eğitime özellikle yüksek öğretime harcamaları yapmakta ve bunu belirli üniversitelere finansal kaynakların aktarılmasıyla gerçekleştirmektedirler. Örnek olarak G. Kore 1990'lı yıllarından sonra “Kore Beyini 21” (“Brain Korea 21 project”) projesi, ve “Dünya Sınıfında Üniversite” (“World Class University”) projesidir (Byun, Jon ve Kim, 2012: 649). Bu projeler sayısında hükümetçe 10 üniversite belirlenmiş ve bu üniversitelere kaynak tahsisi sağlanmıştır. Bu üniversitelere ilave destek ve teşvik vermesi ile dünyada en önde gelen üniversiteler arasına girmeyi planlamıştır. İlk zamanlarda sosyal eşitsizliğe yol açacağı kaygısı ortaya çıksa da 1997 Asya krizinden sonra ciddi bir şekilde desteklenmiştir (Byun, Jon ve Kim, 2012: 650).

Diğer bir proje ise “G. Kore’de Çalışın” projesidir bu proje bağlamında yurt dışında eğitimi tamamlanmış olan bilim insanlarını teşvik ederek, onlara zenim hazırlanarak G. Kore’ye geri dönmesi sağlamıştır. Bu amaçla “G. Kore İleri Bilim ve Teknoloji Enstitüsü (KAIST)” kurulmuştur. Bu projeler sayesinde KAIST ve bir diğeri POSTECH üniversitesi çok kısa bir sürede dünya üniversiteler arasında kendine yer edinmiştir. KAIST 2004 yılında 160. Sırada iken 5 sene sonra yani 2009 yılında 69. sıraya, POSTECH ise 2006’da 233. Sıradan 2009 yılında 28. sıraya yükselmiştir (K. Aslan ve M. Aslan, 2018: 16; Byun, Jon ve Kim, 2012: 650).

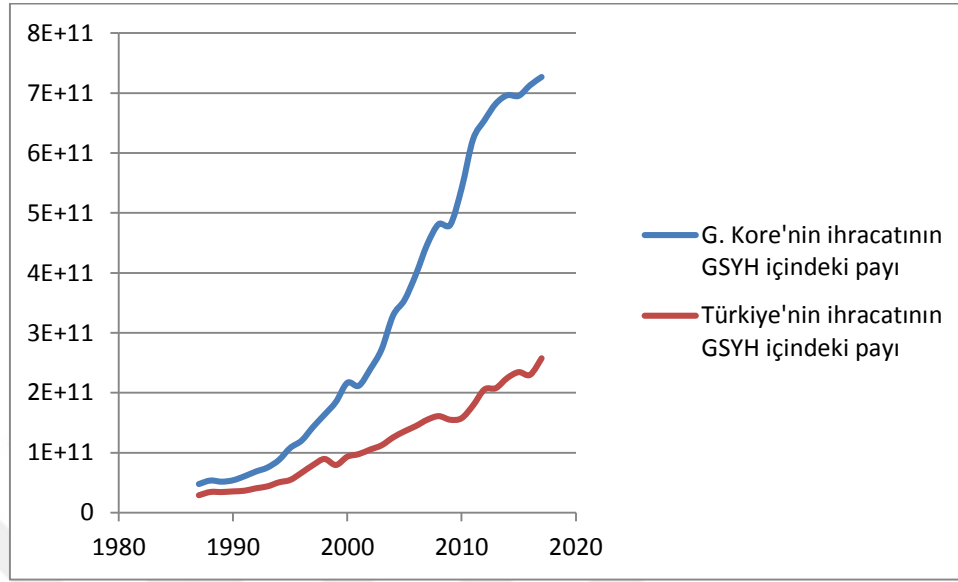
G. Kore’ye benzer bir diğer örnek ülke ise Çin’dir, Çin eğitimin kalitesini artırmak için “Proje 211 ve Proje 985” geliştirmiştir. Projeler sırasıyla 1993 ve 1998 yıllarında uygulamaya konulmuş ve 100 üniversiteyi en iyi seviyeye getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bazı küçük üniversiteler birleştirilmiş ve böylece kaynakların etkin kullanılması sağlanmıştır. Öte yandan söz konusu birleştirilme sayısında daha sonraki bilimsel araştırmalarda bilim insanları arasında sinerji yaratması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra birleştirilen üniversitelere ilave teşvik ve kaynaklar ayrılmış ve yurt dışında eğitimi görmüş başarılı Çin’li bilim insanları geri döndürülmesi için ortam (laboratuvar, araştırma enstitüleri, çalışma fırsatları vs.) hazırlanmıştır. Böylece 1999 yılından batıdan 9000 bilim insanı, 2005’te ise 35000 bilim insanı Çin’e dönüş yapmıştır (K. Aslan ve M. Aslan, 2018: 15).

Eğitim ile bir insanın kazanmış olduğu bilgi ve beceri sayesinde gelir ve refah seviyesi artırılabilir aynı zamanda ülke açısından emeğin verimliliği, yaratıcılığı, kalite düzeyi ve dolayısıyla pozitif dışsallıklar nedeniyle ekonomik büyümede önemli rol oynayabilmektedir (Akıncı, 2017: 389). Ayrıca eğitim sayısında beşeri sermayenin birikimi ile teknolojik ilerleme, inovasyon, yaratıcılık ve buluşlar da hız kazanmaktadır. Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtulması ve daha hızlı büyüme sağlaması için eğitim sisteminde ciddi reformlara gidilmesi gerekmektedir. Bu reformların hem üniversite öncesi lise düzeyinde hem de üniversite ve sonrası yükseköğretimde yapılması zorunludur. Ayrıca beşeri sermaye üzerine daha fazla yatırım yaparak kabiliyetli işgücü yetiştirmesi ve bu işgücünün istihdam edilmesi için istihdam alanları sağlanmalıdır.

Türkiye'de öğrencilerin mezun olduğu meslek ve alan dışında çalışması örneğin mühendislik ve fen bilimlerinden mezun olan öğrenciler uzmanlık, müfettişlik ya da kamu sektöründe memur olarak çalışmaktadır, bunun için istihdam alanları sağlanması zorunludur. Gelişmiş ülkelerde 10 bin üzerinde meslek türü var iken Türkiye'de sadece 800 meslek alanı tanımlanmaktadır. Buradan anlaşılabileceği üzere Türkiye'de iş piyasasının ne kadar dar olduğu anlaşılmaktadır (K. Aslan ve M. Aslan 2018: 16).

4.1.3. İhracatın GSYİH İçindeki Payı

Türkiye ve G. Kore 1980'den sonra ihracata dayalı ekonomik büyüme stratejisi uygulamaya başlamış, ancak sonuçları farklı gözükmemektedir. Çünkü G. Kore bu stratejide ileri teknoloji ve inovasyona dayalı katma değeri yüksek ürünleri üreterek uluslararası piyasalarda rekabet edebilmiştir. Aşağıdaki şekil 4.2.'de Türkiye'nin ve G. Kore'nin ihracatın GSYİH içindeki payı gösterilmektedir. G. Kore ve Türkiye 1980 yılında ihracata dayalı büyüme stratejisine geçmesi ve 1988'e kadar her iki ülkenin ihracatı ve ihracatın GSYİH içindeki payı hemen hemen aynı oranda artmıştır. 1988'den sonra G. Kore'nin ihracatın GSYİH içindeki payı çok hızlı bir şekilde artmıştır bunun nedeni teknolojik, katma değeri yüksek ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına göre ürünler üretmesi ve ihraç etmesidir.

Şekil 4.2. Türkiye ve G. Kore'nin İhracatının GSYİH İçindeki Payı

Kaynak: Dünya Bankası verileri kullanarak yazar tarafında oluşturulmuştur.

2017 yılına geldiğinde Türkiye'nin ihracatı 2 milyar dolar iken G. Kore'nin ihracatı ise 7 milyar dolar olmuştur, aynı yılda Türkiye 38 milyar dolar dış ticaret açığı ve G. Kore ise 82 milyar dolar dış ticaret fazlası vermiştir¹⁸.

Gelişmiş ülkeler teknolojik ürünlerin ihracatını artırmak için yurtiçi tasarruf ve kaynakları etkin ve verimli kullanmaktadırlar. Bu amaçla eğitim ve Ar-Gr harcamaları yapılarak eğitilmiş ve yetenekli işgücünün istihdam edilmesi ile ileri teknoloji üreterek ve bu teknoloji sayesinde katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi ve ihraç edilmesi ile dış ticaret fazlası vermesi büyümeyi olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Teknolojik ürünlerin ihracatını etkileyen faktörler Ar-Ge harcamaları, patent sayısı, sabit sermaye yatırımları, nitelikli işgücü istihdamı, tasarruf oranı ve dışa açıklığından söz edilebilir (Güneş ve Akın, 2019: 13). Türkiye de dış ticaret açığını kapatması ve fazla vermesi için söz edilen faktörlere ciddi bir şekilde yatırım yaparak yüksek teknoloji ürünleri üreten ve ihraç eden konuma gelebilmektedir. Sürekli dış ticaret açığı veren bir

¹⁸ Dünya Bankası, Dünya Gelişme Göstergeleri. 2019

ülke dışı bağımlı olduğu anlamına gelmekte ve aynı zamanda dışı bağımlılık orta gelir tuzağına yakalanma sebeplerinden biridir.

4.1.4. Sanayi Sektörünün Yapısı

Gelişmiş ülkelerin birçoğu orta gelir tuzağından kurtulmak için tarım sektöründen sanayi sektörüne geçiş sonrası sanayi sektöründe ürün çeşitliğine gidilmiş ve özellikle bu sektöre kaynakların kaymasına önem verilmiştir. G. Kore bu aşamada ileri teknoloji sektörünün gelişmesi için özellikle talebe yönelik teknolojinin gelişmesi, biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi çok ileri teknolojilere yatırım yapmıştır.

Türkiye 1980’den sonra ihracata dayalı büyüme politikası uygulamış fakat ucuz emek gücünden faydalanarak düşük teknolojik ürünleri üretmeye başlamıştır. 1990 ve 2000 yılları arasında yavaş bir seyir ile tekrar orta teknolojik ürünleri üretmeye başlamıştır. 2000’den sonra orta ve yüksek teknolojik üretime dayalı büyümeye vurgu yapmıştır. Burada önemli bir nokta Türkiye’nin sanayi sektörü büyümediği ve gelişmediğinden dolayı yüksek gelirli ülkeler ile rekabet edememiş ve aynı zamanda emek yoğun üretimde de düşük gelirli ülkeler ile rekabet edememesi ve orta gelir seviyesinde uzun yıllar kalması ile sonuçlanmıştır. Bunun için Türkiye’nin rekabet gücünü anlayabilmek için Dünya Ekonomik Form’u tarafından hazırlanan “ Küresel Rekabetçilik Endeksi” (“Global Competitiveness Index”)’ne bakmakta fayda vardır. Bu endeks “Kurumsal yapılanma, Altyapı Sağlık ve ilköğretim, Yükseköğretim ve işbaşında eğitim, Mal piyasalarının etkinliği, Pazar büyüklüğü, İnovasyon, İşgücü piyasaları, Makroekonomik ortam, Mali piyasaların gelişmişliği, Teknolojik hazırlık, İş dünyasının yetkinliği” gibi göstergeleri dikkate alarak ülkelerin rekabet gücünü ölçmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllar itibarıyla Türkiye’nin her bir gösterge için sıralama ve genel sıra yani rekabet gücü gösterilmiştir¹⁹

¹⁹ 2018 Yılında Dünya Ve Türkiye Ekonomisi & 2019 Yılından Beklentiler, Ege Bölgesi Sanayi Odası, Ocak 2019 Raporu.

Tablo 4.2. Küresel Rekabet Sıralamasında Türkiye'nin Konumu

Rekabetçilik Endeksi Bileşeni	140 Ülke Arasında Türkiye'nin Sıralaması (2015)	138 Ülke Arasında Türkiye'nin Sıralaması (2016)	137 Ülke Arasında Türkiye'nin Sıralaması (2017)
Kurumsal Yapılanma	75	74	71
Altyapı	53	48	53
Sağlık ve İlköğretim	73	79	84
Yükseköğretim ve İşbaşında Eğitim	55	50	48
Mal Piyasalarının Etkinliği	45	52	53
Pazar Büyüklüğü	16	17	14
İnovasyon	60	71	69
İşgücü Piyasaları	127	126	127
Makroekonomik Ortam	68	54	50
Mali piyasaların Gelişmişliği	64	82	80
Teknolojik Hazırlık	64	67	62
İş Dünyasının Yetkinliği	58	65	67
Genel Sıra	51	55	53

Kaynak: Ege Bölgesi Sanayi Odası 2019

Bu endekse göre Türkiye 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında sırası ile 44, 51, 55 ve 53. sırada yer almıştır. 2018 yılında söz edilen endeks “ Küresel Rekabetçilik Endeksi 4.0” ismiyle yeniden revize edilerek bir endeks geliştirilmiştir. Bu endeks 4. nesil sanayi devriminin rekabet gücünü ölçmektedir. *“ayrıca Sanayi 4.0 ile birlikte anılan esneklik, çeviklik, inovasyon ve beşeri sermaye kavramlarını dikkate alarak 12 alt sütun ve bunların içerdiği 98 gösterge aracılığıyla ülkelerin rekabet endekslerini ve sıralarını hesaplandığı ifade edilmektedir”*²⁰.

²⁰ 2018 Yılında Dünya ve Türkiye Ekonomisi & 2019 Yılından Beklentiler, Ege Bölgesi Sanayi Odası, Ocak 2019 Raporu.

Bu endekse göre Türkiye'nin konumu 2017 yılında 58. ve 2018 yılında ise 61. sıraya gerilemiştir. Söz konusu yeni endeksinde ABD 1. sırada, Singapur 2. sırada ve Almanya 3. sırada kendine yer edinmiştir. Aşağıdaki tablo 4.3.'te Türkiye ve diğer bazı ülkelerin rekabet gücün sıralaması göstermektedir.

Tablo 4.3. Yeni Küresel Rekabet Endeksi

Sıralamada ilk 10 ülke	2017 (140 ülke)	2018 (140 ülke)
ABD	1	1
Singapur	2	2
Almanya	3	3
İsviçre	4	4
Japonya	8	5
Hollanda	5	6
Hong Kong	7	7
İngiltere	6	8
İsveç	9	9
Danimarka	11	10
Türkiye	58	61

Kaynak: Ege Bölgesi Sanayi Odası 2019

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle Türkiye'de sanayi sektörünün geliştirilmesi ve güçlendirilmesi çeşitli mal türlerin üretilmesi özellikle katma değeri yüksek ve dünya ülkeler ile rekabet edilebilen ürünlerin üretilmesi gerekmektedir. Asya kaplanları ve diğer gelişmiş ülkeler orta gelir tuzağına düşmemek ve/veya hızlı kalkınmak için geliştirdikleri politikalarda eğitim, Ar-Ge, ihracata yönelik büyüme, yüksek teknolojik ürünlerin ihracı, yurt içi tasarruf oranı ve bu tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi, imalat sanayinin geliştirilmesi gibi unsurlara ciddi önem vermişlerdir. Orta gelir tuzağı yapısal bir sorun olduğunu daha önce belirtmiştik. Bunun için yukarıda bahsedildiği gibi eğitim, Ar-Ge harcamaları, teknoloji ve yenilikçilik faktörlerin yanı sıra yurt içi tasarrufların etkin bir şekilde yatırımlara dönüştürülmesi, yurt dışı sermaye girişine ve doğrudan yabancı yatırımlara özellikle Türkiye için istihdam ve kalite yaratabilen, sıcak para veya spekülatif amacı yerine yatırım amaçlı ve ekonomiyi olumlu yönde etkileyen uzun dönemli sermaye girişlerine ve yatırımlara zemin hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca enflasyon ile mücadele etmek yüksek enflasyon oranını ideal bir orana düşürmek, finansal istikrarı sağlamak,

işsizliğin düşürmek ve iş fırsatların artırmak için projeleri geliştirmek zorunluluk taşımaktadır.

Orta gelir tuzağından kurtulmuş veya kalkınmış ülkelerin hızlı büyümesinin arka planında en temel unsurlar olarak eğitim sisteminde reform, Ar-Ge harcamaların yapılması, teknolojik ve katma değeri yüksek olan ürünlerin üretimi ve bu ürünlerin ihracı, tarım sektöründen hizmet sektörüne geçişte sanayi sektörünün geliştirilmesi yatmaktadır. Gelecek alt başlığında bu temel unsurların Türkiye ekonomisinin büyümesi üzerine etkisi araştırılmaktadır. Değişkenlerden yüksek okullaşma oranı eğitim göstergesi olarak modele eklenmiştir. Ayrıca gelir dağılımının göstergesi olarak GİNİ katsayısı ele alınmıştır. Orta gelir tuzağın modern yaklaşımlarını ifade eden Egawa (2013) ve Islam (2015)' göre, gelir eşitsizliği orta gelir tuzağına yakalanma riskini artırmaktadır. Buradan hareketle Egawa (2013) ve Islam (2015) yaklaşımından yola çıkarak Türkiye'de gelir dağılımının büyüme üzerinde nasıl bir etki yarattığını görmek amacıyla modele dahil edilmiştir. Değişkenlerden patent ise teknolojik ilerlemenin göstergesi olarak eklenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerden GSYİH ve imalat sanayi /GSYİH'ya ait veriler Dünya Bankasından, Ar-Ge harcamaları ve yüksek okullaşma oranının verileri ise kalkınma bakanlığının veri tabanından derlenmiştir. Patent sayısı OECD veri tabanından ve gelir dağılımının göstergesi yani GİNİ katsayısı ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) veri tabanından derlenmiştir. Analize başlamadan önce değişkenlerin açıklamaları ve analizde kullanılacak olan kısaltmalarını aşağıdaki tablo 4.4. gösterilmektedir.

Tablo 4.4. Değişkenlerin Açıklanması

GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İMSANGSYİH	İmalat sanayi GSYİH içindeki payı
GİNİKATS	GİNİ katsayısı (gelir dağılımın göstergesi)
ARGEYSYİH	Ar-Ge harcamaları
PATENT	Teknolojik ilerlemenin değişkeni yerine alınmıştır
OKULLASMA	Yüksek Okullaşma oranı

Tablo 4.4'te bulunan değişkenlerin durağanlığını sınamak amacıyla birim kök testlerine başvurulmuştur. Burada ADF, PP ve bir kırılmalı ZA birim kök testler

kullanılmıştır. Söz konusu birim köklerin teorisi daha önce anlatılmış ve burada uygulamasına geçilmektedir. ADF birim kök testine göre değişkenlerin farkı alınmadan seviye (hem sabitli hem de sabitli ve trendli) değerlerin τ veya ADF istatistiklerinin mutlak değerleri MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden küçük olduğundan dolayı seriler düzeyde durağan olmadığı sonuca varılmıştır. Serilerin birinci fark aldıktan sonra serilerin τ veya ADF istatistiklerinin mutlak değerleri MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden büyük olduğu ve serilerde birim kök olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4. 5. ADF Birim Kök Testin Sonuçları

Değişken Adı		ADF Birim Kök Testi			
		Seviye		I. Fark	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
GSYİH		0.731064 (0.9906)	-2.069734 (0.5386)	-5.184686 (0.0003)	-4.376850 (0.0120)
GİNİKATS		-0.535380 (0.8691)	-2.517277 (0.3178)	-3.692705 (0.0104)	-3.664855 (0.0435)
Ar-Ge		-0.429384 (0.8875)	-2.169538 (0.4808)	-3.918796 (0.0072)	-3.724654 (0.0419)
Patent		1.002248 (0.9954)	-3.173869 (0.1131)	-3.993470 (0.0052)	-4.180857 (0.0147)
İmalat sanayi		-1.375381 (0.5791)	-0.891856 (0.9425)	-4.418186 (0.0019)	-4.159583 (0.0159)
Okullaşma oranı		-0.198704 (0.9274)	-2.201458 (0.4699)	-5.203278 (0.0003)	-5.097244 (0.0019)
Kritik Değerler	a=%1	-3.699871	-4.339330	-3.711457	-4.467895
	b=%5	-2.976263	-3.587527	-2.981038	-3.644963
	c=%10	-2.627420	-3.229230	-2.629906	-3.261452

Not: Tabloda her değişkenin önünde τ veya ADF istatistikler ve parantez içindeki değerler ise olasılık değerleri göstermektedir.

ADF birim kök testinin sonucuna göre tüm değişkenler düzeyde durağan olmayıp birinci farklarını aldıktan sonra durağan olmaktadır. Phillips-Perron birim kök testin sonuçlarına bakıldığında ADF birim kök testi sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Fakat PP birim kök testinde Ar-Ge harcamaları sabitli ve trendli modelde %5 önem düzeyinde düzeyde durağan iken diğer değişkenler birinci farklarını aldıktan sonra durağan hale gelmektedirler.

Tablo 4.6. Phillips-Perron Birim Kök Testin Sonuçları

Değişken Adı		PP Birim Kök Testi			
		Seviye		I. Fark	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
GSYİH		0.791733 (0.9920)	-2.121745 (0.5113)	-5.184686 (0.0003)	-5.231053 (0.0014)
GİNİKATS		-0.511035 (0.8742)	-2.100828 (0.5223)	-3.692705 (0.0104)	-3.666075 (0.0433)
Ar-Ge		-1.531416 (0.5028)	-3.681867 (0.0413)	-7.664067 (0.0000)	-7.728135 (0.0000)
Patent		0.801849 (0.9922)	-1.993685 (0.5785)	-3.985642 (0.0052)	-4.177267 (0.0148)
İmalat sanayi		-1.382209 (0.5758)	-0.896000 (0.9420)	-4.403331 (0.0019)	-4.541252 (0.0066)
Okullaşma oranı		-0.078084 (0.9423)	-2.268265 (0.4358)	-5.439117 (0.0001)	-5.329632 (0.0011)
Kritik Değerler	a=%1	-3.699871	-4.339330	-3.711457	-4.356068
	b=%5	-2.976263	-3.587527	-2.981038	-3.595026
	c=%10	-2.627420	-3.229230	-2.629906	-3.233456

Not: a, b ve c önem düzeyleri göstermektedir.

Genelleştirilmiş Dikey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testlerden hareketle GSYİH, gelir dağılımı, patent, imalat sanayi ve okullaşma oranı değişkenleri düzeyde durağan olmayıp birinci farkta durağan hale gelmektedir ve söz konusu değişkenler $I(1)$ durağandır. Ar-Ge harcamalarının serisi ise Phillips-Perron (PP) birim kök testine göre düzeyde durağan yani $I(0)$ 'dır.

Zivot-Andrews birim kök testinin alternatif hipotezine bakıldığında t istatistik değeri mutlak değerce kritik değerden büyük ise seri yapısal kırılma ile durağan olduğunu teori kısmında belirtilmiştir. Tablo 4.7'de gösterilen Zivot-Andrews birim kök test sonuçlarına göre model A'da Ar-Ge harcamaları %10 önem düzeyinde düzeyde durağan iken model C'de %5 önem düzeyinde düzeyde durağandır. Diğer değişkenler ise düzeyde durağan olmayıp birinci farklarında durağan olmaktadır.

Tablo 4.7. Zivot-Andrews Birim Kök Testin Sonuçları

Zivot-Andrews birim kök testi						
Değişkenler	Model A			Model C		
	Test istatistiği	Kırılma yılı		Test istatistiği	Kırılma yılı	
GSYİH	-3.742455	1999		-3.764440	2001	
GİNİKATS	-3.914808	2002		-3.913133	2007	
Ar-Ge	-4.703109	1994		-5.334341	1996	
Patent	-4.072704	2007		-3.959623	2000	
İmalat sanayi	-3.021849	1999		-2.954788	1999	
Okullaşma oranı	-4.081081	2010		-3.621293	2010	
Önem düzeyleri	%1	%5	%10	%1	%5	%10
Kritik değerler	-5.34	-4.93	-4.58	-5.57	-5.08	-4.82

Yukarıda uygulanan birim kök testlerin sonuçlarına göre GSYİH, gelir dağılımı, patent sayısı, imalat sanayi ve yüksek okullaşma oranı düzeyde durağan değil ve birinci farkta durağan olmakta iken, Ar-Ge harcamaları seviyede durağan bir seri olduğuna karar verilmiştir. Buradan hareketle değişkenlerin durağanlık seviyeleri farklı olduğundan dolayı söz konusu değişkenler arasında uzun dönem ilişki, uzun dönem ve kısa dönem katsayıları hesaplayabilmesi için ARDL sınır testi uygulanacaktır.

4.2. ARDL Sınır Testi

Değişkenlerin farklı düzeyde durağan oldukları için eşbütünleşme veya uzun dönem ilişkiyi araştırmak amacıyla ARDL sınır testi de yapılabilmektedir. ARDL sınır testi değişkenleri durağanlık düzeyleri farklı yani $I(0)$ ve/veya $I(1)$ olsa da eşbütünleşme ilişkisi araştırmak için fırsat tanımaktadır (Yavuz, 2015: 419).

ARDL modelinin teorisini aşağıdaki gibi açıklanabilir (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 576; Kutlar, 2017: 132):

İlk aşamada ARDL modeli tahmin edilmesinde gecikme uzunluğu bulunur, bunun için genellikle bilgi kriterlerinden yararlanmaktadır. Modelin tahmin edilmesi için aşağıdaki gibi denklem kullanılmaktadır:

$$Y_t = \alpha + \sum_{j=0}^p \gamma_j Y_{t-j} + \sum_{i=1}^k \sum_{j=0}^q X_{j,t-i} \beta_{j,i} + \varepsilon_t \quad (4.1.)$$

Modelin tahmin edilmesinden sonra bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli ilişki sınır testi ile test edilir. Sınır testi denklemi aşağıdaki gibidir (Kutlar, 2017: 133):

$$\Delta Y_t = \sum_{i=1}^{p-1} \gamma_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^k \sum_{j=0}^{q-1} \Delta X_{j,t-i} - \rho Y_{t-1} - \alpha - \sum_{j=1}^k X_{j,t-1} \delta + \varepsilon_t \quad (4.2.)$$

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki veya eşbütünleşme bulunması durumunda uzun dönem katsayıları bulunmaktadır. Uzun dönem katsayıları aşağıdaki gibidir:

$$\theta_j = \frac{\sum_{i=1}^q \tilde{\beta}_{j,i}}{\sum_{i=1}^p \gamma_i} \quad (4.3.)$$

Uzun dönemli katsayıların bulunmasından sonra kısa dönem katsayıları, hata düzeltme modeli tahmin edilerek bulunmaktadır hata düzeltme modeli;

$$EC_t = Y_t - \alpha - \sum_{j=1}^k X_{j,t} \tilde{\theta}_j \quad (4.4.)$$

$\tilde{\theta}_j$ uzun dönem katsayıları göstermektedir.

4.2.1. ARDL Modelinin Uygulaması

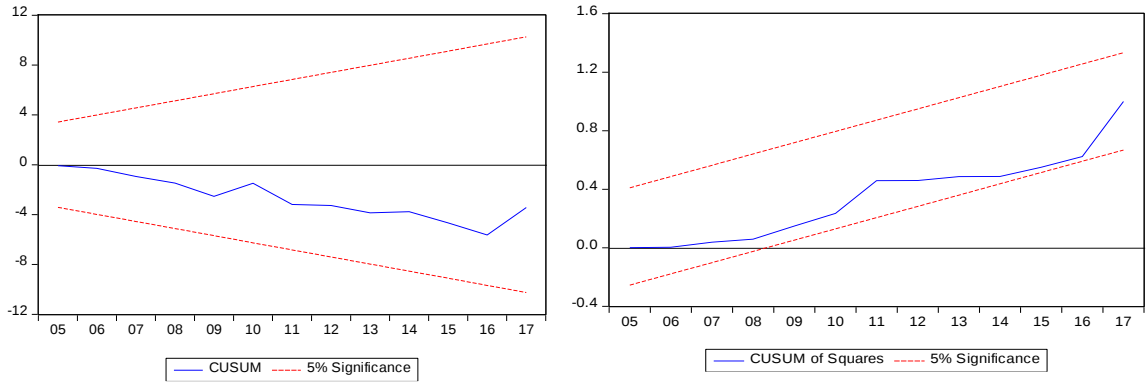
ARDL sınır testi gerçekleştirmek için birinci adımda gecikme uzunluğu ve uygun bir model seçilir, ikinci adımda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı araştırılır. Üçüncü adımda ise uzun ve kısa dönem katsayıları elde edilmektedir (Gülmez, 2015: 146).

Modelin uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri ile ARDL(3, 2, 2, 2, 2, 1) olarak bulunmuş, burada bağımlı değişken olan GSYİH'nın gecikme uzunluğu 3, GİNİ katsayısının, Ar-Ge harcamalarının, imalat sanayi, yüksek okullaşma oranının gecikme uzunluğu 2 ve patent değişkeninin gecikme uzunluğu ise 1 olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle sabitli ARDL modelin tahmin sonuçları aşağıdaki tablo 4.8'de gösterilmektedir.

Tablo 4.8. ARDL (3, 2, 2, 2, 2, 1) Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-İstatistik	Olasılık Değerleri
GSYİH(-1)	0.542089	2.609111	0.0350
GSYİH(-2)	-0.713909	-3.581387	0.0090
GSYİH(-3)	-0.232132	-1.996378	0.0861
GİNİKATS	4.171717	3.406625	0.0113
GİNİKATS (-1)	-7.472677	-3.416973	0.0112
GİNİKATS (-2)	6.030711	4.195974	0.0041
ARGEYSYİH	-0.182356	-2.177202	0.0659
ARGEYSYİH(-1)	0.291294	2.555283	0.0378
ARGEYSYİH(-2)	-0.072940	-1.547731	0.1656
İMALSGSYİH	0.449750	2.731383	0.0293
İMALSGSYİH (-1)	0.244951	1.381637	0.2096
İMALSGSYİH (-2)	0.287505	1.608143	0.1518
OKULLAS	0.014932	0.175882	0.8654
OKULLAS(-1)	-0.010635	-0.107288	0.9176
OKULLAS(-2)	0.182562	1.761746	0.1215
PATENT	0.376580	5.004030	0.0016
PATENT(-1)	-0.223190	-2.360975	0.0503
C	37.38037	6.948776	0.0002
$R^2 = 0.999272$ $DW = 2.376396$ $Düz.R^2 = 0.997505$ $F_{LM} = 1.475852$ (Prob. 0.3135) $F_{White} = 1.863914$ (Prob. 0.2048)			

Tablodan anlaşılabacağı üzere modelin açıklama gücü 0,99 olduğu, değişen varyansı test etmek için White testin olasılık değeri 0,2048 ve %5 önem düzeyinden büyük olduğu ve değişen varyans olmadığı temel hipotez kabul edilmektedir. Otokoraleasyonu test etmek için de Breusch-Godfrey'in LM testin olasılık değeri 0,3135 ve %5 önem düzeyinden büyük olduğu için otokorelasyon olmadığı temel hipotez kabul edilmektedir. Genel olarak modelde herhangi bir sorun olmadığı anlaşılmakta ve analize devam edilebilmektedir. Modelde yapısal kırılma olup olmadığı CUSUM ve CUSUM-SQ testlere bakılarak karar verilebilmektedir.

Şekil 4.3. Cusum ve Cusum-SQ Grafikleri

CUSUM ve CUSUM-SQ grafiklerden hareketle hata terimleri güven aralığı içinde ve yapısal kırılma olmadığına karar verilmektedir.

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını araştırılmak için yapılan sınır test sonucunda F-istatistik değeri (F-stat. 11.49592) bulunmuştur. Ayrıca alt ve üst sınırları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4.9. Sınır Testi Sonuçları

Önem düzeyleri	Alt sınır	Üst sınır
10%	2.26	3.35
5%	2.62	3.79
1%	3.41	4.68

Sınır testinde hesaplanan F istatistiği değeri, belirlenen önem düzeyinde üst sınır değerlerinden büyük ise değişkenler arasında eşbütünleşme olduğuna, alt sınır değerlerinden küçük ise eşbütünleşme olmadığına karar verilmektedir (Yavuz, 2015: 418). Tabloya göre F-istatistik değeri (11.49592) üst sınır kritik değerlerden büyük olduğu için değişkenler arasında uzun dönemli ilişki bulunmaktadır. ARDL modelinin tahmin sonucunda hesaplanan uzun dönem katsayıları tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10. ARDL (3, 2, 2, 2, 2, 1) Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayılar	t-İstatistik	Olasılık Değerleri
GİNİKATS	1.944333	2.521671	0.0397
ARGEYSYİH	0.025641	0.271508	0.7938
İMALSANGSYİH	0.699601	4.311343	0.0035
OKULLAS	0.133095	1.049629	0.3288
PATENT	0.109256	3.230897	0.0144

Tablo 4.10'a göre gelir dağılımı, imalat sanayi ve patent değişkenlerin istatistiksel olarak %5 önem düzeyinde anlamlı iken, Ar-Ge harcamaları ve yüksek okullaşma oranı ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. İmalat sanayi, patent ve gelir dağılımı değişkenlerindeki %1'lik bir artış GSYİH'yi sırasıyla %0,69, %0,11 ve %1,94 oranında artmaktadır. Uzun dönemde GSYİH'yi en çok etkileyen gelir dağılımı değişkeni olmuştur.

4.2.2. Kısa Dönem Bulguları

ARDL modelinin kısa dönem katsayılarını tahmin etmek için hata düzeltme modeli tahmin edilmiş ve tahmin sonuçları tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4.11. Hata Düzeltme Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-İstatistik	Olasılık Değerleri
C	37.38037	10.88187	0.0000
D(GSYİH(-1))	0.946042	8.104412	0.0001
D(GSYİH(-2))	0.232132	2.819047	0.0258
D(GİNİKATS)	4.171717	5.747795	0.0007
D(GİNİKATS (-1))	-6.030711	-7.860386	0.0001
D(ARGEYSYİH)	-0.182356	-4.425817	0.0031
D(ARGEYSYİH(-1))	0.072940	2.409537	0.0468
D(IMALSANGSYİH)	0.449750	5.202479	0.0012
D(IMALSANGSYİH(-1))	-0.287505	-2.710449	0.0302
D(OKULLAS)	0.014932	0.360756	0.7289
D(OKULLAS(-1))	-0.182562	-3.277250	0.0135
D(PATENT)	0.376580	10.46068	0.0000
EC(-1)	-1.403953	-10.87399	0.0000

Tablo 4.11’de gösterilen sonuçlara göre, gelir dağılımı, Ar-Ge harcamaları ve imalat sanayi kendileri ve bir gecikmeli değerleri istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Gelir dağılımı, imalat sanayi ve patent sayısında %1’lik bir artış GSYİH’yı sırasıyla %4,17, %0,44 ve %0,37 oranında arttırmaktadır Yüksek okullaşma oranı ise istatistiksel olarak anlamlı değildir ve yorumlanamamaktadır. Kısa dönemde GSYİH’yı en çok etkileyen faktör ise uzun dönemdeki gibi yine gelir dağılımı değişkeni olmuştur.

Hata düzeltme terimi (EC(-1)) negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu da kısa dönemde her hangi bir şokun ve ya sapmanın, uzun dönemde yeniden düzenlenecek ve uzun dönemde sapmaları her yılda %1,40 oranında azalmaktadır ve söz konusu modeldeki sapmalar $100/140=1/1,40 = 0,714$ dönem sonra dengeye gelecektir.

Sonuç

Orta gelir tuzağı her ne kadar yeni bir ekonomik olgu olsa da geçmiş klasik büyüme teorilerine dayanmaktadır. Adam Smith'in büyümede durağan durumu, Recardo'nun büyümede durgunluk ve Neo-Klasik büyüme teorilerinden Solow modelinin teknoloji olmadığı ya da teknolojik ilerlemenin yavaş olduğu durağan durum, gerçekte orta gelir tuzağına işaret etmektedir. Orta gelir tuzağı ile son yıllarda geliştirilen yeni yaklaşımlar ise kişi başına düşen gelirin düşük olması, gelir dağılımı düzenli olmaması, endüstri sektörü yeterince gelişmemesi ve nüfusun yaşlanması şeklindedir. Bu yaklaşımlara ek olarak aynı zamanda doğum oranının düşmesi ile işgücü katılım oranında azalma ve aktif nüfusun düşmesi, yapısal dönüşümün gerçekleşmemesi, yeniliğe ve teknolojik ilerlemeye özen göstermemesi gibi yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Orta gelir tuzağı ile ilgili geliştirilen yeni yaklaşımlar hem teorik hem de ampirik yaklaşımlardır. Ampirik yaklaşımlardan Rebertson ve Ye'nin (2013) ekonometrik yaklaşımdan yola çıkarak Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla Türkiye GSYİH'sından ABD'nin GSYİH'sı çıkartılmış ve yeni seri elde edilmiştir, söz konusu yeni serinin duran olup olmadığını araştırılmak amacıyla Genişletilmiş Dikey-Fuller, Phillips-Perron, Zivot-Andrews ve Lee-Strazicich birim kök testleri kullanılmıştır. Birim kök testlerinden elde edilen sonuçlara göre serinin fark düzeyde durağan olmadığı ve birim kök içerdiği görülmektedir. Fark serisinin durağanlığı, Türkiye'nin GSYİH açısından ABD'ye yaklaştığını, Türkiye'nin büyümesi durağan olmadığı ve Türkiye orta gelir tuzağında olmadığı gösterilmektedir.

Her ne kadar Robetson ve Ye'nin ekonometrik yaklaşımı, Türkiye'ye ait GSYİH'nın ya da milli gelir açısından orta gelir tuzağında olmadığı gösterilse de Türkiye ekonomisi uzun yıllardır orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır ve yüksek gelirli ülkeler grubuna ulaşamamaktadır. Bunun nedeni, orta gelir tuzağının sadece gelir veya kişi başına düşen gelir seviyesine bağlı olmadığı ve Dünya Bankası "Çin 2030: Modern, Uyumlu ve Yaratıcı Bir Toplum Kurma" raporunda da ifade edildiği gibi yapısal bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapısal dönüşüm her ne kadar hızlı gerçekleşirse orta gelir tuzağından kurtulması da o kadar hızlı olacaktır. Bu amaçla çalışmada yapısal değişimi hızla

gerçekleşen ve orta gelir tuzağından kurtulmuş ülkelerin özellikle Güney Kore'nin planları, stratejileri ve genel olarak yapısal değişiminden söz edilerek Türkiye'nin bu planlar ve stratejilerden nasıl sonuç çıkarması gerektiği açıklanmıştır.

Güney Kore, Çin ve diğer ülkeler yapısal değişimi gerçekleştirmek için öncelikle eğitim sisteminde ciddi reformlara gitmişlerdir. Bunun yanında Ar-Ge harcamalarının artırılması, teknolojik ürünlerin üretilmesi ve bu ürünlerin ihraç edilmesi ve sanayi sektöründe ürün çeşitliliğine gidilmiştir. Sanayi sektöründe ileri teknoloji kullanarak katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi ile uluslararası piyasalarda rekabet edebilmişlerdir. Bu da söz konusu ülkelerin hızlı büyümesi ve orta gelir tuzağından kurtulması için kaçınılmaz bir reçete olmuştur.

Çalışmanın son kısmında, orta gelir tuzağından kurtulmasında etkili olan eğitim, Ar-Ge harcamaları, teknolojik ilerleme ve imalat sanayi faktörleri ele alınarak Türkiye ekonomisi üzerine etkileri araştırılmıştır. Söz konu faktörlere ilave olarak orta gelir tuzağı hakkında geliştirilen yeni yaklaşımlardan yararlanılarak gelir dağılımı da modele eklenmiştir. Çünkü yeni yaklaşımlardan bazıları gelir eşitsizliğinin orta gelir tuzağına yakalanma sebeplerinden biri olarak belirtilmiştir.

Gelir dağılımı, Ar-Ge harcamaları ve teknolojik ilerlemenin göstergesi olarak patent sayısı ele alınmış ayrıca imalat sanayi ve eğitimin göstergesi olarak da yüksek okullaşma oranının GSYİH üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce uygun bir modelin seçilebilmesi için serilerin durağanlığına bakılmıştır. Bu amaçla Genişletilmiş Dikey-Fuller, Phillips-Perron ve Zivot-Andrews birim kök testleri kullanılmıştır. Genişletilmiş Dikey-Fuller birim kök testinde tüm seriler düzeyde durağan çıkarken, Phillips-Perron ve Zivot-Andrews birim kök testlerine göre sadece Ar-Ge harcamaları düzeyde durağan iken diğer seriler birinci farkta durağan hale gelmektedir. Buradan hareketle, serilerin durağanlık seviyeleri farklı olduğu için ARDL sınır testi uygun görülmüştür. ARDL sınır testi sonuçlarına bakılarak değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Uzun dönem bulgularına göre gelir dağılımı, imalat sanayi ve patent değişkinlerin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif çıkmıştır. İmalat sanayi,

patent ve gelir dağılımındaki %1’lik bir artış GSYİH’ı sırasıyla %0,69, %0,11 ve %1,94 oranında artmaktadır. Kısa dönem sonuçlarına bakıldığında ise gelir dağılımı, Ar-Ge harcamaları ve imalat sanayi kendileri ve bir gecikmeleri istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Gelir dağılımı, imalat sanayi ve patent sayısındaki yani teknolojik ilerlemedeki %1’lik bir artış GSYİH’ı sırasıyla %4,17, %0,44 ve %0,37 oranında arttırmaktadır. Uzun ve kısa dönemde GSYİH’ı en fazla etkileyen faktör gelir dağılımı olmuştur.

Türkiye’nin, orta gelir tuzağından kurtulması için gelir dağılımının daha iyi düzenlenmesi, sanayi ve teknolojik ilerlemeye özen gösterilmelidir. Bunun yanında politik kurumların iyileştirilmesi, kurumsal altyapının güçlendirilmesi, hukuki düzenlemelerin yapılması ve bu düzenlemelerin sürekli güncellenmesi, fikir mülkiyeti ve özgürlüğü güvence altına alınması gerekmektedir. Ayrıca mali ve para piyasaları özellikle finansal piyasaların güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması, enflasyon ve işsizlik sorunlarının da çözülmesi önem taşımaktadır.

Tuzaktan kaçınmak için ülke ekonomisinin arz yönüne yani beşeri sermayeye, eğitime ve Ar-Ge harcamalarına önem verilmeli ve odaklanmakla birlikte eğitim sisteminde köklü bir değişiklik yapılması zorunludur. Çünkü eğitim sayesinde emeğin ve işgücü verimliliği artmakta, işgücü verimliliğinin artırılması ile ücret, gelir ve refah artacaktır. Gelirin artması ardından tasarruf oranında da artış meydana gelecektir ve tasarruf da büyümenin gerçekleşmesi için kaçınılmaz bir unsurdur.

Ekonominin arz yönünün de olduğu gibi talep yönünün de yani tüketicilerin ve hane halkının harcamaları büyümeyi hızlandırabilir özelliği de dikkate almak gerekebilir. Bunun için gelir eşitsizliğin düzeltilmesi kaçınılmazdır. Çünkü gelir eşitsizliği orta gelir tuzağına neden olabilmektedir. Ayrıca yapısal sorunların, ekonomik kurumların yapısı, kaynak dağılımının düzeltilmesi gibi birçok faktörün bir bütün olarak ele alınması önem taşımaktadır. Çünkü orta gelir tuzağı yapısal bir sorun olduğu unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Aıyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y. ve Zhang, L. (2013). “Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap”, [Büyüme Yavaşlamaları ve Orta Gelir Tuzağı], *IMF Working Paper*, No. WP/13/71.
- Akıncı, A. (2017). “Türkiye’de Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”. *Maliye Dergisi*, Sayı 173, 387-397.
- Akıncı, M. ve Yılmaz, Ö. (2016). “Enflasyon-Faiz Oranı Takası: Fisher Hipotezi Bağlamında Türkiye Ekonomisi İçin Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi”, *Sosyoekonomi*, 24(27), 33-55.
- Alçın, S. ve Güner, B. (2015). “Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 37(1), 27-45.
- Aslan, H. K. ve Aslan, M. (2018). “Orta Gelir Tuzağından Kurtulmak İçin Alternatif Stratejiler: Türkiye Yükseköğretim Sisteminde Reform”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(1), 1-21.
- Atık, H. (2015). “Türkiye İçin Orta Gelir Tuzağından Kurtuluş Önerileri”, *Sosyoekonomi*, 23(26), 165-174.
- Bal, H., Algan, N., Manga, M. ve Ballı, E. (2016). “Orta Gelir Tuzağının Belirleyenleri: Türkiye Örneği”. *Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 347-360.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitapevi.
- Bozkurt, E., Bedir, S., Özdemir, D., ve Çakmak, E. (2014). “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği”. *Maliye Dergisi*, Sayı:167, 22-39.
- Bulut, Ş. (2013). *Türkiye’de Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Arasındaki İlişki*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Byun, K., Jon, J. E., ve Kim, D. (2012). “Quest for building world-class universities in South Korea: outcomes and consequences”, [Güney Kore’de Birinci Sınıf Üniversiteler İnşa Etme Arayışı: Çıktılar ve Sonuçlar], *Higher Education*, 65, 645–659.
- Çelik, K. (2005). *Uluslararası İktisat*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Çetinkaya, Ş. (2016). “Orta Gelir Tuzağı Tehlikesi Ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz”. 11-12 Nisan, 2016, *2.Üretim Ekonomisi Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi*, İstanbul.
- EBSO. (2019). *2018 Yılında Dünya Ve Türkiye Ekonomisi & 2019 Yılından Beklentiler*. İzmir: Ege Bölgesi Sanayi Odası.
- Egawa, A. (2013). “Will Income Inequality Cause a Middle Income Trap in Asia?”, [Gelir Eşitsizliği Asya’da Orta Gelir Tuzağına Neden Olacak mı?], *Bruegel Working Paper*, 6, 1-26
- Eichengreen, B. Park, D. ve Shin, K. (2012). “When Fast-Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China”, [Hızlı Büyüyen Ekonomiler Ne Zaman Yavaşlanıyor: Çin İçin Uluslararası Kanıtlar ve Sonuçları], *Asian Economic Papers*, 11 (1), 42-87.
- Erdem, E. (2010). “Türkiye Ekonomisinde Krizler, İstikrar Politikaları ve Küresel Ekonomik Kriz”. Metin Toprak, Nüvit Oktay(Eds.), *Türkiye Ekonomisi*. (246-274). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Erdinç, Z. (2013). “İktisadi Büyüme Kavramı”. Güler Günsoy, Zeynep Erdinç (Eds.), *İktisadi Büyüme*. (3-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Erkoç, Ç. (2015). “Orta Gelir Tuzağında Türkiye: 2023”. *Sosyoekonomi*, 23(26), 187-194.
- Ersungur, Ş. M. (2017). *İktisadi Planlama*. Ankara: İmaj Yayınevi.

- Felipe, J. Abdon, A. and Kumar, U. (2012). “Tracking the Middle Income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?”, [Orta Gelir Tuzağının İzlenmesi: Nedir, İçinde Kim Var ve Neden Var?], *Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper*, No: 715.
- Geus, A. D. and Sachs, J. (2017). *SDG Index and Dashboards Report 2017 Global Responsibilities*. New York: Sustainable Development Solutions Network a Global Initiative For The United Nations.
- Gill, I. And Kharas, H. (2007). *An East Asian Renaissance*. Washington DC: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Gövdeli, T. (2015). “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Birim Kök ve Eşbütünleşme Analizi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 225-238.
- Gregory, M. (Ed.). (2017). *Makroekonomi* (Çev.: Ömer Faruk Çolak). Ankara: Efil Yayınevi.(2010).
- Gülmez, A. (2015). “Türkiye’de Dış Finansman Kaynakları Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 139-152.
- Islam, N. (2015). “Will Inequality Lead China to the Middle Income Trap?”, [Eşitsizlik Çin’i Orta Gelir Tuzağına Yönlendirecek mi?], *Department of Economic & Social Affairs Working Paper*, No: 142.
- Karanfil, M. (2015). “Orta Gelir Tuzağı Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Türkiye Örneği”. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(2), 225-235.
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi kitapevi.
- Kharas, H. and Kohli, H. (2011). “What Is the Middle Income Trap, Why do Countries Fall into It, and How Can It Be Avoided?”, [Orta Gelir Tuzağı Nedir, Ülkeler Neden Bu

- Tuzağa Düşüyor ve Nasıl Önlenebilir?], *Global Journal of Emerging Market Economies*. 3(3). 281–289.
- Koçak, E. ve Bulut, Ü. (2014). “Orta Gelir Tuzağı: Teorik Çerçeve, Ampirik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”. *Maliye Dergisi*, Sayı 167, 1-21.
- Kovacevic, M., Assa, J., Bonini, A. vd. (2018). *Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update*. USA: United Nations Development Programme (UNDP).
- Kutlar, A. (2017). *Adım Adım EvIEWS İle Uygulamalı Çok Denklemlili Zaman Serileri: 2. Adım*. İzmit: Umuttepe Yayınevi.
- Mert, M. (2014). “Türkiye’de ve Dünyada Orta Gelir Tuzağının Talep Yönlü Boyutuna İlişkin Bir Tartışma”. *Maliye Dergisi*, Sayı 167, 93-115.
- Metin, B. (2014). “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele”. Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman (Eds.), *Sosyal Politika*. (28-58). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Ohno, K. (2009). “Avoiding the Middle Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam”, [Orta Gelir Tuzağından Kaçınma: Vietnam’da Sanayi Politikası Formülasyonunun Yenilenmesi], *ASEAN Economic Bulletin*, 26 (1), 25-43.
- Öz, E. ve Göde, B. (2015). “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye’nin Konumu”. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 77-93.
- Özsoy, C. (2013). “Kalkınma Ekonomisinin Anlam ve İçeriği”. Bülent Günsoy, Ceylan Özsoy (Eds.), *İktisadi Kalkınma*. (2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Robertson, P.E. ve Ye, L. (2013). “On the Existence of a Middle Income Trap”, [Orta Gelir Tuzağının Varlığı Üzerine], *University of Western Australia Economics Discussion Paper*, 13(12), 1-22.

- Sarıbaş, H. ve Ursavaş, U. (2017). “Orta Gelir Tuzağı: Ampirik Bir Çalışma”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 37-51.
- Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2017). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Suğur, N. (2017). “Türkiye’de Çalışma Yaşamı ve Sorunları”. Zerrin Sungur Taşdemir (Ed.), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. (229-243). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Sungur, O. (2015). “2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler”. *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), 243-269.
- Sümer, K. K. (2013). *Makro Ekonometrik Modeller*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Şahin, H. (2009). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şahin, H. (2012). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Taban, S. (2013). “İktisadi Büyüme Kavramı”. Güler Günsoy, Zeynep Erdinç (Eds.), *İktisadi Büyüme*. (108-128). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Tarı, R. (2016). *Ekonometri*. Kocaeli: Küv Yayınları.
- Tosunoğlu, B. T. (2018). “Girişimciliğin Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Temelleri”. Yılmaz Ürper (Ed.), *Girişimcilik ve İş Kurma*. (22-33). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- Tosunoğlu, B. T. ve Özsoy, C. E. (2017). “Gelişmişlikte Arafta Kalan Ülke: Türkiye”. *Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, 11-13 Mayıs, 2017, Eskişehir, Türkiye.
- Tsay, R. S. (2005). *Analysis of Financial Time Series*. United States of America: Wiley Interscience.

- Tuğcu, C. T. (2013). “Türkiye’de Finansal Yapı, Krizler ve Ekonomik İstikrar Kararları”. Metin Toprak, Nazım Çatalbaş (Eds.), *Türkiye Ekonomisi*. (188-219). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi-Web-Ofset Tesisleri.
- TÜİK. (2008). *Satın alma Gücü Paritesi Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi – 4*. Ankara: TÜİK.
- TÜSİAD. (2019). *2019 yılına girerken Türkiye ve dünya ekonomisi*. İstanbul: TÜSİAD.
- Ünlü, F. ve Yıldız, R. (2017). “Orta Gelir Tuzağını Açıklayan Teorik ve Ampirik Yaklaşımlar”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 49, 87-115
- Ünlü, F. ve Yıldız, R. (2018). “Orta Gelir Tuzağının Belirlenmesi: Ekonometrik Analiz”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 1-20.
- Woo, W. T. (2012). “China Meets the Middle-income Trap: the Large Potholes in the Road to Catching-up ”, [Çin Orta Gelir Tuzağına yakalanması: Yakalanma Yolundaki Büyük Çukurlar], *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10 (4), 313-336.
- World Bank. (2013). “*China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*”, [Çin 2030: Modern, Uyumlu ve Yaratıcı Bir Toplum Kurma], Washington DC: The World Bank.
- Yavuz, E. (2017). “ Maliye Kuramı Bağlamında Türkiye’de Orta Gelir Tuzağı Sorunsalının Analizi”. *Social Sciences (NWSASOS)*, 12(2), 78-101
- Yavuz, N.Ç. (2015). *Finansal Ekonometri*. İstanbul: Der Kitapevi.
- Yıldız, A. (2015). “Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 155-170.
- Yılmaz, Ö. ve Akıncı, M. (2012). *İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri*. Erzurum: Nobel Yayın.

Yücel, D. (2011). *Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mohammad Nabi SAIFI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-İktisat Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Enstitüsü (Devam Ediyor)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Farsça, Türkçe
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	